

T.C.

CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZİN ADI

OSMANLI BASININDA 1904-1905 RUS-JAPON SAVAŞI

ÖĞRENCİNİN ADI VE SOYADI

BİRGÜL PULAT

DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ

Prof. Dr. Kezban ACAR

MANİSA

2013

ÖZET

1904-1905 Rus-Japon Savaşı, iki ülkenin ekonomik, siyasi ve askeri çıkarlarının çatışması, Rusya'nın sıcak denizlere inme çabaları ve Japonya'nın, başta Asya olmak üzere, dünya kamuoyuna adını duyurmak istemesi nedeniyle gerçekleşmiştir. Yapılan savaş Japonya kazanmış ve Rusya kaybetmiştir. Söz konusu savaş, bazı Türkçe gazetelerde ve dünya kamuoyunda geniş bir yankı uyandırmıştır.

Bu tez, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nın nedenlerine, hazırlıklarına, savaş sürecine, sonuçlarına ve Osmanlı-Japonya ilişkilerine, bazı Türkçe gazetelerin gözüyle bakmakta ve basının, bu savaşa yönelik tutumunu analitik bir bakış açısıyla değerlendirme amacı taşımaktadır.

ABSTRACT

1904-1905 Russian-Japanese War was caused by economic, political and military conflict between Russia and Japan as well as by Russia's goal to reach warm waters and Japan's desire to make itself a powerful country in Asia and in the World. Japan was the victorious side at the end of the war. The war was watched closely not only by the European press but also by the Ottoman press.

This thesis, from the perspective of predominant Ottoman newspapers, aims to look at, in an analytical way, causes, process and results of the Russo-Japanese War of 1904-1905.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Osmanlı Basınında 1904-1905 Rus-Japon Savaşı” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

19/09/2009

Adı Soyadı

Birgül PULAT

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 17/09/2013 tarih ve 23/1 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Birgül PULAT'ın "Osmanlı Basınında 1904-1905 Rus-Japon Savaşı" konulu tezi incelenmiş ve aday 19/09/2013 tarihinde saat 14.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra. 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

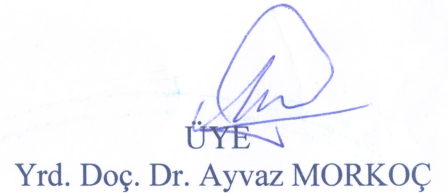
** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN
Prof. Dr. Keziban ACAR
(Danışman)

ÜYE
Doç. Dr. Şayan ULUSAN

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Ayvaz MORKOÇ

Evet Hayır
*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

ÖNSÖZ

Osmanlı Basınında 1904-1905 Rus-Japon Savaşı adlı bu tezde, söz konusu savaşın nedenleri, diplomasi adımları, süreci, sonuçları ve tüm bunların Osmanlı Devleti’ni nasıl etkilediği ayrıntılı olacak incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken basın üzerinde durulmuş, bazı Türkçe gazetelerin 1904-1905 Rus-Japon Savaşı’na neden ve ne kadar ilgi duyduğuna bakılarak, yapılan haberlerden yeni çıkarımlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Giriş Bölümü’nde 1904-1905 Rus-Japon Savaşı hakkında kısa bir bilgilendirme yapılarak; Osmanlı basınının o dönemki durumu vurgulandı. Ayrıca tez kapsamında kullanılan gazetelerin tanıtımlarına yer verildi.

I. Bölüm’de savaşın tarafları, müttefikleri, yaptıkları ittifak anlaşmaları ve savaşla bir şekilde ilgisi bulunan ülkelerin diplomasi adımları değerlendirildi. Bu değerlendirme için ikinci el kaynakların yanı sıra, özellikle basının, bu diplomasi hareketlerine bakış açısına vurgu yapılmıştır.

II. Bölüm, Rusya ve Japonya’nın savaş nedenlerinin, hazırlıklarının, savaş öncesindeki karşılıklı diplomasi adımlarının ve yapılan savaşın basamaklarının ayrıntılı olarak incelendiği bölümdür. Bu bölümde bazı Türkçe gazetelerin savaşı yoğun bir şekilde takip etmeye ve gerek telgraflar, gerekse dış basın aracılığıyla bilgi toplamaya çalıştığını görmek mümkündür.

III. Bölüm’de 1904-1905 Rus-Japon Savaşı’nın sonuçları, “Dünya Tarihi”, “Rusya Tarihi” ve “Japonya Tarihi” şeklinde başlıklar atılarak incelenmiştir. Osmanlı-Japonya ilişkileri genelde ikinci el kaynaklar kullanılarak anlatılmış, basın vurgulanarak, basında yer alan haberlerden söz konusu ilişkilere yönelik çıkarımlar yapılmıştır.

Sonuç Bölümü’nde ise incelenen gazetelerin savaşa yönelik tutumları, bakış açıları ve kullandığı ifadeler dikkate alınarak genel bir değerlendirme yapılmış ve bunların savaşa neden ilgi duyduğunun altı çizilmiştir.

Bu tezin oluşumunda bilgisi, tecrübesi ve yorumları ile yanımda olan, değerli hocam Prof. Dr. Kezban ACAR'a ve her zaman bana destek olup, güvenen ve başaracağıma inanan annem Günay PULAT ve babam Hasan PULAT'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
YEMİN METNİ.....	iii
TUTANAK.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
RESİMLER	xv
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1
Osmanlı Basını.....	4
Gazeteler.....	6
BÖLÜM I: 1905-1905 RUS-JAPON SAVAŞI'NIN TARAFLARI VE DİĞER ÜLKELERİN SAVAŞA BAKIŞI.....	10
Rusya.....	10
19. Yüzyılda Osmanlı-Rusya İlişkileri.....	16
Japonya.....	17
Japonya-Osmanlı İlişkileri.....	22
İngiltere.....	26
Fransa.....	28
Almanya.....	31
Çin.....	33
Kore.....	37
BÖLÜM II: SAVAŞIN NEDENLERİ, HAZIRLIKLARI VE SÜRECİ.....	41
Rusya'nın Savaş Nedenleri.....	41
Japonya'nın Savaş Nedenleri.....	44
Rusya'nın Savaş Hazırlıkları.....	46
Japonya'nın Savaş Hazırlıkları.....	48

Savaş Öncesinde Japonya'nın Diplomatik Girişimleri.....	49
Savaş.....	54
BÖLÜM III: SAVAŞIN SONUÇLARI.....	65
Savaşın Dünya Tarihi Açısından Sonuçları	69
Savaşın Rusya Tarihi Açısından Sonuçları.....	72
Savaşın Japonya Tarihi Açısından Sonuçları	74
SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA	82

RESİMLER

- Resim 1 : *Şura-yı Ümmet*, 30 Eylül 1905, Nr: 82, s.9.
- Resim 2: *Ahenk*, 20 Mart 1904, Nr: 2228, s.20.
- Resim 3: Mançurya ve Kore. <https://www.google.com.tr>, s.37.
- Resim 4: 1904-1905 Tarihlerinde Asya. <https://www.google.com.tr>, s.38.
- Resim 5: *Servet-i Fünun*, 21 Eylül 1905, Nr: 752, s.40.
- Resim 6: Savaş Nedeni Olan Bölgeler. <https://www.google.com.tr>, s.44.
- Resim 7: Asya Kıtası. <https://www.google.com.tr>, s.52.
- Resim 8: *Sabah*, 10 Şubat 1904, Nr: 5137, s.53.
- Resim 9: Şubat 1904 Pory Arthur Baskını. <https://www.google.com.tr>, s.55.
- Resim 10: Tsushima Deniz Savaşı. <https://www.google.com.tr>, s.61.
- Resim 11: Mart 1905 Mukten Muharebesi. <https://www.google.com.tr>, s.63.
- Resim 12: *Tercüman-ı Hakikat*, 7 Eylül 1905, Nr: 8766, s.68.
- Resim 13: *Osmanlı*, 15 Mart 1904, Nr: 134, s.76.
- Resim 14: *İkdam*, 11 Eylül 1905, Nr: 4044, s.77.

KISALTMALAR

C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
İsam	İslam Araştırmaları Merkezi
Nr.	Numara
TTK.	Türk Tarih Kurumu
S.	Sayfa

GİRİŞ

1904–1905 Rus–Japon Savaşı, söz konusu ülkelerin, siyasi, askeri ve ekonomik çatışmalarının bir sonucuymuş gibi görünse de, temelde çok derin nedenler taşıyan, sonuçları itibariyle başta Asya kıtası olmak üzere pek çok bölgeyi etkileyen ve tarafların yaptıkları ittifakların neticesinde uluslararası statü kazanan bir savaştır. Bu savaş gerek nedenleri gerekse sonuçları itibariyle, bütün dünyanın ve konumuz itibariyle Osmanlı'nın dikkatini çekmiş, özellikle basın aracılığıyla yakından takip edilmiştir.

Asya kıtasının geleceği açısından dönüm noktası olan Rus–Japon Savaşı, bugüne kadar yerli ve yabancı pek çok araştırmacı tarafından ele alınmış ve incelenmiştir. H. Wilson İimura, *Rus–Japon Harbi*,¹ Edwin O Reischauer, *Japan: The Story Of A Nation*,² Şayan Ulusan *Türk–Japon İlişkileri (1876–1908)*,³ Amiral(e) Çetinkaya Apatay, *Port Arthur'dan Pearl Harbor'a Pasifikte Olup Bitenler*,⁴ General Pertev Demirhan, *Hayatımın Hatıraları; Rus Japon Harbi 1904–1905*,⁵ Sermet Gökdeniz, *1904–1905 Rus–Japon Harbi*⁶ bunlardan yalnızca bir kaçıdır. Selçuk Esenbel ise, “Savaşın Osmanlı Türkiye’si Üzerindeki Etkisi,”⁷ “Osmanlı İmparatorluğu Hakkında 19. Yüzyıl Japon Seyahatnameleri ve İstihbarat Raporları,”⁸ “Türk Japon İlişkilerinin Tarihi”⁹ gibi pek çok makale yayınlamıştır.

Konu olarak bu savaşın seçilmesinin sebebi, coğrafi olarak oldukça uzak bir mesafede meydana gelen bu savaşı, Osmanlı Devleti'nin bu kadar yakından takip etmesinin uyandırdığı ilgidir. Çünkü Rusya, Osmanlı Devleti için yüzyıllardır var olan güçlü bir rakiptir. Buna karşın Japonya, Osmanlı'nın hiç bilmediği ve sınırlarından çok uzak olan yabancı bir ülkeydi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin bu savaşa ilgi

¹ H. Wilson İimura, *Rus–Japon Harbi* (Ankara: Büyük Erkan-ı Harbiye Reisliği Matbaası, 1932).

² Edwin O. Reischauer, *Japan : The Story Of A Nation* (New York: 1981).

³ F. Şayan Ulusan Şahin, *Türk–Japon İlişkileri (1876 – 1908)* (Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, 2001).

⁴ Amiral(e) Çetinkaya Apatay, *Port Arthur'dan Pearl Harbor'a Pasifikte Olup Bitenler* (İstanbul: Deniz Basımevi, 2002).

⁵ Pertev Demirhan, *Rus–Japon Harbi 1904-1905; Hayatımın Hatıraları* (İstanbul: Matbaai Ebüzziya, 1943).

⁶ Sermet Gökdeniz, *1904–1905 Rus–Japon Harbi* (İstanbul: Askeri Deniz Matbaası, 1944).

⁷ Selçuk Esenbel, “Savaşın Osmanlı Türkiye’si Üzerindeki Etkisi,” *Toplumsal Tarih*, Sayı 176, Dosya: 1904–1905 Rus–Japon Savaşı (İstanbul: Numune Matbaacılık, 2008).

⁸ Selçuk Esenbel, “Osmanlı İmparatorluğu Hakkında 19. Yüzyıl Japon Seyahatnameleri ve İstihbarat Raporları,” *Osmanlı Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999).

⁹ Selçuk Esenbel, “Türk-Japon İlişkilerinin Tarihi,” *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 13 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002).

göstermesinin tek bir nedeni olabilirdi; O da Rusya'nın, Osmanlı sınırlarından uzaktaki adımlarını yakından takip etmektir. Bu takip de ona Japonya gibi yabancı bir ülkeyi yakından tanıma ve ilişki kurmanın yollarını açmıştır. Osmanlı'nın Japonya'yı tanıma çabalarının hız kazandığı bu dönemde olası bir savaşın Osmanlı'yı nasıl etkileyeceğine dair varsayımlar ve beklentiler giderek artmaktaydı. Çünkü Rusya'nın yenmesi ya da yenilmesi Osmanlı Devleti'ni yakından ilgilendirecekti. Hâl böyle olunca da Türkçe gazetelerin bu konuya ne ölçüde değindiği, hangi tarafı tuttuğu ve ne tür ifadelerle anlattığı, dönemin şartları çerçevesinde ele alındığında ilginç sonuçlar doğuracağı aşikârdır.

Ayrıca bu dönem, Osmanlı basınının kontrol altında tutulduğu ve hükümet denetiminde haberler yapıldığı bir dönemdi. Baskı altında tutulan basının savaş ve taraflarına ilişkin ne tarz bir ifade kullandığı, yapılan haberlerin nasıl bir içerikle yazıldığı ve okuyucunun savaşla ilgili neyi ne kadar bilmesi gerektiği hükümet tarafından kontrol edilmekteydi. Bunlara ilaveten, meşrutiyet çabası içinde olan İttihat ve Terakki grubunun 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'na yönelik tavrına bakmak da yerinde olacaktır. Bu grubun kendi bünyesinde çıkardığı gazetelerde bu savaşa yer verip vermediği, verdiyse ne ölçüde yer verdiği, iki farklı bakış açısı yakalayabilmemiz açısından oldukça önemlidir. Ancak, hükümet ve İttihat Terakki yanlısı gazetelerin söz konusu dönemdeki durumlarına geçmeden önce 1904–1905 Rus–Japon Savaşı hakkında kısa bir bilgilendirme yapmak yararlı olacaktır.

1904–1905 Rus–Japon Savaşı, coğrafi olarak Osmanlı Devleti'ne ve Avrupa'ya uzak bir bölgede meydana gelmesine rağmen, nedenleri, sonuçları ve yansımalarıyla tüm dünya kamuoyunu etkileyen bir olay haline gelmiştir. Bunun nedeni de kuşkusuz Rusya'nın Asya'ya yönelik planları ve ihtiraslarıdır. Rusya, Osmanlı Devleti ile olan Kırım Savaşı'nı kaybetmesinden sonra geleneksel güneye inme politikasının yönünü değiştirmiş ve Uzak Doğu'ya yönelmiştir. Bu yöneliş Osmanlı Devleti'ni siyasi açıdan rahatlatmış ancak Asya kıtasında sömürgeleri olan Avrupa devletlerini rahatsız etmiştir. Rusya'nın Avrupa'ya yönelmesi, Avrupa siyasi dengelerini etkilemiş, yeni ittifaklar ve ayrılımlar gündeme gelmiştir. Örneğin, İngiltere, Asya kıtasında en çok sömürge bölgesine sahip ülke olarak, Rusya'nın bu coğrafyaya girmesinden rahatsız olmuştur ve 'yalnızcılık' politikasının artık günün uluslararası ilişkilerine cevap veremeyeceği gerçeğiyle yüzleştiği için, kendine müttefik olarak Japonya'yı

seçmiştir.¹⁰ Rusya ise İngiltere'ye karşı Almanya ve Fransa ile ittifak yapmaya çalışmış¹¹ ancak Almanya, Japonya ve İngiltere gibi iki denizci kuvvetle çatışmayı göze alamadığı için Rusya ile iş birliğine yanaşamamıştır.¹² Fransa ise denge siyaseti izlemeye çalışmış ancak 1904 yılında İngiltere ile imzaladığı “İçten Misak (Sömürge Antlaşması)” ile tarafını belli etmiştir.¹³

Peki, Osmanlı Devlet'i bu resmin neresinde duruyordu? Osmanlı Devleti, Rusya'nın yön değiştirmesiyle biraz da olsa rahatlarak, yeni oluşmaya başlayan ittifaklar serüveni içerisinde kendine bir yer bulmaya çalışıyordu. Genel olarak denge siyasetinin izlenmeye çalışıldığı bu dönemde, II. Abdülhamit dış politikada iş birliği yapacağı devletlerin arasında Japonya'ya da önemli bir yer vermiştir.¹⁴ Çünkü Japonya'nın Rusya'yı yenebileceğini ya da uzun bir süreliğine oyalayabileceğini düşünmüştür. Rusya'nın başka bir bölgede oyalanması demek, özellikle Balkanlar'daki karışıklığın dindirilebilmesi için bir fırsattı. Bu nedenle de Osmanlı Devleti, savaşı telgraflar ve basın yoluyla izlemekle yetinmeyip Pertev Demirhan¹⁵ gibi gözlemciler göndererek savaşı yakından takip etmiştir.¹⁶ Pertev Demirhan, kendi eliyle kaleme aldığı *Hayatımın Hatıraları* adlı kitapta, Japonya'ya ne zaman ve niçin gönderildiğini anlatmakta, Japonya ve savaş hakkındaki görüşlerini açıkça dile getirmektedir. Ayrıca, *Japonların Asıl Kuvveti; Japonya Niçin ve Nasıl Yükseldi* adlı kitabında ise Japonya'nın yaptığı savaşları, ekonomisini ve siyasi düzenini kendi bakış açısıyla yorumlamıştır.¹⁷

Bunun yanı sıra Japonya ile güçlü bir telgraf ağı kurulmuş ve savaşla ilgili tüm haberler vakit geçirmeksizin öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu durum gazetelere de yansımış ve gelen haberler kimi zaman doğrudan kimi zaman da yorumlanarak

¹⁰ Erol Mültecimler, *Ertuğrul Faciası; 21. Yüzyıla Doğru Türkiye-Japonya İlişkisi* (İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2010), 77.

¹¹ *Sabah*, Nr: 5164, 8 Mart 1904, s. 1.

¹² Apatay, 18.

¹³ Oral Sander, *Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e* (Ankara: İmge Kitapevi, 2008), 263.

¹⁴ Süleyman Kızıltoprak, *II. Abdülhamid Han'ın Dış Politikası ve Taşöz Operasyonu* (İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2011), 39.

¹⁵ Erkân-ı Harbiye mezunu olup, yazarlık, Erkân-ı Harbiye Mektebi Öğretmenliği, 6. Ordu Kurmay Başkanlığı, Harbiye Müsteşarlığı, 3. Ordu Kurmay Başkanlığı, 1. Kolordu ve 4. Kolordu Komutanlıkları, Askerî Okullar Müfettişliği, Tarih ve Coğrafya Encümenleri Reisliği, Askerî Temyiz Mahkemesi Üyeliği, TBMM V. Dönem, VI. ve VII. Dönem Erzurum Milletvekilliği yapmış, 11 Mayıs 1964 yılında vefat etmiştir. http://tr.wikipedia.org/wiki/Sait_Pertev_Demirhan

¹⁶ Amiral(e) Çetinkaya Apatay, *Ertuğrul Fırkateyni'nin Öyküsü; XIX yüzyıldan Bugüne Türk-Japon İlişkileri* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1998), 216.

¹⁷ *Pertev Demirhan, Japonların Asıl Kuvveti; Japonya Niçin ve Nasıl Yükseldi* (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1942)

aktarılmıştır. Örneğin; 15 Kanun-ı Evvel 1903 (15 Aralık 1903) tarihli *İkdam* gazetesi, giden gözlemcilerden birinin Tokyo ve Şangay’da çıkan bazı gazeteleri inceleyerek, Rusya ve Japonya’daki durumlar hakkında bilgi topladığını ve bu bilgileri bir telgrafla İstanbul’a gönderdiğini aktarmaktadır.¹⁸ Bu da bize kurulan telgraf ağı sayesinde basında güncel haberlerin yayınlandığını ve Osmanlı’nın savaşı ne kadar yakından takip etmeye çalıştığını göstermektedir.

Osmanlı Basını

Basının 1904-1905 Rus-Japon Savaşı’na ilgisine dair genel birkaç cümleden sonra, söz konusu dönemdeki Osmanlı basınına incelemek yerinde olacaktır. Osmanlı basınına bu dönemki durumu hakkında, Hıfzı Topuz, N. Nuri İnuğur, Bülent Varlık ve Orhan Koloğlu’nun yaptığı çalışmalar aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. Osmanlı Devleti’nde ilk gazete 1831’de çıkartılan *Takvim-i Vakayi*’dir. Onu takip eden yıllarda gazetecilik adına ciddi ilerlemeler kaydedilmemiş, ne gazetelerin sayısı ne de içeriği dönemlerinin koşullarına uygun olmamıştır. Konu itibariyle 1800’lerin sonu ile 1900’lerin başlarına bir göz atacak olursak, bu dönem “İstibdat Dönemi” ve Hıfzı Topuz’un tabiriyle “Türk basınına en karanlık çağı” idi.¹⁹ Çünkü bu dönemde sansür adı verilen bir takım yasaklamalar ve denetimler mevcuttu. Türk basınına ilk yasaklamalar, 1858 Ceza Kanunu ile getirilmiş, 1864 Matbuat Nizamnamesi’yle de bu yasaklamalar genişletilmiştir.²⁰ 1887’de çıkarılan Sıkıyönetim Kararnamesi ile de başta siyasi gazeteler olmak üzere tüm gazeteler, dergiler, kitap ve risaleler sansüre uğramış ve kontrol altına alınmıştır.²¹

Bu dönemde, Osmanlıca yazılan gazetelerin dışında, Fransızca, İngilizce, Almanca, Rumca ve İtalyanca gazeteler de vardır ve İstanbul’da bu gazetelerin satışı söz konusudur. Bunların başında, *Paris*, *Le Temps* ve *Times* gazeteleri gelmektedir.²² Osmanlıca yazılan pek çok gazete, bu gazetelerden haberlere geniş yer vermektedir. Örneğin; 28 Teşrin-i Evvel 1903 (28 Ekim 1903) tarihli *İkdam* gazetesi “Ajans Haberleri” başlığı altında, “*Paris* 27 Teşrin-i Evvel (27 Ekim 1903), Fransız Gazeteleri, İngiliz Gazeteleri” şeklinde başlıklar vererek, dış basına geniş yer

¹⁸ *İkdam*, Nr: 3408, 15 Kanun-ı Evvel 1903 (15 Aralık 1903), s.1.

¹⁹ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2003), 53.

²⁰ Muammer Göçmen, “Jön Türk Basını,” *Türkler Ansiklopedisi*, C.14 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 1197.

²¹ N. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi* (İstanbul: Der Yayınları, 2002), 260.

²² Orhan Koloğlu, *Avrupa’nın Kısacasında Abdülhamit* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 44.

vermiştir.²³ Aynı şekilde 9 Şubat 1904 tarihli *Sabah* gazetesi de; “Ajans Haberleri” başlığı altında, “Paris 7 Şubat,” “Petersburg 7 Şubat,” “Vladivostok 6 Şubat,” “San Fransisko 7,” “Londra 6,” “Berlin 6,” “Washington 5,” gibi başlıklar atarak yabancı basından haberler aktarmıştır.²⁴

Bu aşamada akıllara şu soru gelmektedir. Var olan sansür politikası yerli basına uygulandığı gibi, dış basına da uygulanıyor muydu? Bunun cevabı kuşkusuz evettir. Devlet yönetimi veya padişah aleyhine haber barındıran gazetelerin, halkın eline ulaşması engelleniyordu. Yerel basın bizzat denetleniyor, yabancı ülkelere gelen gazeteler benzer şekilde önce kontrol edilip, aleyhte bir haber yoksa piyasaya sürülüyordu. Ancak yabancı basının denetlenmesinin tek nedeninin, padişah ve yönetim hakkında olumsuz haber yapılması olmadığını; dışarıdan gelen ve yabancı dilde yazılan gazetelerin denetlenmesinin bir başka nedeninin de, ülke içindeki azınlıkları kışkırtacak ve devlete karşı tepki yaratacak olası haberleri engellemek olduğunu söylemek mümkündür.

II. Abdülhamit’in hükümdarlığı boyunca uygulanan bu sansür politikası sadece denetleme ve engellemelerle değil, muhabirleri susturma yoluyla da sürdürülmüştür. Gazetecileri susturmak için Saray’dan ödenekler çıkartılmış ve bazı gazetecilere özel nişanlar verilmiştir.²⁵ Ayrıca bu dönemde yabancı basın da satın alınmaya çalışılmış, İstanbul’da yabancı dilde *çıkarılan Levant Herald, Phare du Bosphore, La Turquie ve Byzantis* gazetelerine yılda 340 bin lira ödenmiştir.²⁶ Üstelik yerli ya da yabancı olsun tüm basında bazı kelimeler yasaklanmıştır. Örneğin; Kanun-u Esasi, vatan, hürriyet, suikast, ihtilal, anarşi, tahttan indirme, büyük burun, inkılap, Murat ve veliaht gibi kelimeler bunlardan bazılarıdır.²⁷ Söz konusu dönemde sadece gazeteler değil, dergiler ve özellikle kitaplar da sansüre uğramış ve yasaklanmıştır. Çıkartılan günlük kanunlarla toplatılan kitaplar toplu olarak yakılmıştır. Hatta toplu kitap yakma işlemleri için Çemberlitaş Hamamı’nın seçildiği pek çok kaynakta yer almaktadır.²⁸

²³ *İkdam*, Nr: 3359, 28 Teşrin-i Evvel 1903 (28 Ekim 1903), s.1.

²⁴ *Sabah*, Nr: 5135, 9 Şubat 1904, s.1.

²⁵ Topuz, 61’den, Niyazi Ahmet Banoğlu, “Abdülhamid Devrinde Basın Rezaletleri,” *Dünya Gazetesi* (Aralık 1955).

²⁶ Topuz, 61.

²⁷ İnuğur, 263-264.

²⁸ Göçmen, 1197.

Gazeteler

Osmanlı basınının durumunu hakkında bilgi verdikten sonra, tezin içeriğini oluşturan gazeteleri tanıtmak yerinde olacaktır. Söz konusu gazeteler hükümet yanlısı ve İttihat Terakki grubu yanlısı gazeteler olarak iki ayrı başlık altında incelenecektir. Bununla, her iki grubun savaşa bakış açılarının doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve yorumlanması amaçlanmaktadır. Hükümet yanlısı gazeteler grubunda, *Sabah*, *İkdam*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Ahenk* gazetesi ve *Servet-i Fünun* dergisi incelenecektir. İttihat ve Terakki grubunun çıkardığı gazetelerden ise, *Şura-yı Ümmet* ve *Osmanlı dikkate* alınacaktır.

Hükümet yanlısı gazetelerden ilki olan *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Haziran 1878 tarihinde Ahmet Mithat Efendi tarafından çıkartılan günlük bir gazeteydi. Önceleri 4 sayfa olarak çıkartılan gazete bir süre sonra 8 sayfa çıkmaya başlamıştır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi kitle olarak halkı tercih ettiği için, halkın anlayacağı bir dilde yazılmış ve halkın haber kaynağı olmuştur. Ahmet Mithat'a göre gazete, halk eğitiminin bir aracıydı ve bu yüzden eğitici ve öğretici yazılara ekstra önem verilmeliydi.²⁹ Ayrıca bu gazete dış basından da bilgiler aktarmış, ekonomiden siyasete, eğitimden topluma pek çok konuyu işlemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kapanan *Tercüman-ı Hakikat*'in, içeriği ve dili ile kendisinden sonraki pek çok gazete ve dergiye örnek olup öncülük ettiğini söyleyebiliriz.

Sabah gazetesi 1875/6 tarihinde Papadopulos adında bir Rum tarafından çıkartılmıştır. Başyazarı, Şemseddin Sami idi.³⁰ 1882'de el değiştiren *Sabah*, bu tarihten sonra Miladi tarih kullanmaya başlamış ve basın tarihine Miladi Takvim'i kullanan ilk gazete olarak geçmiştir.³¹ 1913'ten sonra *Peyam* gazetesi başyazarı Ali Kemal'in *Sabah* gazetesine geçmesinden sonra, gazetenin adı *Peyam-ı Sabah* olarak değiştirilmiştir. Bu tarihten sonra İttihat hareketine tepki dolu yazılar yazan Ali Kemal, Milli Mücadele Dönemi'nde de, Milli Mücadelecilerin aleyhine yazılar kaleme almıştır. Milli Mücadelenin başarıyla sonuçlanmasından sonra ise görevinden istifa etmiş ve *Sabah* gazetesi 1912 yılında kapanmıştır.³²

²⁹ Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi," *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* C.1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), 88.

³⁰ Necdet Ekinci, "Türk Basın Tarihinden Kesitler," *Türklere Ansiklopedisi*, C.14 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 1216.

³¹ İnuğur, 275.

³² A.g.e, 276.

İkdam gazetesi, İstibdat döneminde, 1884 yılında Ahmet Cevdet tarafından çıkartılmıştır. 4 sayfalık günlük bir gazete olan *İkdam*, yalın bir dil kullanarak halk tarafından da okunabilmeyi hedeflemiştir. Abdülhamit'e karşı muhalif bir tutum sergileyen *İkdam*,³³ II. Meşrutiyet ilan edildiği dönemde de açık kalmayı başarmış ve siyaseti eleştirmeye devam etmiştir. Bunun yanı sıra ekonomi, bilim, teknoloji ve tarih konularını işleyen *İkdam* gazetesi, dış basını da yakından takip etmiş, dünyada meydana gelen pek çok gelişmeye de içeriğinde yer vermiştir.

Ahenk gazetesi, İzmir basınının en uzun süreli ve kapsamlı gazetesidir. *Ahenk*'in araştırmaya dâhil edilmesinin sebebi ise, İstanbul merkezli gazetelerin dışında çıkan bir gazetede konunun ne ölçüde işlendiği ve gazeteye nasıl yansıdığına görülmek istenmesidir. *Ahenk* gazetesi, 22 Şubat 1895 tarihinde Tevfik Nevzat tarafından kurulmuş³⁴ ve 1930 yılında kapanıncaya kadar kesintisiz olarak çıkmış olan günlük bir gazetedir.

Bu tezde haberlerine yer verilen *Servet-i Fünun* dergisi ise 1891 yılında Ahmet İhsan tarafından kurulmuştur. İlk sayısı 27 Mart 1891'de çıkan bu dergide, başlangıçta eğlendirici, öğretici yazılar, resimler ve ünlü kişilerle ilgili bilgiler yer almıştır.³⁵ Derginin kuruluş amacı edebiyatla ilgilenmek olsa da zaman içinde siyasi konulara da değinilmiştir. Hatta bir süre sonra siyasi bir ekle birlikte çıkmaya başlamıştır. Örneğin; incelenen dönem dâhilinde *Servet-i Fünun* dergisi 26 Mayıs 1903 tarihli sayısını siyasi bir ekle çıkarmıştır.³⁶ Bu siyasi ekte, hem ülke içindeki hem de yabancı ülkelerdeki olaylarında yakından takip edildiğini görmek mümkündür.

İttihat ve Terakki grubunun denetimi altında çıkan gazetelerden olup, bahsedeceğimiz ilk gazete *Şura-yı Ümmet*'tir. Gazete, 1902 yılında Ahmet Rıza ve Sami Paşazade Sezai tarafından Kahire'de çıkartılmıştır.³⁷ İttihat Terakki grubunun yayın organı olarak kabul edilen bu gazete daha sonra Mısır ve İstanbul'da da çıkartılmıştır. İçerik olarak II. Abdülhamid iktidarını eleştiren yazıların yer aldığı bu

³³ Ekinci, 1217.

³⁴ Şayan Ulusan Şahin, "Bazı Arşiv Belgelerinde ve Ahenk Gazetesi'nde Çin-Japon Savaşı," *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, Sayı: 2 (Manisa: Emek Matbaacılık, 2003), 89.

³⁵ Bülent Varlık, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri," *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), 116.

³⁶ *Servet-i Fünun*, Nr: 737, 26 Mayıs 1903, s.19.

³⁷ Ekinci, 1209.

gazete, 31 Mart Olayı döneminde tahrip edilmiş ancak kapanmamıştır.³⁸ *Osmanlı* gazetesi ise, 1897 yılında Cenevre’de Abdullah Cevdet ve İshak Sukuti tarafından çıkartılmıştır.³⁹ *Osmanlı* gazetesi de *Şura-yı Ümmet* gibi İttihat Terakki’nin yayın organlığını yapmış ve tüm siyasi görüşlerini yansıtmıştır.

İncelediğim tüm dergi ve gazeteler, 1904-1905 Rus–Japon Savaşı’na değinmektedir. Ancak hepsi, savaşa farklı başlıklar altında ve farklı ölçülerde yer vermiştir. Örneğin; *Sabah*, *İkdam* ve *Tercüman-ı Hakikat* gibi Osmanlı denetiminde olan gazeteler, bu savaşa oldukça fazla yer vermektedir. Bu gazeteler kendilerine doğrudan gelen bilgileri aktardıkları gibi, dış basını da yakından takip etmekte ve her bilgi kaynağını ismiyle yazıya geçirmektedir. *Tercüman-ı Hakikat*’i ele alırsak, 19 Kanun-i Sani 1904 (19 Ocak 1904) tarihli baskısında, “Rusya ve Japonya” başlığı altında, *Paris*, *Petersburg*, *Londra* ve *Berlin* basınından haberler aktarırken, “Aksa-yı Şark’ta Harp Meselesi” adlı başlıkta savaşın ekonomik nedenlerine değinerek, genel bir değerlendirme yapmaktadır.⁴⁰ Aynı şekilde *Servet-i Fünun* dergisi de 28 Teşrin-i Evvel 1320 (10 Kasım 1904) tarihli siyasi ek baskısında “Rusya ve Japonya Muharebesi” başlığını atarak Port Arthur Baskını’ndan ve sonraki kara çıkartmasından haberler vermektedir.⁴¹

Osmanlı Devleti’nin denetiminde olan bu gazetelerle kıyaslandığında İttihat Terakki grubunun basın organları olan *Osmanlı* ve *Şura-yı Ümmet*’in söz konusu savaşa oldukça az yer verdiğini söyleyebiliriz. Gazeteler, Rus–Japon Savaşı diye bir savaş olduğundan bahsetmekte, nedenleri ve sonuçlarına ilişkin kısa değerlendirmeler yapmaktadır. Bunu yaparken de İstanbul merkezli gazetelerin yaptığı gibi günlük haber aktarmamakta, yabancı basındaki yansımalarına yer vermemekte, sadece genel bir değerlendirme ile yetinmektedir. Örneğin; *Osmanlı* gazetesi, 15 Mart 1904 tarihli sayısında, “Japonlar” başlığı altında Japonların kim olduğundan ve Rusya gibi bir devletle neden karşı karşıya geldiğinden bahsetmektedir.⁴² Ancak bunu yaparken doğrudan bir taraf tutmamakta yalnızca Japonlar hakkında bilgiler vermektedir.

Görüldüğü gibi, 1904-1905 Rus–Japon Savaşı, iki ülkenin siyasi ve ekonomik çıkarlarının çatışmasının bir sonucu olmaktan çok öteye geçmiş, Avrupa, Asya ve

³⁸ İnuğur, 289.

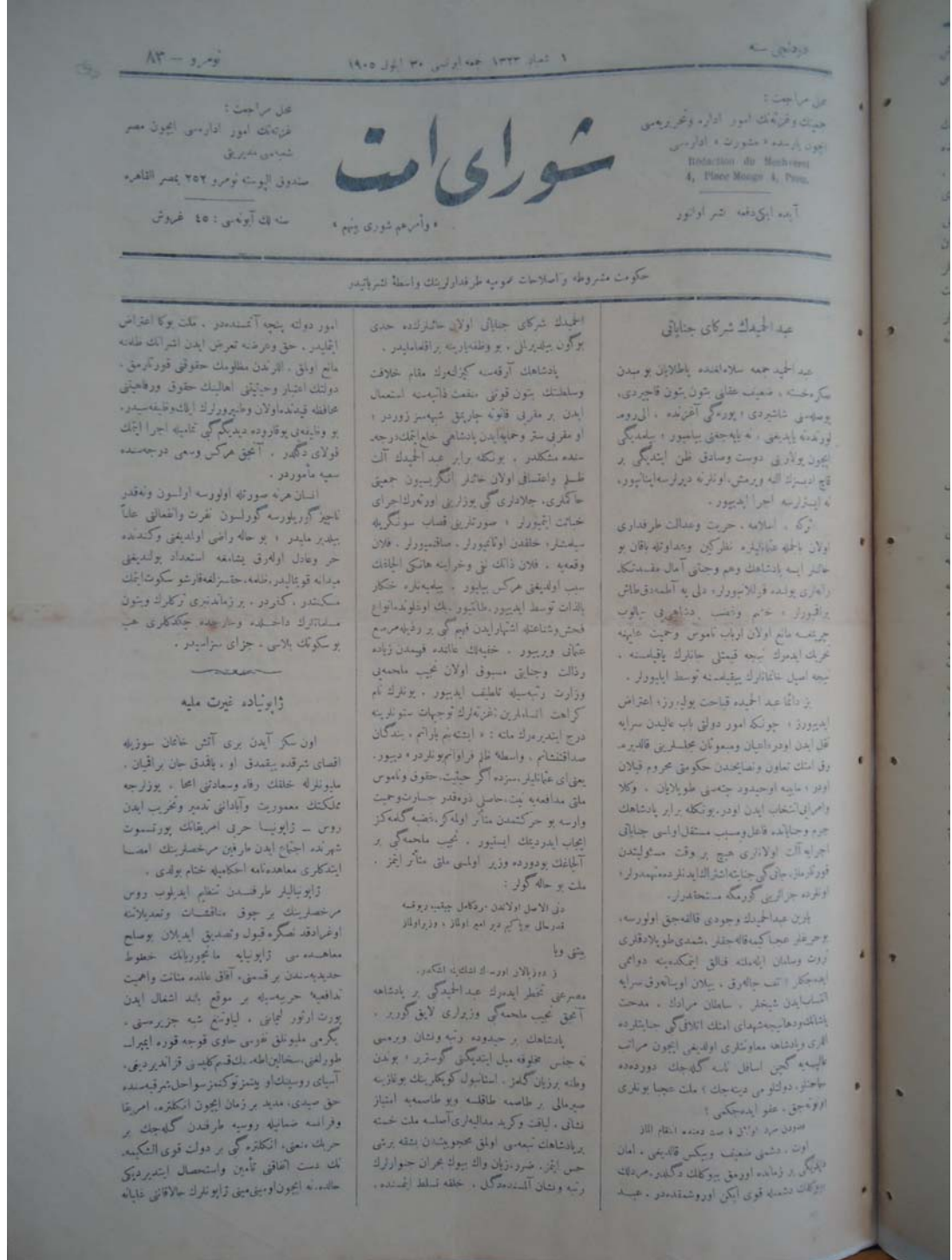
³⁹ Ekinci, 1208.

⁴⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 2969, 19 Kanun-i Sani 1904 (19 Ocak 1904), s.1.

⁴¹ *Servet-i Fünun*, Nr: 505, 28 Teşrin-i Evvel 1320 (10 Kasım 1904) s, 19.

⁴² *Osmanlı*, Nr: 134, 15 Mart 1904, s.1.

hatta Osmanlı Devleti için ciddi bir merak ve takip konusu haline gelmiştir. Söz konusu savaşa taraf olan iki devletle birlikte onların müttefiklerine, savaşın nedenlerine, seyrine ve sonuçlarına ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak yer verilecek ve basın vurgulanarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Resim 1: Şura-yı Ümmet, 30 Eylül 1905, Nr: 82.

BİRİNCİ BÖLÜM

1904-1905 RUS-JAPON SAVAŞI'NIN TARAFLARI VE DİĞER ÜLKELERİN SAVAŞA BAKIŞI

1904-1905 Rus-Japon Savaşı, Asya kıtasında meydana gelmesine rağmen başta savaşa katılan ülkeler olmak üzere, o ülkelerle ilişkisi bulunan pek çok ülkeyi de etkilemiş bir savaştı. Rusya'nın Avrupa'dan uzak bir bölgedeki hareketleri ve sağlayacağı herhangi bir başarı, Rusya ile siyasi ve ekonomik ilişki içinde bulunan veya rekabet halinde olan diğer ülkeler için oldukça önemli bir konu idi. Aynı şekilde Japonya'nın Rusya karşısında başarılı ya da başarısız olması kurmayı planladığı Asya hâkimiyeti için oldukça önemliydi. Çünkü Japonya'nın Asya'ya hâkim olması demek başta Çin olmak üzere pek çok ülkeyi rahatsız edecekti. Üstelik coğrafi açıdan bakarsak, bölgenin sıcak denizlere inmek ve bölgede bulunan sömürgeler için iyi bir geçiş yolu olduğunu söylemek mümkündür. Bu yüzden de başta Mançurya ve Kore olmak üzere stratejik noktalarda bulunan bölgelerin kimin hâkimiyet alanı içine gireceği, savaşın tarafları kadar bölgeyle bir şekilde ilişkisi bulunan diğer ülkeleri de ilgilendirmektedir. Bu yüzden tezin bu bölümünde konuyla ilişkisi bulunan ülkelerin Asya'ya ve savaşa bakış açılarına yer verilecektir.

Rusya

1904-1905 Rus-Japon Savaşı, tarafların Asya hâkimiyeti için çatışan çıkarlarının bir sonucu olmakla birlikte her iki ülkenin de gelecek planları için önemli bir adım olma özelliği taşımaktadır. Söz konusu savaşın taraflarından biri olan Rusya'nın Asya coğrafyasına yönelmesinin, bölgede çıkar elde etmek istemesinin ve bölgenin güçlü devletlerden biri olan Japonya ile savaşmasının nedenlerini, 19. yüzyıldaki siyasi yaşamına bakarak açıklayabiliriz. Bu siyasi yaşama geçmeden önce Rusya'nın 19. yüzyılını da içine alan birkaç kaynak belirtmek istiyorum. Bunlardan ilki Geoffrey Hosking'in *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla* adlı kitabıdır. Bu kitap Rusya tarihinin daha erken dönemlerine de değinmekle birlikte konumuz itibarıyla Rusya'nın 19. yüzyıl iç ve dış siyasetine de geniş bir yer vermektedir. Kezban Acar'ın, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya*, adlı kitabı da Rusya tarihinin önemli dönüm noktalarına yer vermektedir. Paul Kennedy'nin *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri*

Çatışmalar kitabı da Rusya dâhil olmak üzere 19. yüzyıl Avrupa ekonomik sistemlerine ve bu sistemlerin bir getirisi olan çatışmalara yer vermektedir. Bu kaynaklar ve daha birçok kaynak Rusya'nın 19. yüzyılda içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve askeri durumunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bunlara ek olarak Osmanlı Devleti'nin basın organlarından da başta Rusya ve Japonya olmak üzere Avrupa siyasetinde ve ekonomisinde etkili olan diğer ülkeleri tanımamız mümkündür.

19. yüzyıl boyunca inişli çıkışlı bir seyir izleyen Rusya, gerek iç siyaseti gerekse dış politikası ile dönemin dikkat çeken ülkelerinden biri olmuştur. Rusya 19. yüzyılda dünyanın en geniş ülkesi olarak sınırlarını 1866'da kuzeyden Kuzey Buz Denizi'yle, güneyden Karadeniz'le, doğuda Alaska'yla, batıda Baltık Denizi'yle çevrelemiştir. Rusya'nın bu coğrafi konumu onu ister istemez pek çok ülke ile karşı karşıya getiriyor ve bazen –I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi– birden fazla cephede savaşmasına neden oluyordu. Ayrıca bu geniş sınırlar Rusya'nın pek çok milletle de iş birliği içinde olmasına ve yeni siyasi yapılarla ve kültürlerle de tanışmasına neden oluyordu. Örneğin; Rusya'nın Avrupa'nın ortasında, güçlü ve kendi çıkarlarına ters bir devlet istemediği için Alman milli hareketini hoş karşılamadığını tahmin etmek mümkündür. Üstelik Çar Nikola, liberal hareketleri tehlikeli bulmuş ve yeni kurulan Almanya'nın kendi bünyesindeki Polonyalıları kışkırtmasından endişe etmiştir.⁴³ Buna karşın Fransa ile iyi ilişkiler içinde olan Rusya, yaptığı anlaşmalar bir yana, 13 Şubat 1904 tarihli *Sabah* gazetesine göre, 1904 yılında yapılan Rus-Japon Savaşı için Fransa'dan bir milyar frank istemiştir.⁴⁴ Bu aşamada şu belirtilmelidir ki Rusya'nın, Fransa'dan para istemesi iki ülke arasındaki ilişkiler çerçevesinde düşünüldüğünde çokta garip bir durum değildir. Ancak ilginç olan bazı Türkçe gazetelerin Rus-Japon Savaşı'nı takip etmesinin yanı sıra, savaş öncesindeki diplomasi adımlarını da yakından takip etmesidir. Bu da bize gösterir ki Türkçe gazeteler uluslararası ilişkilerle de ilgilenmekte ve bunu kendi okurlarıyla paylaşmaktadır.

Bunlara ek olarak Rusya, sınırlarının ulaştığı her bölgede farklı siyasetler izlemek zorunda kalmıştır. Örneğin; Rusya, geleneksel güneye inme politikasını hem Balkanlar'da hem de Kafkasya ve Asya üzerinden gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu politika çerçevesinde Rusya'nın bir sıralama takip ettiğini söylemek mümkündür. Örneğin ilk olarak Balkan coğrafyasına adım atmış ancak istediği yolu açamamıştır.

⁴³ Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (İstanbul: Aklım Kitapevi, 2010), 247.

⁴⁴ *Sabah*, Nr: 5139, 13 Şubat 1904, s.1.

Daha sonra ise Kafkas coğrafyasını kullanmış ve kısmen de olsa başarılı olmuştur. Bu başarı da ona Asya'nın kapılarını açmıştır ve Rusya Asya üzerinde siyaset izlemeye başlamıştır. Dolayısıyla Rusya'nın Asya'ya inene kadar izlediği yolu bilmek, neden Asya'ya yöneldiğini bilmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle de Rusya'nın Asya politikalarına geçmeden önce Balkanlar ve Kafkasya üzerindeki politikalarına kısaca değinmekte yarar vardır.

Balkan coğrafyası, 14. yüzyıldan beri Osmanlı Devlet'i bünyesinde olup 19. yüzyılda Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasına dek bu şekilde kalmıştır. Ancak bu 19. yüzyıla kadar Balkanlar'da herhangi bir hareketlilik olmadığını göstermez. Aksine bu bağımsızlık kazanılana kadar bölgede pek çok savaş yapılmış ve çok sayıda isyan hareketi görülmüştür. Örneğin; Sırp, Rusya'nın desteği ve kışkırtmasıyla Osmanlı Devleti'nde isyan çıkaran ilk grup olmuştur. Amaçları siyasi bağımsızlık olan bu azınlıklar Rusya başta olmak üzere diğer Avrupa devletlerince de desteklenmiş ve Osmanlı bünyesinden çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu örnekten yola çıkarak Rusya'nın Balkan politikasının doğrudan savaşmak yerine dolaylı yoldan destek ve kışkırtma yoluyla olduğunu söyleyebiliriz.

Rusya'nın Kafkasya'daki politikası ise Balkanlar'dakinden oldukça farklı olmuştur. 1830'lardan itibaren Kafkas coğrafyasına yayılmaya başlayan Rusya 1860'da bu yayılmacı siyasetini hızlandırmış ve Orta Asya'yı ele geçirmeye başlamıştır.⁴⁵ Bu ele geçirme süreci doğrudan silahlı mücadele ve savaş yoluyla gerçekleşmiş, Orta Asya devletleri Rusya'nın hâkimiyeti altına girmiştir. Hâkimiyet altına alınan bu coğrafya Rusya için güneye inmenin bir basamağı olmakla birlikte Asya kıtasına geçiş içinde bir kapı olma anlamı taşıyordu. Nitekim Kafkas yayılmasından sonra Rusya'nın Asya kıtasına doğru yayılma siyaseti izleyeceğini tahmin etmek mümkündür.

Rusya, Asya yayılmasını da hem savaş hem de diplomasi yoluyla gerçekleştirmeye çalışmıştır. İlk iş olarak Asya kıtasını tanımaya çalışan Rusya bu bölgede kendisine müttefik olabilecek, başka bir deyişle anlaşma yoluyla sömürebileceği bir ülke arayışına girmiştir. Bu ülkelerden ilki Çin'dir. 18. yüzyıla kadar dışı kapalı kalan Çin, açılmaya başladığı dönemden itibaren karşısında Rusya'yı bulmuştur. Rusya, Çin üzerindeki çıkarları doğrultusunda savaşmak yerine ticaret ve

⁴⁵ Kezban Acar, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 274.

dostluk ilişkileri kurmayı tercih etmiştir. Bu tercih doğrultusunda da Çin'in kuzey sınırındaki isyanların bastırılmasında etkili bir rol oynamış ve bu rol Çin tarafından kuzey batı sınırının güvende olması şeklinde algılanmıştır.⁴⁶ Çin-Rus dostluğu 19. yüzyıl boyunca da devam etmiş ve Çin'in pek çok limanı Ruslar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin; Rusya, Çin limanlarını kiralamakla kalmamış Çin'de 1859 yılında Vladivostok şehrini kurarak bölgeye yerleşmiştir.⁴⁷ *Servet-i Fünun* dergisi Rusya'nın bu şehirleri inşa etmek için milyonlar harcadığını aktarmakta ve bunu Rusya'nın Çin'e verdiği önem olarak ifade etmektedir.⁴⁸ Rusya'nın Çin ile anlaşma içinde olduğu *İkdam* gazetesinin 16 Kanun-i Sani 1904 (16 Ocak 1904) tarihli haberine de yansımıştır. Bu habere göre Berlin'deki Çin sefiri Rusya ile anlaşma içinde olduklarından bahsetmiştir.⁴⁹

Asya kıtasında Rusya'nın karşısına çıkan bir diğer ülke ise Japonya olmuştur. Ancak Rusya, Japonya ile Çin'de olduğu gibi uzlaşmacı bir siyaset izleyememiş aksine savaş yolunu tercih etmiştir. Bunun da nedeni Japonya'nın Çin gibi ılıman bir siyaset izlememesi ve topraklarının Rusya tarafından sömürülmesini istememesidir. İki ülke arasındaki gerginliğin artmasına paralel olarak, Japonya'nın olası bir savaşı önlemek ve savaş olmaksızın isteklerini elde etmek için Rusya'ya anlaşma önerdiği ancak Rusya'nın çıkarlarına ters düşen bu istekleri kabul etmediği de bilinmektedir.⁵⁰ Bu karşılıklı isteklerin çatışması ve anlaşmaya varılamaması kaçınılmaz bir savaşa neden olmuş ve bu durum tarihe 1904–1905 Rus-Japon Savaşı olarak geçmiştir.

Rusya dış politikada bölgelere göre değişen bir tutum izlerken iç işlerinde ise dönemsel değişiklikler yaşamıştır. Dış siyasetindeki denge ve duruma göre hareket etme durumu iç siyasetindeki karışıklıklar ve kimi konulardaki kararlılıklarda kendini göstermektedir. Bu dönemsel değişiklikler ve kararlılık onu dış politika da güçlü adımlar atmaya ve yayılcı siyasete paralel olarak yeni başarılar elde etmeye sevk etmiştir ki bu dönemdeki başarı basamağı olarak Japonya görülmektedir.

Rusya modernlik anlamında 18. yüzyıldan 19. yüzyıla geçerken de Avrupa gibi olmaya çalışmış, özellikle Fransız toplumunun kılık kıyafeti ve yaşayış tarzını örnek

⁴⁶William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, Çev; Alaeddin Şenel (Ankara: İmge Kitapevi, 2008), 568.

⁴⁷ Ali Merthan Dündar, *Panislamizm'den Büyük Asyacılığa Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya* (İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 2006), 139.

⁴⁸ *Servet-i Fünun*, Nr: 0669, 5 Şubat 1319 (18 Şubat 1904), s.19.

⁴⁹ *İkdam*, 3440, 16 Kanun-i Sani 1904 (16 Ocak 1904), s.1.

⁵⁰ Amiral(e) Çetinkaya Apatay, *Port Arthur'dan Pearl Harbor'a Pasifikte Olup Bitenler* (İstanbul: Deniz Basımevi, 2002), 19.

almıştır.⁵¹ Ancak bu örnek alış sadece belirli zümrelerle sınırlı kalmış, emekçi halka ve köylülere inmemiştir. Çünkü 19. yüzyılın ortalarında köylüler Rusya için ciddi bir sorun haline gelmiştir. Ve bu sorunun çözümü için pek çok adım atılmıştır. Bu adımlardan biri de 1857 yılında toplanan Köylü Sorunu Hakkındaki Esas Komite'dir.⁵² Bu komite konuyu her yönüyle ele alarak serfliğin ilgasını gündeme getirmiştir. Ancak aristokratlar serfliğin kaldırılmasına karşı çıkararak henüz erken olduğu görüşünü savunmuş, buna rağmen serflik 1861'de kaldırılmıştır.

Serfliğin kaldırılmasına paralel olarak ise bir süre önce tohumlarını atmış olan tüccar ve sanayici sınıfı gelişmeye başlamıştır. Özellikle de serfliğin kaldırılmasıyla birlikte güç kaybeden aristokratlar, bu yeni tüccar sınıfının ortaya çıkmasından da olumsuz etkilenmiş ve ekonomik güçlerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Böylece Rus ekonomisinde de bazı değişimler meydana gelmiş ve sanayici kesimin gelişmesi fırsat olarak görülerek sanayide yerel ve doğal kaynakların kullanılması popülerlik kazanmıştır.⁵³ Örneğin; 1880'lerden sonra madencilığe önem verilerek endüstride kullanılması yaygın hale getirilmeye çalışılmıştır.⁵⁴ Bu durum Rusya'nın ekonomisini canlandırarak farklı yollarda da gelişme sağlamasına neden olmuştur.

Bu yollardan ilki demiryoludur. Ülke sınırlarının genişlemesi ve iç işlerinin de sistematik olarak devamlılığı için demiryollarına büyük önem verilmiş ve ülkenin hemen her yerine demiryolları döşenmiştir.⁵⁵ Bu demiryolları planlandığı gibi Rusya'nın gelişip genişlemesine yardımcı olduğu gibi ekonomisini de canlandırmıştır. Özellikle sınırlar dışına çıkarılan demiryolları Rusya'ya büyük bir getiri sağlamış ve sömürgecilik faaliyetlerine de hız kazandırmıştır. Hatta Rusya'nın bu demiryollarını Asya'ya kadar uzatması ona Çin ile olan münasebetlerinde ekstra bir getiri sağlamakla birlikte Japonya ile çatışmasına sebep olacaktır. Çünkü Rusya demiryollarını Mançurya'ya kadar genişletmek istemekte böylece de bu coğrafyanın hâkimiyetini kolaylaştırma düşüncesi gütmektedir. Ancak bu Japonya'nın çıkarlarına ters bir durum yarattığı için Mançurya demiryolu, bu iki ülkenin ileride olası bir savaşını tetikleyen nedenlerden biri olacaktır. Rusya'nın Mançurya demiryolu ile ilgili düşüncelerini

⁵¹ Server Tanili, *Uygurlık Tarihi* (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2008), 192.

⁵² Kezban Acar, "1905 Rus Devrimi'nin Genel Bir Değerlendirmesi," *Divan, Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 13. Cilt, Sayı 24 (İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı, 2008), 81.

⁵³ Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, Çev: Kezban Acar (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2011), 9.

⁵⁴ McNeil, 607.

⁵⁵ Hosking, 485-486.

anlamak için *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayınlanan bir haberi örnek olarak verebiliriz. Bu habere göre Rusya Mançurya'daki demiryolunun güvenliğini sağlamak için bölgeye çok sayıda asker sevk etmiştir.⁵⁶ Bu asker sevkinin yanı sıra aynı gazetenin 23 Şubat 1904 tarihli haberine göre Rusya'nın Mançurya demiryolunun Asya ayağını Çin muhafaza etmektedir.⁵⁷ Bu haberlerden iki farklı sonuç çıkarmak mümkündür. Bunlardan ilki *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin, Rusya'nın bölge üzerindeki konumunu güven altına almaya çalışmalarını yakından takip etmesidir. İkinci sonuç ise gazetenin yaptığı takibe Rusya'nın siyasi adımlarını da ekleyerek yayınlamasıdır.

Rusya genişleme politikasını canlı tutmak için yalnızca ekonomisini ve demiryollarını genişletmekle kalmamış çok güçlü bir ordu ve donanma kurmuştur. Öyle ki; 19. yüzyıl boyunca hızla büyüyen Rus ordusu Avrupa'nın en büyük ve güçlü ordusu durumuna gelmiştir.⁵⁸ Bu durum Rusya'ya komşularıyla ve diğer düşman devletlerle olan ilişkilerinde büyük bir avantaj sağlıyordu. Çünkü Rus ordusunun büyüklüğü pek çok ülke için caydırıcı bir güç unsuru olma özelliğini her dönem muhafaza ediyordu. *Ahenk* gazetesinin 18 Mart 1904 tarihli aktarma haberine göre Paris'teki Rus sefiri, *Paris* gazetesine verdiği bir röportajda Rusya'nın askeri gücünün boyutlarına değinmiştir.⁵⁹

Bunlara ek olarak Rusya'nın önem verdiği bir diğer konu eğitimidir. Rusya hem ana kıtasındaki hem de hâkimiyeti altında bulunan toprakların eğitimine büyük önem vermiştir. Örneğin Nikolay Dönemi'nde eğitimin yaygınlaştırılması için Köy okulları teşvik edilmiş ve eğitimin Ortodoksluğa uygun olmasına özen gösterilmiştir.⁶⁰ Çünkü niteliksiz insanların ne kendilerine ne de devletlerine bir faydası olmadığını düşünen Rus hükümeti, nitelikli insan gücüne gereken önemi vermiş ve bireyin her alanda kendisini geliştirmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu durumdan da Rusya'nın iç işlerindeki tutarlılığını ve ileriye dönük planlarını anlamamız mümkündür. Rusya'nın iç işlerindeki kalkınmaya önem vermesi demek dış politikada da kalkınması ve başarı sağlaması demektir. Bu açıdan bakarsak Rusya'nın yalnızca yaptığı savaşlarla değil iç işlerindeki gelişmişlikle de adını duyurmaya çalıştığını görebiliriz.

⁵⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3011, 1 Mart 1904. s.1.

⁵⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3004, 23 Şubat 1904, s.1.

⁵⁸ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005) 285.

⁵⁹ *Ahenk*, Nr: 2226, 18 Mart 1904, s.1.

⁶⁰ Acar, *Ortaçağ'dan*, 223.

19. Yüzyılda Osmanlı-Rusya İlişkileri

Rusya ve Osmanlı Devleti, 19. yüzyıl boyunca pek çok kez karşı karşıya gelmiş, savaşlar ve imzalanan anlaşmalar ile süreklilik kazanan bir yüzyıl geçirmiştir. Osmanlı-Rusya münasebetleri, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının bir sonucu olarak, çok eski tarihlere dayanmakla birlikte, 19. yüzyıl, en yoğun dönemlerinden biri olmuştur. Örneğin; 19. yüzyılda, iki ülke arasındaki en önemli olaylardan biri 1853-1856 tarihli Kırım Savaşı'dır. Bu savaş Osmanlı'nın, Balkanlardaki Katolikler için Fransa'ya tanıdığı hakları, Ortodokslar için Rusya'ya tanımamasından ve Rusya'nın buna tepki olarak Eflâk-Boğdan'ı işgal etmesinden kaynaklanmıştır.⁶¹ Ayrıca Rusya'nın, Karadeniz'e çıkmak, savaş ve ticaret gemilerini rahatça geçirebilmek ve Karadeniz kıyılarında söz sahibi olmak gibi planları da vardı. Bu planlar da onu, Kırım Savaşı için bahaneler bulmaya sevk etmiştir ki, Rusya bu bahaneyi Ortodoks haklarını savunma yoluyla elde etmiştir. Rusya'nın Eflâk-Boğdan'ı işgal etmesi ile birlikte Osmanlı-Rusya arasındaki savaş resmen başlamış ve Rusya, Osmanlı Devleti'ne yenilmiştir. Aldığı bu yenilgi, Rusya için yeni bir sürecin başlamasına ve sıcak denizlere inme politikasının yönünü değiştirerek Kafkas ve Asya coğrafyasına doğru ilerlemesine sebep olmuştur. Rusya'nın bu yön değiştirmesi ve Kafkasya'yı geçerek Asya'ya ulaşması, ileride meydana gelecek olan Rus-Japon Savaşı'nın nedenlerinden birini teşkil etmiştir.

Bu savaşın yanı sıra Rusya, 19. yüzyılda, Osmanlı toprak bütünlüğünü parçalamaya fiilen başlayan ülkeler arasında yer almış, özellikle Balkan coğrafyasındaki halkların milliyetçilik duyguları üzerine oynayarak, bölgede çatışma ortamının doğmasında ve Balkan uluslarının bağlı oldukları Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık mücadelesi vermesinde etkin bir rol oynamıştır. Özellikle Ortodoksluğu kullanarak dini ayrıştırma yolunu seçen Rusya, din ile birlikte milliyetçilik duygularını da tetiklerken, Balkan coğrafyasının iyice karışmasına ve Osmanlı Devleti'nin gittikçe güç kaybetmesine neden olmuştur.

Dolayısıyla denilebilir ki Rusya-Osmanlı ilişkilerinin temelinde, Rusya'nın kendi çıkarları için Osmanlı'yı parçalamak istemesi ve bunun için de Osmanlı'nın çok uluslu yapısını koz olarak kullanması yatmaktadır. Rusya'nın Osmanlı üzerinden yürütmeye çalıştığı bu politikalar, Osmanlı'nın da yeni çıkış yolları aramasına ve yeni

⁶¹ Acar, *Resimlerle*, 11.

ittifaklar kurma zorunluluğu hissetmesine neden olmuştur. Nitekim 1904-1905 Rus-Japon Savaşı döneminde, Osmanlı'nın, özellikle basın yoluyla, iki ülke arasındaki olayları incelemesinin altında bu sebep yatmaktadır.

Rusya ile Japonya arasında yaşanacak her türlü siyasi faaliyet ve Rusya'nın Asya coğrafyasına yönelerek Osmanlı Devleti'ne ait bölgelerden uzaklaşması, Osmanlı üzerindeki Rusya baskısının kalkması anlamına geliyordu. Bu da Osmanlı Devleti'nin özellikle Balkan coğrafyasını sakinleştirmek ve bölgedeki çatışmaları durdurmak için zaman kazanması demektir. Bu yüzden de Osmanlı Devleti, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nı yakından takip etmiş, Rusya ve Japonya'nın hemen her adımını öğrenmeye çalışmıştır. Bunu yaparken de elde ettiği bilgileri, sansür denetiminden geçirdikten sonra, kamuoyu ile paylaşmış ve halkın Japonya lehine bir yaklaşım sergilemesine neden olmuştur.

Japonya

19. yüzyılın son çeyreğinde İmparator Meiji (1868–1912) ile aydınlanmaya başlayan Japonya, bugün sahip olduğu ekonomik, siyasi ve toplumsal yaşamın temellerini bu dönemde atmıştır. Söz konusu dönem Japonya için her anlamda aydınlanma çağı olmuştur. Bu aydınlanmanın ilk basamağı ise siyasidir. İmparator Meiji, 1868'de tahta geçtiğinde, ilk iş olarak başkenti Edo'ya taşıyarak, bu şehre “Doğu Başkent” anlamına gelen Tokyo ismini vermiştir.⁶² Meiji, var olan feodal oligarşiyi değiştirmiş, bir danışma meclisi kurarak 1889'da anayasa ilan etmiş ve Diyet seçimlerinde tüm erkeklere oy kullanma hakkı vermiştir.⁶³ Bu anayasada, toplumun feodal devredeki eski sınıfları da kaldırılmıştır.⁶⁴ Ayrıca bu anayasa ile ordunun politikaya girmesini önlemek için, “Askerler ve Denizcilere İmparatorluk Tebliğleri” yayınlanmıştır.⁶⁵ Böylece Japonya, hem toplumsal hem de askeri düzenlemeler taşıyan yeni bir anayasaya sahip olmuştur. Bu anayasa ile birlikte vilayetlere dayalı bir idare sistemi de kurulmuştur.⁶⁶ *İkdam* gazetesi de 10 Kanun-i Evvel 1903 (10 Aralık 1903) tarihli haberinde Japonya'da bir anayasanın ve bir meclisin bulunduğundan

⁶² Halil Ödek, “Japon Tarihinden Yapraklar,” *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı 6 (İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, 1975), 84.

⁶³ McNeil, 644.

⁶⁴ Ödek, 84.

⁶⁵ Mehmet Turgut, *Japon Mucizesi ve Türkiye* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001), 88.

⁶⁶ J.M Roberts, *Avrupa Tarihi*, Çev: Fethi Aytuna (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2010), 532.

bahsetmektedir.⁶⁷ Osmanlı gazetelerinin hem Rusya hem de Japonya ile ilgili böylesine güncel bilgiler vermesi, her iki ülkedeki gelişme ve yenileşme çalışmalarını yakından takip ettiğinin de bir göstergesidir.

İç işlerindeki bu siyasi değişikliklerden dış politika da oldukça etkilenmiştir. Bu döneme kadar dışa kapalı bir siyaset izleyen Japonya, dünya gücü ölçülerine göre politik yönden olgunlaşmamış, ekonomik yönden geri ve askeri yönden kudretsiz kalmış bir devlettir.⁶⁸ Meiji Restorasyonu ile her alanda yenileşmeye başlayan Japonya iç siyasetinin ardından dış siyasetini de değiştirmeye başlamıştır. Meiji Dönemi Japon dış politikasının başarısında ve aynı dönemde Japonya'nın bölgesel bir güç haline gelmesinde İngiltere'nin ve belli ölçüde de ABD'nin belirleyici katkısı olmuştur. Bir başka ifadeyle İngiltere, Meiji Dönemi Japon dış politikasının üçüncü bir belirleyicisi olmuştur.⁶⁹ *Sabah* gazetesinin 14 Teşrin-i Evvel 1903 (14 Ekim 1903) tarihli haberine göre İngiltere, Japonya'yı Rusya'ya karşı uyarmıştır. Ayrıca İngiltere, Japonya'nın müttefiki olarak Çin ve Kore'nin Rusya'dan korunması gerektiğini ve bu korunmayı da Japonya ile birlikte yapacağını ifade etmiştir.⁷⁰ Yine *Sabah* gazetesinin 11 Teşrin-i Sani 1903 (11 Kasım 1903) tarihli bir haberinde, Japon hükümetinin sefirlerinden birinin yabancı bir gazeteci ile (isim belirtilmemiş) bir röportaj yaptığını ve Japon hükümetinin İngiliz hükümeti ile resmen bir anlaşma imzaladığını ifade etmiştir.⁷¹ *Sabah* gazetesindeki bu tarz haberlerden de anlaşılacağı gibi bazı Türkçe gazeteler savaşa yönelik politik adımları, dış basını kullanarak da takip etmekte ve bunları yayınlamaktadır.

Japonya'nın bu politikası yayılcı bir siyaset izlemekle birlikte araştırma ve tanıma esasına dayanmaktadır. Örneğin; ilk kez Meiji Döneminde modernleşmeye başlayan Japon yönetimi Osmanlı Devleti ile ilişki kurmaya çalışırken, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar ve Orta Doğu'daki topraklarına çeşitli araştırma ve gözleme misyonları göndermiştir.⁷² Japonların dış politikada böyle bir politika izlemesinin nedeni kuşkusuz dış dünyayı her yönüyle tanımak ve ileride içine gireceğinden emin

⁶⁷ *İkdam*, Nr: 3403, 10 Kanun-i Evvel 1903 (10 Aralık 1903), s.1.

⁶⁸ McNeil, 256.

⁶⁹ Hakkı Büyükbaş, "Meiji Döneminde Japonya'nın Dış Politikası ve Bölgesel Rolü Üzerine," *Khuka* (Diyarbakır: Adalet Yayınevi, 2004),98.

⁷⁰ *Sabah*, Nr: 5021, 14 Teşrin-i Evvel 1903 (14 Ekim 1903), s.3.

⁷¹ *Sabah*, Nr: 5018, 11 Teşrin-i Sani 1903 (11 Kasım 1903), s.3.

⁷² Selçuk Esenbel, "Osmanlı İmparatorluğu Hakkında 19. Yüzyıl Japon Seyahatnameleri ve İstihbarat Raporları," *Osmanlı Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 215.

olduğu yeni siyasi yaşamı öğrenme isteğidir. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi 1 Mayıs 1904 tarihli bir haberinde “Ajans Haberleri” başlığı altında Berlin 27 Nisan tarihli bir haberi aktarmıştır. Bu aktarma habere göre Japonya’nın Viyana ateşemiliteri, savaş devam ederken hükümetinden aldığı emir ve siparişleri Viyana’da yerine getirmekle meşguldür.⁷³ Bu da demek oluyor ki Japonya, Rusya ile savaşı devam ederken yalnızca savaşı kazanma peşinde olmamış, dış dünyayı tanımayı ve araştırmayı da sürdürmüştür.

Japonya’nın bu gelişme çabalarının ve güçlü ülkelerle mücadele içine girme isteğinin altındaki en büyük etken kuşkusuz ekonomisidir. Japonya’nın Rusya gibi ekonomik açıdan çeşitlilik gösteren bir ülke ile yarışabilmesi için ekonomisini de en az Rusya kadar çeşitlendirmesi gerektiği aşikârdır. Japon ekonomisinin nasıl geliştiğine bakacak olursak inanılmaz bir çaba ve hızlı yükseliş göze çarpar. Bu dönem Japonya’nın yarı sömürge halinde bir ülke olmaktan kurtulup, emperyalist ülke olma yaklaşım ve yöntemlerinin kullanılmaya başlandığı dönemdir. Ayrıca sanayide ve ticarete atılım dönemidir. Daha önce batılı ülkelerle imzalanmış olan ayrıcalıklı antlaşmaların değiştirilmeleri ve eşitlik ilkesine uygun hale getirilmesi için siyasi ve iktisadi çabaların yoğunlaştığı dönemdir.⁷⁴ İlk iş olarak sanayiye ağırlık verilmiş ve pek çok yeni fabrika açılmıştır. Tekstil ve çelik fabrikaları açılmış, gemi yapım atölyeleri ve savunma sanayisi geliştirilmiş ve böylece istenilen sanayi devrimi gerçekleştirilmiştir.⁷⁵ Bunun sonucunda bugün de devam eden ucuz iş gücü ortaya çıkmış ve Japonya özellikle dış pazara ürünler satmaya başlamıştır. Böylece Japon dış ticareti de gelişmiş ve Japonya dünyanın pek çok yerine ürünlerini satan uluslararası bir ticaret ülkesi haline gelmiştir. Japonya’nın önemli bir ticaret merkezi haline gelmesinde kuşkusuz işlek limanlarının da büyük katkısı olmuştur. Hatta bu limanların Japonya için ne kadar önemli olduğu İzmir basınına bile yansımıştır. Örneğin; *Ahenk* gazetesi 20 Mart 1904 tarihli bir haberinde Japonya’nın limanlarına çok önem verdiğini ve buraları korumak için her şeyi yapabileceğini ifade etmiştir.⁷⁶ Ada ülkesi olan Japonya’nın ticaret ve savunma gibi her türlü gereksinimini limanlardan karşıladığı açıktır. Bu durumun *Ahenk* gazetesine yansması da ilginçtir.

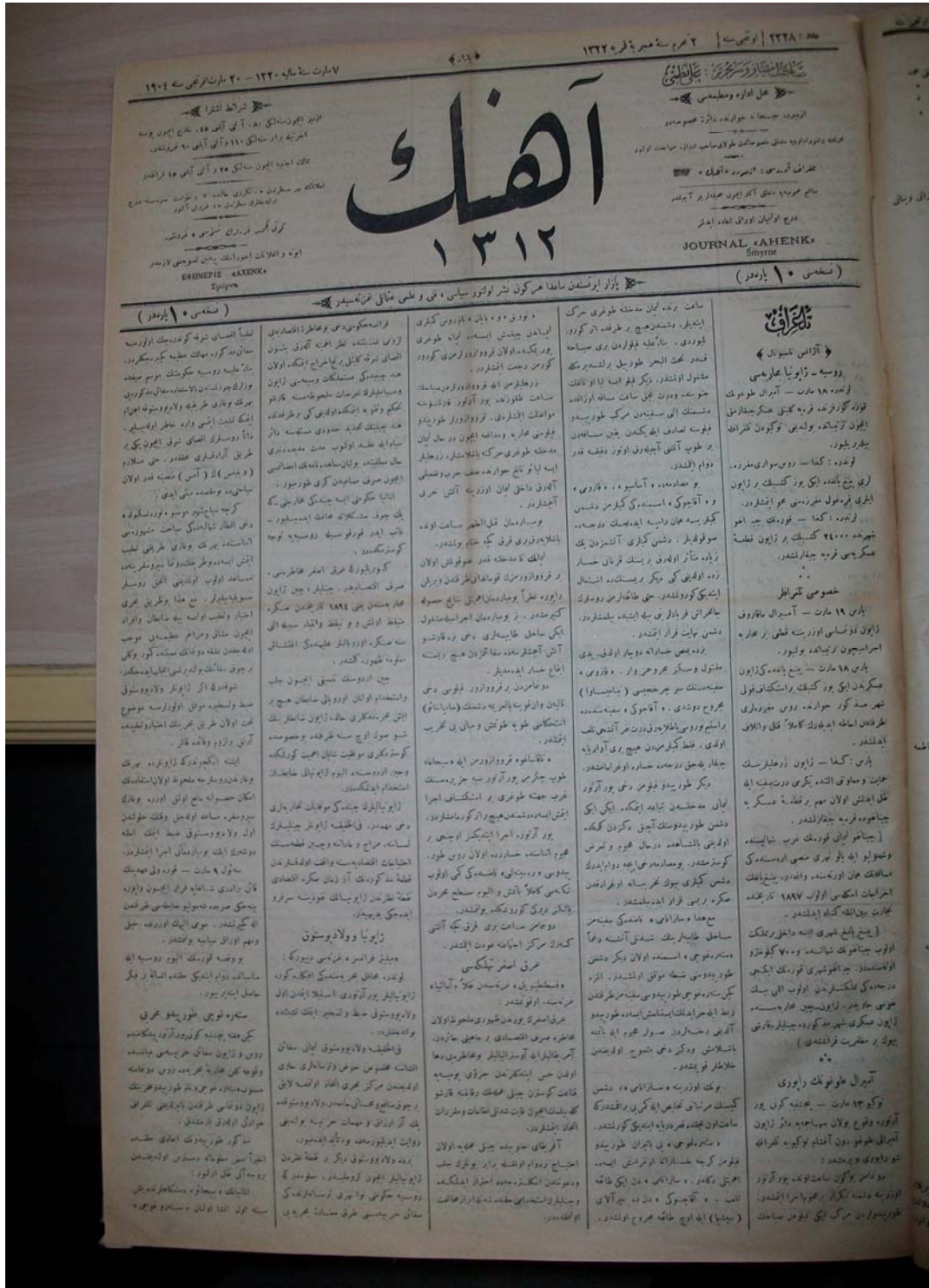
⁷³ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3072, 1 Mayıs 1904, s.1.

⁷⁴ Apatay, 3.

⁷⁵ McNeil, 640–641.

⁷⁶ *Ahenk*, Nr: 2228, 20 Mart 1904, s.1.

Çünkü *Ahenk* gazetesi İstanbul merkezli bir gazete değil önemli limanları bulunan ve bu limanlarından ticaret yapılan İzmir bölgesinin gazetesidir. Dolayısıyla gazetenin Japon limanlarına dikkat çekiyor olması, basınını yalnızca savaş sürecini değil savaşın yansımalarını da yakından incelediğini göstermektedir.

Resim 2: *Ahenk*, 20 Mart 1904, Nr: 2228.

Siyaset ve ekonominin ardından askeriye de önem veren Japonya dünyanın pek çok yerinden uzmanlar getirerek ordu ve donanmasını yenilemeye çalışmıştır. Örneğin; 1873’de Japon ordusunda Fransız hocalar vardı ve Fransız mühendisleri 1862’de Natagal ve 1864’deYokosuka tersanelerini inşa etmişti.⁷⁷ Ayrıca Japon donanması İngiltere’nin yardım ve desteğiyle modernleştirilmişti.⁷⁸ Üstelik Japonya’da askerlik zorunlu bir hizmet haline getirilerek yüzyıllardır devam eden Samuray⁷⁹ geleneklerinden uzaklaşmış ve düzenli ordular kurulmuştur. Kurulan bu ordu geleneksel Japon savaş tekniklerini yansıtmakla birlikte modern savaş tekniklerini de uygulayarak ileride pek çok zafer kazanacak bir teşkilatın zeminini oluşturmuştur. *İkdam* gazetesi 15 Kanun-i Evvel 1903 (15 Aralık 1903) tarihli haberinde Japonya’nın modern silahlara da sahip olduğundan ve bunların sayısının oldukça fazla olduğundan bahsetmektedir.⁸⁰ Bu durum bize iki önemli mesaj vermektedir; birincisi Japonya olası bir savaş için hazırlık yapmaktadır. İkincisi ise yabancı ülkelerden gelecek herhangi bir tehdide karşın güçlü bir askeriyesi olduğunu gösterme planları yapmaktadır.

Japon modernleşmesi sadece bununla da kalmamış toplumsal anlamda da kendisini göstermiştir. Bankacılık, hukuk ve eğitim sistemleri geliştirilmiş, takvim ve giyim kuşam da değiştirilmiştir.⁸¹ Ayrıca yeni demiryolları, posta hizmetleri ve iletişim ağları kurulmuştur.⁸² Tüm bunlar Japon kalkınmasının başlangıç noktası olmuştur. Bu dönemden itibaren Japonya durdurulamaz bir yükselişe geçecek, özellikle bilim ve teknoloji alanında bir simge haline gelecektir.

Meiji Restorasyonu ile 1868’den başlayarak gerçekleşen bu değişimin sebebi, Japonların Asya’nın pek çok yerinde görülen Batı egemenliği ve sömürgeciliğinden kurtulma konusundaki kararlılığıdır.⁸³ Japonların bu özellikleri bazı Türkçe gazetelere de yansımış ve *Osmanlı* gazetesi 15 Mart 1904 tarihli haberinde Japonlardan sabırlı ve cesur bir millet olarak bahsetmiştir.⁸⁴ Japonya Meiji ile birlikte kendisine yeni bir çağ

⁷⁷ Sermet Gökdeniz, *1904–1905 Rus–Japon Harbi* (İstanbul: Askeri Deniz Matbaası, 1944), 5.

⁷⁸ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 23. Cilt (İstanbul: İsam Yayıncılık, 2001), 573.

⁷⁹ Samuray: Eski Japonya’da soylu asker sınıfı için kullanılan bir terimdir. Samuraylar, at üstünde, yaya, silahlı veya silahsız dövüş konusunda eğitilen, ok atma ve kılıç kullanma becerileri gelişmiş savaşçılardır. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Samuray>.

⁸⁰ *İkdam*, Nr: 3408, 15 Kanun-i Evvel 1903 (15 Aralık 1903), s.1.

⁸¹ Kennedy, 257.

⁸² Roberts, 532.

⁸³ Kennedy, 256.

⁸⁴ *Osmanlı*, Nr: 134, 15 Mart 1904, s.1.

açmış ve bu çağın tüm gerekliliklerini yerine getirmek için uğraşmıştır. Meiji modernleşme sürecinde Japonya, 1894/5'te Çin'e, 1904/5'te Rusya'ya karşı başarılı birer savaş vererek bölgesel bir güç oluşturmuş ve Batı merkezli dünya devletler sistemine eşit üye statüsü ile eklenmiştir.⁸⁵ Böylece Japonya yaptığı tüm yeniliklerin meyvelerini toplamış ve amaçlarını kararlılığı ile gerçekleştirmiştir.

Bu Yeni Japonya iç dinamiklerini değiştirdiği gibi kendisi üzerinde yapılacak olan dış dinamikleri de tetiklemiştir. Japonya bu yeni konumuyla hem yeni müttefikler hem de yeni düşmanlar kazanmıştır. Örneğin; İngiltere, Yeni Japonya'yı bu güçlenmesinden dolayı ve Rusya ile kendi çıkarlarının da çatışmasından dolayı müttefik olarak seçmiş ve gerek dış politikasına gerekse iç düzenlemelerine destek olmuştur. Rusya ve Çin ise Japonya'yı düşman olarak görmüş ve onunla savaşma yolunu tercih etmiştir. Çin, kendisine bu kadar yakın başka bir güç istemiyordu. Çünkü Japon ilerleyişinin önüne çıkacağını biliyordu. Japonya ise Çin'in bu fikrini doğrular nitelikte hareket ediyor ve Çin üzerine yürümekten çekinmiyordu. Nitekim aralarında beklenen savaş 1894'te patlak vermiş ve Japonya'nın mutlak galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Rusya ise Japonya'yı amaçları yolunda bir engel olarak görmekteydi. Dolayısıyla Japonya'nın güçlenmesinden ve adını duyurmasından en çok rahatsız olan devlet oydu. Bu yüzden de Japonya ile savaşmayı tercih etmiş ve o da Çin gibi yenilmekten kaçamamıştır.

Osmanlı-Japonya İlişkileri

Osmanlı Devleti ve Japonya, coğrafi olarak birbirinden çok uzak mesafelerde bulunan iki farklı devlettir. Gerek yönetim biçimleri, gerek dinleri, gerekse kültürel unsurlarıyla da birbirinden tamamen farklı olan bu iki ülkenin ortak bir payda da buluşması çok zor gibi görünmektedir. Buna rağmen bu iki ülkeyi birbirinden haberdar eden, birbiriyle ilişki kurmaya yönelten ve hatta bir dönem neredeyse tüm basın unsurlarıyla takip edilmeye çalışılan bu ilişki halkası, oldukça ilginç bir süreci meydana getirmektedir. Bu süreci tez konum olan *Osmanlı Basınında 1904-1905 Rus-Japon Savaşı*'nin içine dâhil etmemin sebebi ise, savaş sürecinde basılan neredeyse tüm gazete ve dergilerde, bu savaşa geniş ve ayrıntılı bir yer verilmiş olmasıdır. İncelediğimiz dergi ve gazeteler, Japonya ile ilişkimiz budur şeklinde bir ifade de bulunmasa da içerik

⁸⁵ Büyükbaş, 97.

olarak verdikleri bilgilerle ve yaptıkları yorumlarla hem Rusya'ya hem de Japonya'ya karşı sergiledikleri tutumları açıkça ortaya koymaktadırlar.

Rusya, Osmanlı için yabancı olmayan ve hemen her dönem karşısında duran, savaşlarla, barışlarla ve bazen de kapitülasyonlarla ilişki kurulan bir devlettir. Ancak Japonya Osmanlı için henüz açılmamış bir dosya gibidir. Aralarında herhangi bir savaş, barış ya da kapitülasyon yoktur. Buna rağmen Osmanlı'nın Japonya ile ilişki halkaları kurması ve basında bu kadar çok yer vermesi, bu iki ülke arasındaki ilişkileri kısmen de olsa incelememe katma isteği uyandırdı.

Osmanlı ve Japonya ilişkileri üzerine yazılmış pek çok kitap, makale ve tez olduğunu söyleyebilirim. Bu nedenle konuyu derinlemesine ele almayacağımı, sadece konuyla ilgili bazı ayrıntıların üzerinde duracağımı ifade etmeliyim. Bu konuyla ilgili en çok araştırma yapan ve birçok yayın sahibi olan en önemli isimlerden biri; Selçuk Esenbel'dir. Yaptığım küçük çaplı araştırmada da onun çok sayıda eserinden yararlandığımı belirtmeliyim.

Osmanlı–Japonya ilişkilerinin çok eski tarihlere dayanmayacağını tahmin etmek mümkündür. Selçuk Esenbel'e göre 19. yüzyıldan önce Japonya ile doğrudan ilişki kurulduğuna dair herhangi bir bilgi yoktur. Yalnızca Katip Çelebi ve Japonya'daki bazı seyyahların raporlarında, iki ülkenin birbiri hakkındaki bir kaç fikri yer almıştır.⁸⁶ 19. yüzyılla birlikte ilişkiler merak boyutundan çıkıp resmi bir boyut kazanmıştır. İlk olarak 1887 yılında Japon imparatoru Mikado'nun amcası, II. Abdülhamid'e resmi bir ziyarette bulunmuştur.⁸⁷ Bu ilk resmi ziyaret Osmanlı Devleti tarafından olumlu karşılanmış ve iade-i ziyaret için Ertuğrul Fırkateyni Japonya'ya gönderilmiştir.⁸⁸ Ancak Ertuğrul Fırkateyni'nin dönüş yolunda fırtınaya yakalanıp batması her iki ülkeyi de etkilemiştir. Bu etki, iki ülkeyi birbirine daha çok yakınlaştırmış ve resmi ziyaretler sıklık kazanarak devam etmiştir. 1891 yılında Torojiro Yamada adlı bir Japon tarafından II. Abdülhamid'e gönderilen zırh takımı ve kılıcın halen Topkapı Sarayı

⁸⁶ Selçuk Esenbel, "Türk-Japon İlişkilerinin Tarihi," *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 13 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 149.

⁸⁷ Hasene Ilgaz, "Japonya ile Dostluğumuz Nasıl Başladı," *Yeni Defne*, 7. Cilt 76. Sayı (İstanbul: Büyük Yıldız Matbaası, 1988), 9.

⁸⁸ Esenbel 153.

Müzesi Silah Seksiyonu'nda bulunması da o dönemki Japonya-Osmanlı ilişkilerinin bir göstergesi sayılabilir.⁸⁹

Torojiro Yamada, Selçuk Esenbel'in tabiriyle Osmanlı-Japonya ilişkilerinin ilk kurucusudur. Yamada, 23 yaşında İstanbul'a gelerek, Japon ticaretinin, ihracat ve ithalatını başlatan Japonyalı bir gençtir.⁹⁰ İstanbul'da çevre edindikten sonra, saray yöneticilerince fark edilir ve Osmanlı-Japonya ticaretin gelişme sürecinde önemli bir rol üstlenir. Bunun üzerine de iki ülke arasındaki ticari ilişkiler hızla gelişmeye başlar.⁹¹ Bu ticari ilişkiler için Torojiro Yamada kendisi gibi Japon olan arkadaşı Nakamura Kenjiro ile İstanbul'da Nakamura Shöten isimli bir dükkan açarak Japonya ile Osmanlı arasında resmi olmayan bir ticaret ağı kurmuştur.⁹²

Osmanlı ile Japonya arasında kurulan bu ticaret bağı 1904-1905 Rus-Japon Savaşı süresince de devam etmiştir. Ancak bu bağ ticaretle kalmamış başta dini konular olmak üzere, askeri ve siyasi olarak da devam etmiştir. İlişkilerin dini boyutuna bakacak olursak, II. Abdülhamid'in Pan-İslamizm politikasının Uzak Doğu'daki ve Japon bölgelerindeki Müslümanları da içine aldığı söylemek mümkündür.⁹³ Bu politika çerçevesinde Uzak Doğu ilişkilerine ayrı bir yer veren hükümet, Japonya'yı daha yakından takip etmeye başlamıştır.

Bilindiği gibi bu dönemde Japonya hükümetinin başında İmparator Meiji vardı ve İmparator, Japon tarihine yenilikçi imparator olarak geçmişti. Dönemin Osmanlı hareketlerine bakarsak da başlatılan yenileşme süreçlerinin devam ettirilmeye çalışıldığını görebiliriz. Bu yenileşme hareketlerine siyasi yenilikleri de katmak isteyen Jön Türkler grubunun faaliyetlerini de ilave etmek mümkündür. Apatay Çetinkaya'ya göre; Japon inkılâpları Osmanlı aydınları üzerinde etkili olmuş, hatta 1908'deki İkinci Meşrutiyet'e örnek olup İttihat ve Terakki hareketini motive etmiştir.⁹⁴ Çünkü İmparator Meiji sınırlı da olsa seçimlerin yapılmasını yasaya eklemiş ve demokratikleşme adımını başlatmıştı. İttihat ve Terakki grubunun da isteklerinin bu

⁸⁹ Hilmi Aydın, "II Abdülhamid'e Japon Zirhi," *Tarih ve Medeniyet*, Sayı 24 (İstanbul: Mapsam Matbaacılık, 1996), 62.

⁹⁰ Selçuk Esenbel, "Osmanlı İmparatorluğu Hakkında 19. Yüzyıl Japon Seyahatnameleri ve İstihbarat Raporları," *Osmanlı Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 216.

⁹¹ İnaba Chiharu, "Rus-Japon Savaşı Esnasında ve Sonrasında İstanbul'da İki Japon Tüccar: Nakamura Kenjiro – Yamada Torajiro," Çev: Hüseyin Özkaya, *Toplumsal Tarih*, Sayı 176, Dosya: 1904-1905 Rus-Japon Savaşı (İstanbul: Numune Matbaacılık, 2008), 78.

⁹² A.g.e, 78.

⁹³ Süleyman Kızıltoprak, *II. Abdülhamid Han'ın Dış Politikası ve Taşöz Operasyonu* (İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2011), 39.

⁹⁴ Apatay, 216.

doğrultuda olduğunu düşünürsek, Apatay'ın bahsettiği etkinin olması mümkündür. Selçuk Esenbel'e göre de Jön Türkler modernleşme uğraşlarında kendilerini, Yakınoğu'nun Japonları olarak biçimlendirmişlerdir.⁹⁵ Ancak bu aşamada şü belirtilmelidir ki araştırmam çerçevesinde incelediğim İttihat ve Terakki grubunun gazeteleri 1904–1905 Rus–Japon Savaşı'na hemen hiç yer vermemiştir. Yalnızca savaşın başladığı dönemde birkaç tane haber yayımlayarak Asya kıtasında Japonya ve Rusya arasında bir savaş meydana geldiğini dile getirmiştir. Bunun dışında Hükümet yanlısı gazeteler gibi savaşı yakından takip etmemiş, ayrıntılı hiçbir bilgi vermemiştir.

Ayrıca şü da belirtilmelidir ki, bazı Türkçe gazetelerin Japonya'da meydana gelen yenilikleri ve özellikle de Rusya ile olan savaşı yakından takip ettiği doğrudur. Çünkü Osmanlı'nın Japonya'da olan modernleşme çalışmalarını -demokratikleşme hariç– örnek aldığı ve bu yüzdende basında bu kadar çok duyurduğu söylenebilir.⁹⁶ Ancak bununla birlikte basında Japonya'da meydana gelen demokratikleşme sürecinden doğrudan bahsedilmemektedir ki, bu da istibdat uygulamasının bir yansımasıdır. Japonya da olduğu gibi Rusya'daki 1905 Devrimi'nden de Türkçe gazetelerde doğrudan bahsedilmemektedir. Savaşın sonucunda Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik ve askeri çöküşten bahsetmekte ama bunların sonucu olan bazı hak ve özgürlüklere değinilmemektedir.

Modernleşme sürecinde Osmanlı ve Japonya benzer toplumsal, ekonomik ve siyasal reformlar gerçekleştirmelerine rağmen, farklı iki dış politika çizgisi takip etmişlerdir. Selçuk Esenbel'e göre Osmanlı dış politikası statükocu ve savunmacı bir seyir izlerken, Japonya dışa dönük, baskın, saldırgan ve yayılmacı bir dış politika izlemiştir.⁹⁷ Belki de bu tutum 20. yüzyıla girerken Japonya'nın yükselmesine Osmanlı'nın ise çöküşüne sebep olmuştur. Nitekim Japonya, bu dışa dönük politikasını Avrupa, Balkanlar ve Osmanlı'yı yakından izleyerek sürdürmeye devam etmiştir.⁹⁸

Bilindiği gibi Japon–Rus Savaşı'nın galibi Japonya olmuştur. Bu sonuç Japonya'nın demokratikleşmesinin hızlanmasına, Rusya'da mutlak monarşinin

⁹⁵ Selçuk Esenbel, “Savaşın Osmanlı Türkiye'si Üzerindeki Etkisi,” *Toplumsal Tarih*, Sayı 176, Dosya : 1904–1905 Rus–Japon Savaşı (İstanbul: Numune Matbaacılık, 2008), 72.

⁹⁶ Oğuz Karakartal, “1985–1928 Yılları Arasında Türk Basın ve Edebiyatında Japonya ve Japonlar Üzerinde Bir Bibliyografya Denemesi,” *Müteferrika*, 10. Sayı (İstanbul: Müteferrika Matbaası, 1988), 323.

⁹⁷ Hakkı Büyükbaş, “Meiji Döneminde Japonya'nın Dış Politikası ve Bölgesel Rolü Üzerine,” *Khuka*, 7 (1). Cilt (Diyarbakır: Adalet Yayınevi, 2004) 98.

⁹⁸ Esenbel, *Osmanlı*, 218.

sarsılmasına, ve Selçuk Esenbel'in yorumuna göre Osmanlı'nın II. Meşrutiyeti yaşamasına zemin hazırlamıştır. Çünkü bu savaşla birlikte Rusya monarşisi, Japon demokratikleşmesine yenilmiştir ve bu durum demokratikleşme isteyen ülkelerdeki fitilleri ateşlemiştir. Elbette ki bu savaş Osmanlı Devleti'nde meydana gelen II. Meşrutiyet hareketlerinin doğrudan nedenlerinden biri değildir. Ancak demokratikleşme–monarşi yarışının sonucunun da Osmanlı'yı etkilemediğini söylemek mümkün değildir.

Bugünkü Türkiye'ye bakacak olursak, Türkiye'de Japon imgesinin oluşmasında “Rus–Japon Savaşı,” “Ertuğrul Faciası,” “II. Dünya Savaşı” ve “Kore Savaşı” gibi olayların etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca XX. yüzyılın başlarında Abdürreşit İbrahim gibi kimi gezginlerin Japonya izlenimleri ile Mehmet Akif Ersoy'un “Safahat” adlı yapıtındaki Japonlarla ilgili manzum methiyesi, Türkiye'de, Japonya'ya yönelik belli bir ilgi ve sempati uyandırmıştır.⁹⁹ Abdürreşid İbrahim, Japonya'da bulunduğu dönemde, Japonların Osmanlı'ya ve özellikle Müslümanlara saygı gösterdiklerini ve 31 Mart hadisesi yaşanırken halifenin bu derece hakarete uğramasını şaşkınlıkla karşıladıklarını belirtmiştir.¹⁰⁰

Tüm bu olaylar çerçevesinde Osmanlı–Japonya ilişkilerini değerlendirecek olursak temelde karşılıklı beklentiler ve yeni bir dini, toplumu, yenileşmeleri ve kısmen de olsa siyaseti tanımaya çalışma çabalarını görmek mümkündür. Bu iki devlet Osmanlı Devleti yıkılıncaya karar aralarında herhangi bir savaş, barış ve kapitülasyon olmadan bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir.

İngiltere

1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nda, savaşın seyrini ve hazırlık sürecini etkileyen en önemli güçlerden biri İngiltere olmuştur. 19. yüzyıl boyunca Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri olan İngiltere'nin, 1900'lü yıllara gelindiğinde 12 milyon karelik toprağı ve dünya nüfusunun dörtte biri civarında olan nüfusuyla dünyanın en büyük imparatorluğu olduğu söylenebilir.¹⁰¹ Bu imparatorluk büyüdükçe İngiltere'nin karşılaştığı ve müdahale etme gereğı duyduğu ülkeler de çoğalıyordu. Söz konusu ülkelere biri de Japonya'ydı.

⁹⁹ Hüseyin Can Erkin, *Geçmişten Günümüze Japonya'dan Türkiye'ye Bakış* (Ankara: Vadi Yayınları, 2004), Sunuş.

¹⁰⁰ Abdürreşid İbrahim, *20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya' da İslamiyet*, Haz; Mehmet Paksu, 1. Cilt (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1987), 385.

¹⁰¹ Kennedy, 277

İngiltere'nin neden Japonya'ya yöneldiği ve müttefik olarak seçtiği sorusuna gelirse, karşımıza pek çok sebebin çıktığını görürüz. Asya kıtasında bulunan Japonya, coğrafi konumuyla İngiltere'nin Hindistan'daki sömürgelerine giden geçiş yolu üzerindedir. İngiltere hem bu geçiş yolunu kullanmak hem de dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korumak istiyordu. Bunun içinse Japonya'yı müttefiki olarak seçme gereği duyuyordu. İngiltere'nin bu müttefiklik için başka bir nedeni de Asya'da ekonomisi ve askeriyesi en güçlü devletin Japonya olmasıdır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında İmparator Meiji Döneminde gelişen Japonya'da, Batı örnekli eski ve yeni öğeler barındıran bir ordu ve donanma kurulmuştu.¹⁰² Bu da Japonya'yı İngiltere için iyi bir müttefik yapıyordu. Üstelik Japonya 1894-1895 Çin-Japon Savaşı ile Kore'nin bağımsızlığını sağlamış ve Çin'in pek çok bölgesini ele geçirmişti.¹⁰³ Böylece Japonya, İngiltere'nin gözünde kendini kanıtlamıştı. Ayrıca Japonya ada devleti olmasından dolayı Rusya'dan gelebilecek olası bir tehlikeye karşı da hem kendini hem de Asya kıtasını koruyabilecek bir kapasiteye sahipti. Nitekim bu ittifak sürecinin Asya'nın korunması ile ilgili kısımları İngiltere'nin Japonya'yı Rusya'ya karşı uyarmasından da anlaşılabilir. Örneğin; *Sabah* gazetesinin 24 Eylül 1903 tarihli haberinde İngiltere, Japonya'ya gönderdiği bir heyetle, Japonya'yı Rusya'ya karşı ihtiyatsız davranmaması konusunda uyarmıştır.¹⁰⁴ Bu da demek oluyor ki her iki ülke ortak çıkarları için birlikte hareket etmeye ve bölgenin güvenliği için ortak kararlar almaya başlamıştır.

Sabah gazetesi İngiltere ile Japonya arasında 30 Kanun-i Sani 1902 (30 Ocak 1902) tarihinde bir antlaşma yapıldığını, 17 Teşrin-i Sani 1903 (17 Kasım 1903) tarihli bir haberinde vurgulamıştır.¹⁰⁵ *İkdam* gazetesi de 10 Kanun-i Evvel 1903 (10 Aralık 1903) tarihli haberinde İngiltere'nin Japonya ile olan ittifak antlaşmasından bahsetmiştir. Bu haberde Japonya ile İngiltere'nin, Rusya karşısında birlikte hareket etme kararı aldıkları üzerinde durulmuştur.¹⁰⁶ Bu karar Rusya'nın Asya'dan, özellikle de Mançurya'dan çıkarılmasına yöneliktir. 1902 yılında İngiltere ve Japonya, Rusya'nın Mançurya'dan çıkarılması gerektiği üzerinde fikir birliğine vardılar ve bir antlaşma imzaladılar. Bu antlaşma, devletlerarası ilişkilerde İngiltere'nin tarihinde ilk

¹⁰² McNeil, 643.

¹⁰³ Armaoğlu, 1069.

¹⁰⁴ *Sabah*, Nr: 4991, 24 Eylül 1903, s.3.

¹⁰⁵ *Sabah*, Nr: 5021, 17 Teşrin-i Evvel 1903 (17 Ekim 1903), s.1.

¹⁰⁶ *İkdam*, Nr: 3403, 10 Kanun-i Evvel 1903 (10 Aralık 1903), s.1.

defa bir savunma antlaşması imzalamış olmasıyla da özeldir.¹⁰⁷ Antlaşmayla birlikte İngiltere ve Japonya, Rusya'ya karşı resmen bir müttefik konumuna gelmiştir. Bu müttefiklikten sonra, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 18 Şubat 1904 tarihli haberinde de belirtildiği gibi İngiltere ile Japonya arasında sürekli olarak sefirler ve heyetler gidip gelmiştir.¹⁰⁸ Aynı gazetenin 23 Nisan 1904 tarihli haberinde ise savaş sürerken de İngiltere ile Japonya'nın münasebetlerinin kesintisiz olarak devam ettiği bilgisi verilmiştir.¹⁰⁹ İngiltere-Japonya ittifakının basında bu kadar yoğun olarak yer almasını, Osmanlı devletinin, müttefikliğin yararlarını vurgulaması olarak da yorumlayabiliriz. Çünkü bu dönem Osmanlı Devleti'nin denge siyaseti izlediği ve müttefik bulmaya çalıştığı bir dönemdi. Dolayısıyla İngiltere-Japonya müttefikliğini kamuoyunda sıklıkla dile getirerek bu beklentisini halka ulaştırmayı ve okuyucunun dikkatini bu konuya çekmeyi planladığını söyleyebiliriz.

Ancak İngiltere'nin bu müttefiklikten tek çıkarı, sömürgelerine giden yolu korumak değildi. İngiltere'nin Asya kıtasının tamamına yayılmak ve bu bölgeye başka hiçbir ülkenin girmesine izin vermemek gibi planları da vardı. Özellikle de Rusya'nın bu bölgeden tamamen çıkmasını istiyordu. Çünkü diğer Avrupa ülkeleri hem kendi iç işleriyle hem de birbirleriyle olan ilişkilerinde karışık bir dönem yaşıyordu. Dolayısıyla İngiltere için bir tehlike teşkil etmiyorlardı. Ancak Rusya geleneksel güneye inme politikasının yönünü Asya üzerine çevirmişti ve önünde ucu açık bir coğrafya bulunuyordu. Bu coğrafya da ise daha önce pek çok kez antlaşma imzaladığı ve limanlarından yararlanabildiği Çin ve Japonya vardı. Çin, Japonya'ya yenilince ve bölgedeki gücünü kaybedince, Rusya'nın karşısında tek bir ülke kalmıştı; O da Japonya'ydı. Dolayısıyla Japonya hem Rusya hem de İngiltere için kaçınılmaz bir kilit noktası durumuna gelmişti. İngiltere, Japonya ile müttefik olmayı; Rusya ise savaşmayı tercih etti ve böylece 1904/5 Rus-Japon Savaşı'nın tarafları belli oldu.

Fransa

Fransa 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nın taraflarından biri olmamakla birlikte, söz konusu savaş için Rusya'nın kendisine müttefiklik yapmak için uğraştığı ülkelerden biri olmuştur. Rusya'nın neden Fransa ile ittifak yapmak istediğini anlamak için de Fransa'nın 19. yüzyıl boyunca yaşadığı hareketlenmelere bakmak yerinde olacaktır.

¹⁰⁷ Apatay, 18.

¹⁰⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 2999, 18 Şubat 1904, s.1.

¹⁰⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3060, 24 Nisan 1904, s.1.

Fransa bu yüzyıl boyunca 1789 İhtilâli'nin etkilerini taşımaya devam etmiş, 1830 ve 1848 İhtilâlleri ile de bu sürecini devam ettirmiştir.¹¹⁰Fransa için toparlanma dönemi 19. yüzyılın sonlarına doğru hız kazanmıştır. Fransa siyasi olarak yayılmacı bir politika takip etmiş ve Avrupa dışına açılma siyasetine önem vermiştir. Özellikle de sömürgecilik faaliyetlerine hız vererek, Afrika'nın bazı bölgeleri başta olmak üzere pek çok yeri hâkimiyeti altına almıştır. 1871–1900 yılları arası mevcut sömürge topraklarına 3,5 milyon mil kare (56.327.040 km²) genişliğinde yeni topraklar ekleyerek İngiltere'nin ardından dünyanın en büyük denizaşırı imparatorluğuna sahip ülke olmuştur.¹¹¹

Bu ekonomik gücünü siyasette üstünlük kazanmak için kullanan Fransa, 19. yüzyıl boyunca pek çok antlaşmaya imza atmış ve pek çok devletle de karşı karşıya gelmiştir. Özellikle Almanya ve İtalya'nın siyasi birliklerini tamamlamaları, Fransa için yeni rakiplerin ortaya çıkmasına sebep olurken, bu rakipler Fransa'nın ittifaklar sistemine dâhil olmasına sebep olmuştur. Bu dönemde Fransa çıkarları doğrultusunda pek çok ittifak antlaşması yapmıştır. Ancak bu ittifaklar süreklilik kazanamamış, dönemin çıkarlarına göre değişiklik göstermiştir.

Örneğin; bu anlaşma zincirinin en önemli halkalarından biri 1892 yılında imzalanan Fransız–Rus Askeri Antlaşması'dır. Bu antlaşma ile Fransa veya Rusya, herhangi bir savaşın içine girerlerse birbirlerinin arkasını kollamaya söz veriyorlardı.¹¹² Diğer bir antlaşma ise 1904 yılında İngiltere ile imzalanan “Entente Cordiale”-Samimi Antlaşma’dır. Bu antlaşma, İngiltere ile Fransa'nın özellikle sömürgecilik konusundaki çatışmalarına bir son vermek için imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre her iki devlet birbirlerinin sömürgelerine müdahale etmeyecek ve saygı gösterecekti. Bu antlaşmanın bir diğer özelliği ise özellikle Asya bölgesindeki sömürgeleri koruma altına almak ve başka bir devletin bu coğrafyaya sızmasına engel olmaktı ki kuşkusuz bu devletten kastedilen Rusya'ydı. Nitekim Rusya bu dönemde Japonya ile Asya hâkimiyeti için savaş yapma aşamasındaydı.

Var olan bu Rus–Fransız yakınlaşması bazı Türkçe gazetelere de yansımıştır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi 28 Teşrin-i Evvel 1903 (28 Ekim 1903) tarihli haberinde Fransa ile Rusya'nın ilişkilerinden bahsetmekte ve her iki ülkenin hariciye

¹¹⁰ Armaoğlu, 210–212.

¹¹¹ Kennedy, 271.

¹¹² Armaoğlu, 19. Yüzyıl, 570.

nezaretlerinin -dış işleri bakanlıklarının– münasebet halinde olduklarından bahsetmektedir.¹¹³ Ayrıca yine *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 21 Şubat 1904 tarihli haberinde Fransa hariciye nazırlığı ile Rusya arasında telgraf ağı oluşturulduğundan söz edilmektedir.¹¹⁴ Bu da bazı Türkçe gazetelerin yalnızca savaşı takip etmediğini savaş öncesi diplomasi hareketlerini de takip ettiğini gösterir.

Bu aşamada akıllara şu soru gelmektedir. Bilindiği gibi Rusya ile Japonya savaş halindedir. İngiltere ise Japonya'nın en büyük müttefikidir. Dolayısıyla Fransa bu çerçevenin neresinde durmaktadır? Bu soruya ülke çıkarlarını göz önüne alarak cevap verebiliriz. Kıta Avrupa'sında İngiltere, Rusya'ya göre daha güçlü bir müttefiktir. Ayrıca Asya kıtası için yaptıkları bir antlaşma vardı. Bu yüzden Fransa'nın, Rusya'nın yanında yer alması pek mümkün değildi. Haliyle de Fransa, Rusya ile yaptığı ittifak antlaşmasını görmezden gelmiş ve Rusya, Japonya ile savaşırken ona destek olmamıştır. Bu duruma örnek verecek olursak Fransa, sömürgesi altında olan Singapur'un Hintçini yarımadası civarına ve Bang Fung Körfezine, Rusya'nın giriş yapmasına veya bu bölgeleri ikmal yolu olarak kullanmasına izin vermemiştir.¹¹⁵ Bu durum *Sabah* gazetesine de yansımıştır. *Sabah* gazetesi, 14 Kanun-i Sani 1903 (14 Ocak 1903) tarihli haberinde Fransa'nın savaşa doğrudan bir taraf olmadığını ifade etmekte ve Rusya'nın bölgedeki avantajlarını kullanmasına izin vermediğini belirtmektedir.¹¹⁶ Üstelik Fransa, *İkdam* gazetesinin 15 Kanun-i Evvel 1903 (15 Aralık 1903) tarihli haberinde ifade ettiği üzere, Çin'e bölgeyi kontrol etmesi için özel bir sefir de göndermiştir.¹¹⁷

Fransa'nın bu tutumundan yola çıkarak, 1904–1905 Rus–Japon Savaşı'na doğrudan bir taraf olmamakla birlikte, Rusya'nın değil de İngiltere'nin yanında yer aldığını söylemek mümkündür. Bu duruma örnek olarak ise *İkdam* gazetesinin 27 Kanun-i Evvel 1903 (27 Aralık 1903) tarihli haberini verebiliriz. Söz konusu haberde Fransa'nın, Rusya'nın müttefiki olduğundan bahsedilmiş ancak Fransa'nın, İngiltere ile olan dostluğundan dolayı Rusya'ya doğrudan yardım etmeyeceği vurgulanmıştır.¹¹⁸ Hatta *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi 16 Şubat 1904 tarihli “Ajans Haberleri” başlığı

¹¹³ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 2888, 28 Teşrin-i Evvel 1903 (28 Ekim 1903), s.1.

¹¹⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3002, 21 Şubat 1904, s.1.

¹¹⁵ Apatay, 39.

¹¹⁶ *Sabah*, Nr: 5111, 21 Kanun-i Sani 1904 (21 Ocak 1904), s.1.

¹¹⁷ *İkdam*, Nr: 3408, 15 Kanun-i Evvel 1903 (15 Aralık 1903), s.1.

¹¹⁸ *İkdam*, Nr: 3420, 27 Kanun-i Evvel 1903 (27 Aralık 1903), s.1.

altında, *Paris* 10 Şubat 1904 tarihli haberi doğrudan aktarmış ve Fransa'nın Rusya–Japonya savaşında bitarafliğini beyan eden notasını yayınlamıştır.¹¹⁹ Söz konusu notanın Türkçe gazetelere doğrudan yansımış olması, dış basından takip edilen haberlerin, Osmanlı kamuoyuna da duyurulmaya çalışıldığının bir göstergesidir.

Almanya

Almanya, Avrupa kıtasının en genç devletlerinden biridir. Geçmiş önkki dönemlere dayanmakla birlikte resmi olarak siyasi birliğini tamamlaması 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Siyasi birliğini resmen sağlayan Almanya, hızlı bir şekilde siyasi yaşama girmiş ve kıta Avrupa'sında kendine yer edinme çalışmalarına başlamıştır. Ancak o dönem Avrupa'sı güçlü devletlere ev sahipliği yapmaktaydı ve hiçbir devlet kendisinden taviz vererek Almanya'nın yayılmacı siyasetine seyirci kalmak niyetinde değildi. Dolayısıyla bu durumdan Almanya'nın büyüyüp güçlü devlet statüsü kazanmak için büyük bir çaba harcaması gerektiği çıkarımını yapabiliriz.

Öncelikli olarak ekonomisini güçlendirmek isteyen Almanya sanayiye ağırlık verdi ve kısa süre içinde, Avrupa'nın sanayisi en güçlü devleti olan İngiltere'nin hemen arkasında yer almayı başardı.¹²⁰ Ekonomisini canlandırdıktan sonra askeri ve siyasi adımlara ağırlık veren Almanya, askeriyesini ve donanmasını güçlendirmeye başladı. Bu güçlendirmenin iki nedeni vardı. Bunlardan ilki, olası bir saldırıya karşı savunmasını güçlendirmek, ikincisi ise, Avrupa içlerinde yayılma imkânı olmadığı için Avrupa dışına açılma isteğiydi. Ancak Almanya'nın iki yönlü yayılma siyaseti de istediği ölçüde gerçekleşmeyecekti. Çünkü Avrupa kıtasında yayılma alanı kalmamıştı. Üstelik sömürge için uygun olan yerleri ele geçirmek içinde geç kalmıştı. Bu aşamada Almanya'nın izleyebileceği tek bir siyaset kalmıştı. O da Avrupa ittifaklar sistemine dâhil olmaktı.

Almanya ilk olarak Avusturya–Macaristan ile ittifak anlaşması yapmış, daha sonra ise Rusya bu anlaşmaya dâhil olmuştur. Bu yeni anlaşmaya Üç İmparator Ligi adı verilmiştir.¹²¹ Ancak bu ittifak Rusya ile Avusturya–Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki çıkarlarının çatışmasına neden olduğu için istenilen sonucu vermemiştir. Almanya-Fransa ilişkilerine bakacak olursak, Almanya, Fransa ile doğrudan bir ittifak

¹¹⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 2997, 10 Şubat 1904, s.1.

¹²⁰ Kennedy, 261.

¹²¹ Armaoğlu, 491.

anlaşması yapmamıştır. Çünkü bu iki sınır komşu arasında Alsas–Loren gibi bazı bölgelerin sorun oluşturduğunu, dolayısıyla da anlaşma yapamadıklarını söyleyebiliriz.

Hâl böyle olunca da Almanya'nın Rusya'ya yakınlaşmaktan başka çaresi yoktu. Rusya ise Almanya'nın ittifakından memnundu. Çünkü Balkanlar'da oluşabilecek herhangi bir tehlike anında müttefik bir Almanya kendi çıkarlarına hizmet edebilirdi. Üstelik ileride oluşabilecek savaş veya saldırılarda Alman güçlerinden de yararlanmak Rusya için bulunmaz bir fırsattı. Nitekim Rusya bu fırsatı Japonya ile yaptığı savaşta kullanmak istemiş, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin, Japonya'ya desteklemesinden endişelendiği ve bu iki ülkenin Mançurya'daki ticaretini engelleyeceğini düşündüğü için Almanya'yı savaşa sokmak istemiştir.¹²² Ancak Almanya uzak bir coğrafyada meydana gelen bu savaşın kendi çıkarına hiçbir sonuç doğurmayacağını anladığından, üstelik de İngiltere ile karşı karşıya gelmek istemediğinden böyle bir savaşa doğrudan taraf olmak istememiştir.

Bazı Türkçe gazeteler ittifaklar sürecine geniş bir yer vermiştir. *Sabah* gazetesi 25 Teşrin-i Evvel 1903 (25 Ekim 1903) tarihli sayısında Almanya ve Rusya'nın aralarında bir anlaşma yaptığından bahsetmekle birlikte, bu anlaşmanın Almanya'yı savaşa doğrudan bir taraf yapmadığını da belirtmektedir.¹²³ *İkdam* gazetesi ise yabancı basında yer alan, Almanya'nın Rusya'yı savaşa kışkırttığı şeklindeki görüşleri yalanlamaktadır. Almanya'nın Rusya'yı savaşa kışkırttığı doğru olmadığını söyleyen habere göre, Almanya Rusya'nın Mançurya'daki hukukunu tanımakla birlikte Aksa-yı Şark'ta barış ortamının korunmasını istemektedir.¹²⁴ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi ise 18 Şubat 1904 tarihli haberinde Almanya ile Rusya arasında olası bir savaş için mütarekelerin yapıldığından bahsetmektedir.¹²⁵ İttihat Terakki grubunun gazetesi olan *Osmanlı* gazetesi ise Almanya'nın Rusya ile irtibat halinde olduğundan bahsetmiş ancak daha fazla ayrıntıya yer vermemiştir.¹²⁶ Görüldüğü gibi bazı Türkçe gazeteler gerek kendi çıkarımları gerekse dış basından gelen haberleri aktarmasıyla olası savaş hazırlıklarını yakından takip etmeyi ihmal etmemiştir. Yapılan bu takip günlük gazetelerin hemen hepsine yansımış ve gazeteler savaş öncesi hareketlenmelere değinmenin yanı sıra temelde aynı içeriğe sahip olan yorumlar yapmıştır.

¹²² Apatay, 18.

¹²³ *Sabah*, Nr: 5035, 25 Teşrin-i Evvel 1903 (25 Ekim 1903), s.3.

¹²⁴ *İkdam*, Nr: 3420, 27 Kanun-i Evvel 1903 (25 Aralık 1903), s.1.

¹²⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 2999, 18 Şubat 1904, s.1.

¹²⁶ *Osmanlı*, Nr: 134, 15 Mart 1904, s.2.

Çin

Avrupa'nın savaşa yönelik diplomasi adımlarını inceledikten sonra Asya kıtasındaki ülkelerin de savaşa bakış açılarını incelemek yerinde olacaktır. Asya kıtasının Japonya'dan sonraki en güçlü ülkesi Çin'dir. Çin coğrafi olarak Asya'nın en önemli stratejik bölgelerinden biridir. Gerek siyasi gerekse ekonomik olarak büyük bir öneme sahip olan Çin, Büyük Okyanus'a açılmanın bir anahtarı ve Asya kıtasına hâkim olmanın giriş kapısıdır. Bu nedenle tarihi boyunca pek çok kez istilaya uğramış ve iç karışıklıklarla uğraşmıştır. Yüzyıllardır dışa kapalı bir ekonomi yürüten Çin Hükümeti, dış dünya ile tek bir limandan alışveriş yapmakta ve diğer limanlarını kapalı tutmaktaydı. Bu açık limanı da çay ihtiyacını sağlamak için İngiltere kullanıyordu.¹²⁷ Bir süre sonra bununla yetinmeyen İngiltere ülkeye afyon sokmaya başlamış ve bu durum ülke içinde yaygınlaşmıştır. Bu durumdan rahatsız olan Çin hükümeti ile İngiltere arasında, Çin'in bundan sonraki tüm siyasi adımlarını etkileyecek olan Afyon Savaşları başlamıştır. Bu savaşın sonucunda Çin, neredeyse tüm limanlarını yabancılara açmış ve bu da Batılı misyonerlerin Çin'e akın etmesine neden olmuştur. Bu akın sonucunda gittikçe bağımsızlığını kaybetmeye yüz tutan Çin'de, misyonerlerin kışkırttığı köylüler "Taiping Ayaklanması" adı verilen isyanı çıkartmıştır. Taiping Ayaklanması ise Çin'i toplamaktan çok yarı sömürge haline getirmiş ve Çin'in pek çok bölgesi işgal altında kalmıştır. 1860'dan sonra ise Rusya, Mançurya'yı, Fransa Hintçini, İngiltere ise Birmanya'yı ele geçirmiştir.¹²⁸ Bu tarihten sonra ise Çin Avrupa için sömürge merkezi, hatta Asya'nın geri kalanı için bir geçiş kapısı olmuştur.

Çin'deki son hareketlenme, 1894-1895 Çin-Japon Savaşı'ndan sonra meydana gelen Boxer Ayaklanmasıdır. Bu ayaklanma Boxer Derneği'nin¹²⁹ çalışmalarıyla Rusya, İngiltere ve Fransa'nın, Çin'i parçalama mücadelelerine karşılık ortaya çıkmış ancak Amerika başta olmak üzere Avrupa Devletleri'nin ezici bastırmasıyla sonuçlanmıştır.¹³⁰ Bu olay ise Çin'i tamamen yabancı devletlerin kontrolü altına sokmuştur.

Çin ile diğer devletler arasındaki ilişkilere bakacak olursak gözümüze ilk olarak Rusya, Japonya ve İngiltere çarpmaktadır. Çünkü bu üç ülke de kendi çıkarları için

¹²⁷Oral Sander, *Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e* (Ankara: İmge Kitapevi, 2008), 272.

¹²⁸ A.g.e, 274.

¹²⁹ 1870 yılında ulusçu ve dinsel nitelik taşıyan, Çin üzerindeki siyasi ve ekonomik baskılardan kurtulmak isteyen bir örgüt tarafından kurulmuştur. <http://www.cingunlugu.com>

¹³⁰ Apatay, 12.

Çin'i kontrol altına almak istemekte, hatta bu yüzden çıkar çatışmaları içine girmektedir. Örneğin; Rusya-Çin ilişkilerine bakarsak, Rusya, Çin'e ilk kez 1658 yılında bir sefir göndermiştir. Bu ilk adımdan sonra ise ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış, Nersink, Argon ve Pekin Antlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşma zincirlerinden sonra ise Çin, Vladivostok (Şarkın Hâkimi) adı verilen bölgeyi Rusya'ya vermiştir.¹³¹ Böylece Rusya, Japon İç denizlerine kadar sokulmuş ve Asya kıtasının içlerine kadar girmiştir. Bu anlaşma zinciri ve Çin-Rus yakınlaşması ilk olarak Japonya'yı rahatsız etmiştir. Çünkü Çin, Rusya ile yakınlaşarak Japon çıkarlarına ters bir pozisyon yaratmıştır. Yapılan antlaşmalarla Çin, Amur'dan Kore sınırına kadar uzanan Mançurya'nın Doğu sahillerini Rusya'ya bırakmış ve Rusya'nın Doğu sınırları Japonya'ya kadar uzanmıştır. Bu durum da iki önemli sonuç ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki 1894/5 Japon-Çin, ikincisi ise 1904/5 Rus-Japon Savaşı'dır.

Öncelikle şu belirtilmelidir ki Japon-Çin Savaşı'nın tek nedeni Rus-Çin yakınlaşması değildir. Söz konusu savaşın en önemli nedenlerinde biri de ekonomidir. Meiji Dönemi'nde hemen her alanda olduğu gibi sanayi alanında da büyük gelişme gösteren Japonya'nın pazar ve ham madde ihtiyacı, onu Asya'nın güçlü devletleriyle karşı karşıya getirmişti. Coğrafi yakınlığı, verimli toprakları, kalabalık nüfusuyla Çin, Japonya için önemli bir komşu ve aynı zamanda tehlikeli olabilecek bir rakiptir. Dolayısıyla Japonya bir şekilde Çin'i kontrol altına almak zorundaydı ve bunun tek yolu savaştı. Japonya ve Çin arasında savaş çıkması ihtimali belirince barışçıl bir çözüm aranmış ve Nisan 1885'te Tientsin Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmayı Japon tarafından Markiz Ito, Çin tarafından ise Kral naibi Li Hung-Chang imzalamıştır.¹³²

Bu anlaşma 1894 yılındaki Kore ayaklanmalarına kadar sürmüştür. Kore, kendi içinde çıkan ayaklanmayı bastırmak için Çin'den yardım istemiş ve Çin isyanı bastırmıştır. Ancak Japonya, Çin'in Kore'yi ele geçirme ihtimalini göz önünde bulundurarak olaylara müdahale etmiştir. Böylece iki devlet bir kez daha karşı karşıya gelmiştir. Bu karşı geliş ise iki devlet arasında 15 Eylül'de Pingyang Savaşı'na neden olmuştur. Savaşın sonucunda ise 10 Nisan 1895'te Shimonoseki'de barış anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Çin, Kore'nin bağımsızlığını kabul etmiş, Formasa

¹³¹ Gökdeniz, 7.

¹³² A.g.e, 138.

(Taiwan), Pescador Adaları ve Kuantung Yarımadası Japonya'ya bırakılmış ve Çin, Japonya'ya 200.000.000 tael savaş tazminatı ödemeyi kabul etmiştir.¹³³

Bu anlaşma bazı Türkçe gazetelere de yansımıştır. *İkdam* gazetesi 10 Kanun-i Evvel 1903 (10 Aralık 1903) tarihli haberinde Çin-Japon münasebetlerine değinmiştir. Vaktiyle aralarında bir savaş meydana geldiğini ve bu savaştan sonra yapılan anlaşmada, Çin'in Japonya'ya verdiği topraklar dışında kalan bölgelerdeki gümrük gelirlerini de kaldırdığını ifade etmiştir. Ayrıca bu anlaşmayla Pekin'de yabancılar için bir mahalle kurulması gerektiğinden de bahsedilmiştir.¹³⁴ Görüldüğü gibi Türkçe gazeteler savaşı meydana getiren olaylar silsilesinin hemen her ayağını izlemekte ve bunları kamuoyuyla paylaşmaktadır.

1894-1895 Çin-Japon Savaşı, dünya kamuoyunda da büyük yankı bulmuş, dikkatleri Uzak Doğu'ya ve Japonya üzerine çekmiştir.¹³⁵ Çin-Japon Savaşı'ndan, Japonya'nın galip çıkmasının bir sonucu da Japonya'nın Uzak Doğu politikasını şekillendirmesinde etkili olmasıdır. Japonya bu savaştan sonra Avrupalı sömürge ülkeleri gibi, sömürgeci bir devlet olma yolunda adımlar attı ve tüm dünyaya 'sarı ırkın' zekâsını ve isterse neler yapabileceğini gösterdi.¹³⁶ Ayrıca Japonya'nın bu galibiyeti İngiltere ile Asya'daki ortak çıkarları doğrultusunda birbirlerine yakınlaşmalarına neden oldu.¹³⁷ Çünkü İngiltere, bu bölgede sömürgelerini yaygınlaştırmak ve diğer bölgelerdeki sömürgelerine geçişi daha kolay hale getirmek istiyordu. Dolayısıyla İngiltere'nin bu coğrafyada söz sahibi olmak ve başka ülkelerin önünü kesmesine izin vermemek için Çin'in, Rusya ile yakınlaşmasını önlemekten başka çıkar yolu yoktu.

Bu aşamada ise devreye Japonya girmiş ve İngiltere, Japonya'nın Çin'i yenmesini fırsat bilerek onunla yakınlaşma imkânı elde etmiştir. Böylece İngiltere bir karar vermiş oluyordu. Siyasi, askeri ve ekonomik bir gelişme içinde olan Japonya ile yakınlaşacak ve ileride olası savaflara karşın kendine güçlü bir müttefik bulacaktı. Bu açıdan Çin-Japon Savaşı, gelecekteki Rus-Japon Savaşı'nın taraflarının belirlenmesinde kilit noktası olmuştur. Bu savaşın bir diğer önemli sonucu ise; Uzakdoğu'da, Avrupa-Japonya ve Amerika-Japonya arasında uzun sürecek bir rekabet ve mücadele devresini

¹³³ Dündar, 139.

¹³⁴ *İkdam*, Nr: 3403, 10 Kanun-i Evvel 1903 (10 Aralık 1903), s.1.

¹³⁵ Apatay, 1.

¹³⁶ Mültecimler, 78-79.

¹³⁷ Esenbel, *Türk-Japon İlişkilerinin Tarihi*, s.153.

açmasıdır. Bu devre onun hem I. hem de II. Dünya Savaşı'na girmesine neden olacaktır.

Görüldüğü gibi Çin, gerek iç siyaseti gerekse dış devletlerle olan münasebetleriyle, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nın basamaklarından biri olmuştur. Üstelik sadece basamak olmakla kalmamış savaş döneminde Rusya tarafında yer almıştır. Bu durumda *Ahenk* gazetesine yansımıştır. *Ahenk* gazetesinin 25 Mart 1904 tarihli haberine göre Rusya, Çin'deki görevli sefiri sayesinde savaş devam ederken Çin ile ilişkilerini sıcak tutmaya ve koparmamaya çalışmıştır.¹³⁸

Çin'in Japonya'ya karşı Rusya'yı desteklediğinin bir başka göstergesi de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 16 Şubat 1904 tarihli haberidir. Bu habere göre Çin, Mançurya sınırlarına asker çıkararak bu bölgeyi olası Japon saldırılarına karşı koruyacaktır.¹³⁹ Ayrıca yine aynı gazetenin 21 Ağustos 1904 tarihli haberinde Rusya'nın Japonya'ya karşı Çin hükümetini yanına istediği ve hariciye nezaretinin bu konuyla ilgili Çin ile ilişkilerde bulunduğu bahsedilmektedir.¹⁴⁰ Bu da demektir ki tarafları kim olursa olsun müttefiklik başarı basamaklarını tırmanmada önemli bir destektir ve Türkçe gazeteler bu desteği vurgulama çabası içindedir.

¹³⁸ *Ahenk*, Nr: 2220, 25 Mart 1904, s.1.

¹³⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 2997, 16 Şubat 1904, s.1.

¹⁴⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3184, 21 Ağustos 1904, s.1.

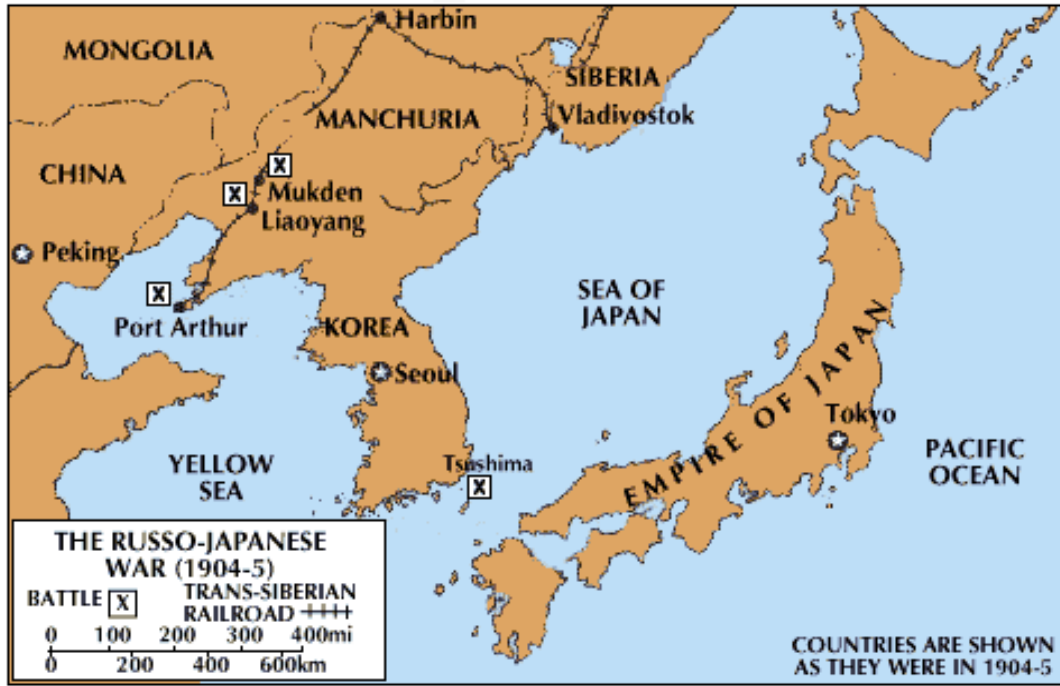

Resim 3: Mançurya ve Kore

Kaynak: <https://www.google.com.tr>

Kore

Asya’da stratejik öneme sahip bir diğer bölge Kore’dir. Kore coğrafi konum itibariyle Çin ile Japonya arasında kalan bir yarımadadır. Çok sayıda limana sahip olan bu bölgeye hâkim olmak demek ekonomik açıdan oldukça avantajlı bir konuma gelmek demektir. Üstelik Kore zaman içinde siyasi mücadelelerin ve üstünlüğün bir simgesi haline dönüşmüştür. Bu üstünlük mücadelesi ise temelde Japonya ve Çin arasındaymış gibi gözükse de başta Rusya ve İngiltere olmak üzere pek çok devlet tarafından sürdürülmektedir.

Resim 4: 1904-1905 Tarihlerinde Asya

Kaynak: <https://www.google.com.tr>

Peki, Kore niçin bu dört devlet için önemliydi? Çin, Kore'nin başka bir devletin himayesi altına girmesinin kendi toprakları açısından tehlike teşkil edeceğinin farkındaydı. Kore'ye hâkim olan devlet, rahatlıkla Çin kıyılarını işgal edebilir, Çin'in iç bölgelerine ilerleyebilirdi. Dolayısıyla, Çin'in Kore'yi kendi himayesinde tutmak istediğini söyleyebiliriz. Aynı şekilde Japonya da Kore'nin kendi himayesinde kalmasını istiyordu. Çünkü Kore'ye sahip olmak demek, Japon adaları üzerinde hâkimiyet kurabilmek demektir.¹⁴¹ Ayrıca Japonya, coğrafi konumu nedeniyle, Asya kıtasından gelebilecek her türlü tehlikenin Kore üzerinden geleceğine inandığı ve Kore'yi kıta Asya'sına geçişin en kolay noktası saydığı için Kore'ye büyük bir önem vermiştir.¹⁴² Japonya'nın Kore'ye verdiği önem *Ahenk* gazetesine de yansımıştır. *Ahenk* gazetesinin 19 Mart 1904 tarihli haberinde Kore'nin Japonya için öneminden bahsedilmiştir. Bu habere göre Kore, Japon ana kıtasının güvenliği ve korunması açısından kilit bir noktada bulunmaktaydı ve Japonya'nın bu bölgeyi kaybetmemesi gerekiyordu.¹⁴³

¹⁴¹ Apatay, Ertuğrul, 223.

¹⁴² Apatay Port Arthur 20.

¹⁴³ *Ahenk*, Nr: 2227, 19 Mart 1904, s.1.

Rusya ise güneye inme politikası çerçevesinde Kore'yi bir basamak olarak görmekte ve onun üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmaktadır. Rusya'nın bu isteği, doğrudan Japonya'yı, dolaylı olarak da İngiltere'yi rahatsız etmiştir. Çünkü İngiltere de bölgeyi kontrol altında tutmak ve Rusya'nın yayılmasını engellenmek istiyordu. Bu aşamada Kore'nin doğrudan bir savaş sebebi olması kaçınılmazdı. Dolayısıyla Kore, Japonya ve Rusya arasında tartışma konusu oldu ve bu durum iki rakip imparatorluk arasında 1904–1905 Rus–Japon Savaşı'nın temel nedenlerinden biri oldu.¹⁴⁴

Japonya savaştan önce Rusya'ya Kore'nin aralarında paylaşılması teklifinde bulunmuştur. Bu teklife göre; Japonya, Rusya'nın Mançurya'ya yerleşmesine karşılık, kendisinin de Kore'ye yerleşmesine anlayış göstermesini istemiştir. Ancak Kore de Rusya'nın ulusal hedeflerinden biri olduğu için, Rusya bu öneriyi kabul etmemiştir. İkinci teklif ise; Kore'nin 38 derece kuzey enleminden itibaren ikiye bölünerek paylaşılması, Kuzey Kore'nin Rusya'nın, Güney Kore'nin ise Japonya'nın egemenlik alanı olarak tanınmasıydı. Fakat Rusya bu öneriyi de kabul etmemiştir.¹⁴⁵ Bu öneriler *Servet-i Fünun* dergisine de yansımıştır. Dergi, 8 Kanun-i Sani 1319 (21 Ocak 1904) tarihli haberinde Japonya'nın Rusya'ya Kore ile ilgili bir teklifte bulunduğunu ancak Rusya'nın bu teklifi kabul etmediğini yazmıştır.¹⁴⁶ *Sabah* gazetesi de 21 Kanun-i Sani 1904 (21 Ocak 1904) tarihli bir haberinde Kore'nin her iki ülke içinde ne kadar önemli bir yer olduğundan bahsetmiştir.¹⁴⁷ Öneriler ve barış görüşmeleri sonuç vermeyince Rus–Japon Harbi kaçınılmaz olmuştur.

Görüldüğü gibi Kore, siyasi açıdan Japonya, Rusya, İngiltere ve Çin arasında anahtar bir rol oynamış, Asya Kıtası'nın görülmez kapısı görevini üstlenmiştir. Hatta Kore sadece bu dört devlet için değil Fransa gibi olaylarla doğrudan bağlantısı olmayan bir devlet için bile önemli hale gelmiştir. 16 Kanun-i Sani 1904 (16 Ocak 1904) tarihli *İkdam* gazetesi Kore'de bir Fransız sefarethanenin bulunduğunu ve Rus–Japon Harbi esnasında bu sefarethanenin korunması için Fransa'nın 100 Fransız bahriye askerini Kore'ye çıkardığını ifade etmiştir.¹⁴⁸

¹⁴⁴ McNeill, 700.

¹⁴⁵ Apatay, 19.

¹⁴⁶ *Servet-i Fünun*, Nr: 0665, 8 Kanun-i Sani 1319 (21 Ocak 1904), s.20.

¹⁴⁷ *Sabah*, Nr: 5117, 21 Kanun-i Sani 1904 (21 Ocak 1904), s.1.

¹⁴⁸ *İkdam*, 3440, 16 Kanun-i Sani 1904 (16 Ocak 1904), s.1.

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞIN NEDENLERİ, HAZIRLIKLARI VE SÜRECİ

1904–1905 Rus–Japon Savaşı Asya kıtası üzerinde o döneme kadar gerçekleşmiş en büyük kara ve deniz savaşlarından biridir. Gerek Asya’daki siyasi güç dengeleri, gerekse Asya dışındaki ülkelerin diplomasi hareketleri bu savaşın önemini gözler önüne sermektedir. Söz konusu savaşın başlamasında iki tarafın da farklı farklı nedenleri olmakla birlikte, temelde çıkar çatışmaları diyebileceğimiz bir dizi olaylar zinciri karşımıza çıkmaktadır. Bu zincirin ilk halkasını, Rusya’nın senelerdir Kore’ye sahip olmak ve ilerlemesini hızlandırmak istemesi, Japonya’nın ise Kore üzerindeki hâkimiyetini korumak ve Rus ilerleyişini durdurmak istemesi oluşturmuştur.¹⁴⁹ Bu ana sebebin dışında ise pek çok ayrıntılı neden vardır. Nedenlere geçmeden önce vurgulanmalıdır ki, Türkçe yazılmış bazı gazeteler savaşın nedenlerinden çok süreci ile ilgilenmiştir. Dolayısıyla bu bölüm gazetelerden ziyade ikinci el kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Rusya’nın Savaş Nedenleri

1904–1905 Savaşı’nın taraflarından biri olan Rusya’nın bu savaşa katılmak için pek çok sebebi vardı. Bu nedenlerden ilki 1853–1856 tarihli Kırım Savaşı’dır. Bu savaşla birlikte 1815’ten beri var olan Avrupa ittifaklar sistemi çökmeye başlamış ve 19. yüzyılda Avrupa ülkeleri arasında kopmalar gerçekleşmiştir.¹⁵⁰ Bu kopmalardan en çok etkilenen ülkelerden biri Rusya olmuştur. Çünkü Rusya’nın bu savaştan yenik çıkması, idari, askeri ve ekonomik yapısının kötü olduğunun bir göstergesi olmuştur.¹⁵¹ Bu kötü durumun düzeltilmesi içinse yeni çıkış yolları aramak gerekiyordu. Nitekim bu yeni yol Asya oldu. Rusya, Kırım Savaşı ve sonrasındaki anlaşmalarla Balkan politikasına ara vermek zorunda kalınca, bu arayışı Asya üzerine yayılarak kapatmak istedi ve bu istek Rus–Japon Savaşı’nın ilk nedenini oluşturdu. Çünkü o dönemde Asya kıtasının en güçlü devleti Japonya idi ve Japonya bu gücüne herhangi bir ortak istemiyordu.

¹⁴⁹ Mustafa Cezar, “Kore Yüzünden Rus–Japon Harbi,” *Resimli Tarih Mecmuası*, Cilt 4, Sayı 44 (İstanbul: İskit Yayınevi, 1953), 2552.

¹⁵⁰ Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler*, Çev; Savaş Aktur (Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2010), 83.

¹⁵¹ Kezban Acar, *Resimlerle Rusya, Savaşlar ve Türkler* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004), 29.

Bir diğerk neden ise Rusya'nın yüzyıllardır devam eden geleneksel güneye inme politikasıdır. Bu politika için Rusya'nın önünde pek çok yol ve aşması gereken engeller vardı. Bu yollardan ilki İstanbul ve Çanakkale Boğazları'dır ki, bu boğazlar Osmanlı Devleti bünyesindeydi. Dolayısıyla hemen her dönem yaşanan Rus–Osmanlı savaşlarının temel nedeninin bu Boğazlar olduğunu söylemek mümkündür. Rusya için ikinci yol, yine Osmanlı sınırları içinde bulunan Balkanlardı. Rusya Balkanları kullanarak güneye inme politikasında da karşısında Osmanlı Devleti'ni bulmuş ve ikinci bir engelle karşı karşıya kalarak bu yönü de kullanamamıştır. Rusya için üçüncü yol ise Kafkas coğrafyasıydı. Bu coğrafyada ne Osmanlı ne de başka bir devlet onu durdurabilecek durumda değildi ve Rusya buradaki Türk hanedanlıklarını tek tek himayesi altına alarak güneye inmeye başladı. Bu iniş ona yeni bir yol açtı ve o yol da Asya idi.

Rusya, Asya kıtasını ele geçirmek ve burada kalıcı olmak için pek çok strateji geliştirmiştir. Bu stratejilerden ilki Asya kıtasındaki devletlerin iç işlerine karışmak olmuştur. Rusya ilk olarak bu coğrafyadaki ülkelerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Örneğin, Çin'e yönelen Rusya 17. yüzyıldan itibaren Çin ile pek çok dostluk ve ticaret antlaşmasına imza atmıştır.¹⁵² Bu anlaşmalar Rusya'ya Asya içlerine girme fırsatını verdi ve Rusya Çin'de patlak veren Boxer Ayaklanması'nı bastırmaya yardım etmek için Asya kıtasına asker çıkardı. Rusya, Boxer Ayaklanması'nın bastırılmasından sonra bölgeden çıkmadı; Liaotung Yarımadası ve onun üzerindeki Port Arthur deniz üssü ile Dairen Limanını Çin'den kiralarak, bölgeye yerleşti.¹⁵³

Rusya bu yerleşimi kalıcı hale getirmek ve yayılmak için Trans-Sibirya Demiryolu projesini hayata geçirmeye başladı. 1895 yılından itibaren Rusya için önemli bir mesele haline gelen bu demiryolu Uzak Doğu Projesi olarak adlandırıldı.¹⁵⁴ Söz konusu proje Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının Asya ayağına verilen bir isim olarak da nitelendirilebilir. Bu projenin en önemli ayağı da Mançurya idi. Çünkü Mançurya, Çin ile Japonya arasında kilit bir noktada bulunuyordu ve Rusya için Asya kıtasına girişin anahtarıydı. Dolayısıyla Trans-Sibirya Demiryolu'nu Mançurya'ya kadar uzatma çalışmaları başlatıldı. Rusya'nın amacı Mançurya'yı

¹⁵² Sermet Gökdeniz, *1904–1905 Rus–Japon Harbi* (İstanbul: Askeri Deniz Matbaası, 1944), 7.

¹⁵³ Amiral(e) Çetinkaya Apatay, *Port Arthur'dan Pearl Harbor'a Pasifikte Olup Bitenler* (İstanbul: Deniz Basımevi, 2002), IX.

¹⁵⁴ Yuluğ Tekin Kurat, "1878–1919 Arasında Türk–Rus İlişkilerinin Siyasal Anatomisi," *Türk–Rus İlişkilerinde 500 yıl 1491–1992* (Ankara: TTK Yayınları, 1992), 140.

Trans-Sibirya Demiryolu hattına bağlayarak uzak doğuya yerleşmek ve doğrudan sıcak denizlere inmekti.¹⁵⁵

Rusya'nın Asya içlerine kadar girmek için yaptığı bu proje başarılı oldu ve Rusya Mançurya'nın önemli bir bölümünü işgal ederek, Çin'den çekilmedi. Ayrıca Rusya, bu durum karşısında tepki gösteren Japonya ve diğer ulusların ultimatomu ve temsilcilerini dikkate almadı ve bu doğrudan Rus-Japon çatışmasının bir nedeni oldu.¹⁵⁶

Söz konusu savaşın Rusya açısından en önemli nedenlerinden biri de ekonomik getirileridir. Rusya'nın Sibirya'daki ve Pasifik'teki kolonilerini kolayca savunup kontrol edebilmesi için Uzak Doğu'ya açılmaya ihtiyacı vardı.¹⁵⁷ Üstelik Uzak Doğu, Rus tüccarları için iyi bir pazardı.¹⁵⁸ Çünkü Asya, gerek kalabalık nüfusu, gerekse gelişmekte olan ülkeleri içinde barındırmasıyla dış pazara ihtiyaç duyabilecek bir konumdaydı. Nitekim Rusya'nın da böyle bir ihtiyacı karşılamaya gönüllü olması kaçınılmazdı. Ancak, Rusya bu gönüllülük sıfatını barış yoluyla değil savaş yoluyla gerçekleştirmeyi tercih etmiş ve bu durum Japon-Rus Savaşı'nın nedenlerinden biri olmuştur.

Tüm bu gelişmelere bakarak Rusya'nın Japonya'ya saldırmak için güçlü nedenlerinin olduğunu söyleyebiliriz. Rusya'nın bu savaşı kazanması demek, ülkeler arası statüsünü yeniden kuvvetlendirmesi ve adını Asya kıtasına sahip ülke olarak duyurması demektir. Üstelik böylesi bir savaşta kazanılacak bir başarı, iç işlerinde de karışıklığa meyilli olan Rusya için önemi yadsınamayacak bir koz haline gelecekti. Dolayısıyla Rusya'nın hem iç hem de dış siyasetindeki konumunu yeniden elde etmesi için bu savaşı kazanması, ona büyük bir avantaj sağlayacaktı.

¹⁵⁵ Apatay, a.g.e, 16.

¹⁵⁶ Janet E. Hunter, *Modern Japonya'nın Doğuşu; 1853'den Günümüze*, Çev; Müfit Günay (Ankara: İmge Kitapevi, 2002), 45.

¹⁵⁷ Kezban Acar, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimine Rusya* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 325.

¹⁵⁸ Age, 325.

Resim 6: Savaş Nedeni Olan Bölgeler

Kaynak: <https://www.google.com.tr>

Japonya'nın Savaş Nedenleri

Japonya'nın da bu savaşa girmek için en az Rusya kadar güçlü nedenleri vardı. Japonya, Meiji Döneminde Batı örneğine göre yeniden örgütlenerek büyük bir toplumsal, ekonomik ve siyasal dönüşüm gerçekleştirmiş, modernleşme çabasında önemli bir başarıya ulaşmış ve bölgesel bir güç haline gelmişti.¹⁵⁹ Dolayısıyla Japonya'nın bu gücünü kullanması ve dış dünyaya göstermesi gerekiyordu. Bunun içinse, adını dünyanın güçlü ülkeleri listesine yazdırmış ve köklü ülkelerinden biri olan Rusya ile savaşıp kazanması yeterli olacaktı.

Ancak Japonya için tek neden bu değildi. Söz konusu savaşın en önemli nedenlerinden biri de kuşkusuz siyasi üstünlük mücadelesiydi. Çin ile 15 Eylül 1894 tarihinde yaptığı savaş ve 1895 yılında imzaladığı Shimonoseki anlaşmasıyla birlikte

¹⁵⁹ Hakkı Büyükbaş, "Meiji Döneminde Japonya'nın Dış Politikası ve Bölgesel Rolü Üzerine," *Khuka*, 7 (1) Cilt (Diyarbakır: Adalet Yayınevi, 2004), 97.

Japonya, Çin'e karşı büyük bir üstünlük elde etti; hem Kore'nin bağımsızlığını sağladı, hem de bölgedeki pek çok adayı hâkimiyeti altına aldı.¹⁶⁰ Böylece, Asya hâkimiyeti bağlamında en büyük rakibi olan Çin ortadan kalkmış ve Japonya Asya kıtasının tamamına hâkim olup bölgesel bir güç olma yolunda yeni ve güçlü adımlar atmıştı.

Ancak durum Japonya'nın tahmin ettiği kadar kolay değildi çünkü Çin'in Rusya gibi güçlü bir müttefiki vardı. Daha önce de değinildiği gibi Rusya ile Çin arasında 17. yüzyıldan beri devam eden bir antlaşmalar ağı sürmekteydi. Hâl böyle olunca, Çin'in Japonya karşısında yeniden ayağa kalkması ve daha da önemlisi Japonya'nın hızlı yükselişinin durdurulması için Rusya'nın devreye girmesi gerekiyordu ki, bunu da ancak Çin sağlayabilirdi.

Söz konusu yardım için Rusya hemen gönüllü oldu. Çünkü Rusya, Büyük Okyanusa çıkmak için Japon ana kıtasına çıkmalı ve ilk olarak Çoşima bölgesini ele geçirmeliydi. Kore kıyılarındaki Çoşima adası, Japonya'yı Asya'ya bağlayan köprü'nün ayaklarından biri olduğu için, buranın ele geçirilmesi ve korunması Japonya için son derece önemli bir konuydu. Haliyle bu bölge Japonya, Çin ve Rusya arasında her dönem çatışma konusu olmuştur.¹⁶¹ Dolayısıyla diyebiliriz ki Rusya ve Çin'in çıkarları Japonya üzerinde kesişmekte ve ortak düşmana karşı iş birliği yapma adımları hızla atılmaktadır. Bu durumu Japonya açısından değerlendirecek olursak, Japonya bu ikili ittifak karşısında yalnız kalmayacak ve o da kendisine yeni ittifaklar kuracaktı. Bu ittifaklarla birlikte ise Japonya'nın olası bir savaşa girmek için nedenleri de artmış oluyordu ki beklediği savaş saldırı savaşı değil savunma savaşı olacaktı. Çünkü Japonya, Asya ülkesi olduğu için ev sahibi konumundaydı ve dışarıdan gelen Rusya olduğu için kendini savunma cephesi olarak görüyordu.

Bu savunma savaşının Japonya için önemi büyüktü. Çünkü Japonya, Rusya–Çin yakınlaşmasının doğuracağı tehlikelerin farkındaydı. Dolayısıyla Rusya, Mançurya bölgesine yerleşirse Kore'yi de ele geçirmesi kaçınılmazdı. Japonya da Kore'yi kendi himayesine almak ve Rusya'nın Mançurya'dan tamamen çıkmasını istiyordu.¹⁶² Rusya'nın Çin'deki Boxer Ayaklanması sırasında Kore'nin

¹⁶⁰ Ali Merthan Dünder, *Panislamizm'den Büyük Asyacılığa Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya* (İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 2006), 139.

¹⁶¹ Sermet Gökdeniz, *1904–1905 Rus–Japon Harbi* (İstanbul: Askeri Deniz Matbaası, 1944), 7.

¹⁶² F. Şayan Ulusan Şahin, *Türk–Japon İlişkileri (1876–1908)* (Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, 2001), 124.

kuzeybatısındaki Yongampo bölgesini de işgal etmesi Japonya için savaş nedenlerinden biri olmuştur.¹⁶³ Hâl böyle olunca da Japonya'nın bu savaşı kazanmaktan ve kendi çıkarlarını da gerçekleştirmekten başka şansı yoktu.

Bunlara ek olarak Japonya'nın en önemli çıkarlarından biri de, Uzakdoğu'daki Avrupa sömürgelerini ele geçirip, hammadde ve petrol konusunda hızlı kazanımlar elde etmektir.¹⁶⁴ Bu kazanımlar ise ona, güçlü bir ekonomi ve ayrıcalıklı bir dış politika şansı taniyacaktı. Üstelik Japonya başta bu bölgede sömürgeleri bulunan ülkeler olmak üzere Avrupa siyasetinde etkin olan pek çok ülke tarafından da tanınmış olacaktı. Böylece de Japonya hem Rusya gibi bir ülkeyi yenecek hem de yabancı sömürgeleri kendi himayesine alacaktı. Kısaca Japonya söz konusu savaşı kazanmakla hem bölgedeki hâkimiyetini kurup sağlamlaştıracak hem de ismini uluslararası sahada duyuracaktı.

Karşılıklı çıkar çatışmalarının ana temelini oluşturan bu savaş için her iki ülkenin de kendince haklı sebepleri vardı. Her ikisinin de savaşı kazanması ve kazandıktan sonraki süreci lehlerine çevirmesi gerekiyordu. Bu yüzden çatışan çıkarlar Rusya ve Japonya gibi iki ülkeyi savaş noktasına getirdi. Her iki ülke de savaştan başka bir yol göremedikleri için savaş hazırlıklarına başlamakta geç kalmadılar.

Rusya'nın Savaş Hazırlıkları

Rusya, Japonya ile olan savaşı ciddiye almakta ve hazırlıklarını ona göre yapmaktaydı. Savaş Rusya sınırlarından uzak bir bölgede olacağı için Rusya'nın hem karadan hem de denizden harekete geçebilecek şekilde hazırlanması gerekiyordu. Karadan yapılacak bir harekât içinse öncelikle güvenli bir ulaşım yöntemi ve asker sevkiyatı gerekiyordu. Rusya bunun için Sibiryaya Demiryolunu tamamlamaya çalıştı ve bu demiryolunun 1903'te trafiğe açılmasıyla bölgeye asker sevkiyatı kolaylaştı.¹⁶⁵ Bu sevkiyat *Servet-i Fünun* dergisine de yansımıştır. 21 Kanun-i Sani 1904 (21 Ocak 1904) tarihli sayısında olası bir savaş için her iki ülkenin de hazırlık yaptığını, özellikle de Rusya'nın Sibiryaya Demiryolunu kullanarak bölgeye asker sevk etmeyi sürdürdüğünü ifade etmiştir.¹⁶⁶ Bölgeye sevk edilen bu askerlerin büyük çoğunluğu da

¹⁶³ Dündar, 140.

¹⁶⁴ J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, Çev; Fethi Aytuna (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2010), 665.

¹⁶⁵ Hunter, 45.

¹⁶⁶ *Servet-i Fünun*, Nr: 0665, 21 Kanun-i Sani 1904 (21 Ocak 1904), s.20.

Port Arthur mıntıkasında toplanmıştır.¹⁶⁷ *Servet-i Fünun* dergisinin bu haberini bazı Türkçe gazetelerin Rusya'nın savaş hazırlıklarını yakından takip etmesi olarak da yorumlayabiliriz.

Rusya kara savaşlarından ziyade deniz savaşlarıyla zafer elde etmeyi planladığı için kara kuvvetlerinden çok deniz kuvvetlerine ağırlık vermiştir. Öyle ki; Rusya 1898 bahriye programı dâhilinde Aksa-yı Şark donanması için 6 zırhlı, 10 kruvazör ve 50 torpidoyu sevk etme kararı almıştı.¹⁶⁸ Ayrıca 1903 Nisan ayından itibaren bölgeye asker sevkiyatına başlamış ve Baltık Donanması'ndan 2 zırhlı, 6 kruvazör, 8 torpido ile Bayan ve Sezareviç isimli iki zırhlıyı bölgeye yollamıştır.¹⁶⁹

Ancak Rusya için askeri sevkiyat beklediği kadar kolay olmamıştır. Çünkü Rusya'nın Baltık Filosu diye adlandırılan donanmasını Asya sularına gönderebilmek için önünde zorlu üç yol vardı. Bunlardan ilki Karadeniz'dir. Fakat Rusya 1878 Berlin Kongresi kararlarına göre, Karadeniz'in güvenliği açısından bu bölgedeki gemilerini Uzak Doğu'ya gönderemeyecek ve başka gemiler geçiremeyecekti.¹⁷⁰

İkinci yol Süveyş Kanalı'dır. Süveyş Kanalı uluslararası trafiğe açık bir kanal olduğu için Rus filolarının buradan geçmesi çok riskliydi. Ancak Rusya bu riski göze aldı ve kanalın her iki yanına "Hecin develi devriye" adı verilen bir grubun dolaştırılması dâhil birçok güvenlik önlemi aldı.¹⁷¹ Buna rağmen Rusya tüm filoyu Süveyş Kanalı'ndan geçirmeyi göze alamadı ve bir kısmını Ümit Burnu'ndan dolaştırarak Uzak Doğu'ya gönderdi.¹⁷² Rusya'nın bu denli dikkatli olması ve deniz gücünün önemli bir kısmını Uzak Doğu'ya göndermesi Japonya ile olan savaşa ne kadar önem verdiğini ve kazanmak için pek çok şeyi göze almış olduğunun göstergesidir.

¹⁶⁷ Gökdeniz, 19.

¹⁶⁸ H. Wilson İmura, *Rus-Japon Harbi* (Ankara: Büyük Erkan-ı Harbiye Reisliği Matbaası, 1932), 11.

¹⁶⁹ Gökdeniz, 10.

¹⁷⁰ G.H. Bolsover "1815-1914 Arasında Rus Dış Politikasına Bir Bakış," Çev: Y.T. Kurat, *Belleten*, Cilt XXX (1966), 282 - Yuluğ Tekin Kurat, "1878-1919 Arasında Türk-Rus İlişkilerinin Siyasal Anatomisi," *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl 1491-1992*, (Ankara: TTK Yayınları, 1992), 140.

¹⁷¹ Apatay, 33.

¹⁷² A.g.e, 33.

Japonya'nın Savaş Hazırlıkları

Japonya, savunma hattı oluşturması gerektiği için öncelikle tüm limanlarını gerek cephaneye gerekse güvenlik açısından donanımlı hale getirmiştir. Ancak asıl üsleri Sasebodur adı verilen harp limanıdır.¹⁷³ Başta limanlar olmak üzere Japonya'nın bu savaş için pek çok hazırlığı olmuştur. Bunlardan biri de asker toplamak ve yetiştirmektir. Özellikle Çin zaferiyle doğrulan Japonya silahlı kuvvetlerini genişletmek için büyük çaba ve para sarf etmiştir.¹⁷⁴ Çünkü Çin zaferi Japonya için başarı basamaklarının ilk adımıydı ve Japonya bu basamakları hızlı tırmanmak niyetindeydi. Bunun için yapacağı en büyük atılım ve çaba ise askeriyesini güçlendirmek olmalıydı.

Japonya tüm bu hazırlıkları yapmak için ekonomisinin büyük bir bölümünü askeri harcamalara ayırmak zorunda kaldı. Hatta Japonya'nın bu ihtiyaçları karşılamak için müttefiklerinden yardım aldığı bazı kaynaklarda dile getirilmiştir. Örneğin; Keisuke Yamanaka'nın, *Meiji Devrinde (1868–1912) Japonya'nın İktisadi Gelişmesi* adlı yüksek lisans tezinde şöyle bir ifade yer almaktadır: “Japonya her ne kadar Rusya ile savaşmak istiyorsa da gerçekte İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımları olmaksızın Rusya'ya savaş açması mümkün değildi. Şöyle ki, 1 milyar 820 milyon Yen'i aşkın Japonya–Rus Savaşı masraflarının hemen hemen yarısı yani 800 milyon küsur Yen'i Londra ve New York'tan sağlandığına bakılırsa bu gerçek daha aşikârdır.”¹⁷⁵ Tezin I. Bölümü'nde Japonya ile İngiltere'nin maddi manevi bir ittifak içinde olduğundan bahsetmiştik. Ancak Yamanaka'nın kendi tezinde Japonya ile Amerika'nın da ittifak içinde olduğunu ifade etmesi ilginçtir. Çünkü Amerika ile Japonya arasında İngiltere'de olduğu gibi resmi bir ittifak antlaşması yoktur. Ancak buna rağmen Amerika'nın bu savaşta Japonya'yı desteklediğine dair bilgiler çeşitli kaynaklarda mevcuttur.

Örneğin; Sermet Gökdeniz *1904–1905 Rus–Japon Harbi* adlı eserinde Japonya ile Amerika'nın ilişkilerinin 1850'li yıllara dayandığını ve bu dönemde Amerika'nın Japonya üzerine ekonomik planları olduğundan bahsetmektedir.¹⁷⁶ Aynı şekilde Amiral(e) Çetinkaya Apatay, *Port Arthur'dan Pearl Harbor'a Pasifikte Olup Bitenler*

¹⁷³ Gökdeniz, 14.

¹⁷⁴ Hunter, 45.

¹⁷⁵ Keisuke Yamanaka, *Meiji Devrinde (1868–1912) Japonya'nın İktisadi Gelişmesi* (Yüksek Lisans Tezi) (İstanbul: Enstitü Matbaası, 1987), 148.

¹⁷⁶ Gökdeniz, 3.

adlı kitabında 1854 yılında Japonya ve Amerika arasında Kanagawa Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nın imzalandığını ifade etmiştir.¹⁷⁷ Ayrıca Apatay aynı kitabında, Japonya'nın Mançurya'nın demiryolu ayrıcalığını Amerika'ya verme vaadinde bulunarak, savaşta Rusya'ya karşı bir ittifak sağladığını ancak Japonya'nın bu vaadi yerine getirmemesinin Pearl Harbor'a kadar sürecek olan Amerika-Japonya gerginliğinin başlangıcı olduğunu dile getirmiştir.¹⁷⁸ Bu bilgilerden yola çıkarak iki ülke arasında doğrudan savaş destekleme yönüyle bir anlaşma olmadığını ancak Amerika'nın kendi çıkarları doğrultusunda Japonya'ya yardım ettiğini söylemek mümkündür. Üstelik Apatay'ın da ifade ettiği gibi bu yardım politikası ileriki dönemlerde iki ülkeyi karşı karşıya getirecek sürecinde adımlarından biri olmuştur.

Savaş başlamadan önce Osmanlı ve pek çok dış basın savaşın seyirine ve sonucuna dair fikirler yürütmüştür. Bunlardan biri *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yer alan ve Petersburg'dan aktarılan bir haberdir. 15 Kanun-i Evvel 1903 (15 Aralık 1903) tarihli bu haberde savaşın Ruslar tarafından kazanılacağı öne sürülmektedir. Burada ilginç olan hükümet yanlısı gazetelerin kendi yaptıkları haberlerde, Japonya'nın yeneceği beklentisi vurgulanırken, dış basından aktarılan haberlerde Rusya'nın yenme ihtimalinin bulunduğu haberlerinin olmasıdır. Bununla birlikte filolar için gerekli malzemelerin özellikle de kömürün Japonya lehine avantaj sağlayacağı çünkü Rusya'nın Mançurya'daki zengin kömür madenlerini işleyecek durumda olmadığını, bu yüzden de durumun Rusya için sorun teşkil edeceği vurgulanmaktadır.¹⁷⁹

Bu tür haberlerden de anlaşılacağı gibi hem Rusya hem de Japonya 1904 yılında başlayacak savaş için son derece önemli ve güçlü hazırlıklar yapmışlardır. Bu hazırlıkları da ittifaklar aracılığıyla pekiştirmeyi ihmal etmemişlerdir.

Savaş Öncesinde Japonya'nın Diplomatik Girişimleri

Savaş başlamadan önce iki ülke arasında Japonya'nın öncülük ettiği bir barış görüşmeleri süreci yaşanmıştır. Japonya'nın böyle bir görüşmedeki amacı savaşın yıkımlarını yaşamadan istediklerini ele geçirmek ve Rusya'ya üstünlük sağlamaktır. Ancak Rusya'nın çıkarlarını karşılamadaki istekli tavrını düşünürsek bu görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmayacağı aşikârdır. Buna rağmen Japonya barış

¹⁷⁷ Apatay, IV.

¹⁷⁸ A.g.e, IX.

¹⁷⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr, 2875, 15 Kanun-ı Evvel 1903 (15 Aralık 1904), s.2.

görüşmelerini başlatmış ve tekliflerini Rusya'ya sunmuştur. Osmanlı arşiv belgelerinde de bu teklif yer almakta ve Rusya'nın böyle bir teklifi kabul etmeyeceği fikrine varılmaktadır.¹⁸⁰

Önceki bölümde 1904 yılında başlayacak olan Japon–Rus Savaşı'nın nedenlerine değinmiştik. Bu nedenlerden ilki ve belki de en önemlisi Kore idi. Çünkü her iki ülke maddi ve siyasi güç için Kore'nin kendi himayelerinde olmasını istiyorlardı. Japonya bu isteklerin farkındaydı ve bunun için Rusya'ya bazı tekliflerde bulunmuştu. Bu tekliflerden ilki Kore'nin ikiye bölünerek iki ülke arasında paylaşılmasıydı. Japonya, bu ilk resmi teklifi Temmuz 1903 yılında gerçekleştirmiştir. Ancak beklediği gibi cevap alamayınca ikinci bir teklifte bulunmuştur. Bu teklifte Mançurya'nın Rus nüfuz alanına, Kore'nin ise Japonya'nın himayesine bırakılmasıydı.¹⁸¹ Rusya, bu ikinci teklife de Japonya'nın istediği şekilde cevap vermese de, Japonya bu süreci 1904 Ocak ayına kadar sürdürmüş ancak yine beklediği sonucu alamamıştır. Japonya'nın bu barış teklifi bazı Türkçe gazetelere de yansımıştır. Örneğin; *Sabah* gazetesi 19 Kanun-i Sani 1904 (19 Ocak 1904) tarihinde yayınladığı bir haberde barış görüşmelerinin devam ettiğini, karşılıklı tekliflerin sürdüğünü ancak henüz bir sonuç elde edilemediğini ifade etmiştir.¹⁸² *İkdam* gazetesi ise 2 Şubat 1904 tarihli gazetede Londra 1 Şubat tarihli bir haberi yayınlarak Japonya'nın barış görüşmelerini halen sürdürdüğünü ancak istediği sonucu alamadığını aktarmaktadır.¹⁸³ Bu durumu Türkçe gazetelerin bakış açısıyla değerlendirecek olursak, basının da taraflar arasında herhangi bir uzlaşma sağlanamayacağı beklentisinde olduğunu söyleyebiliriz. Tüm bu çabalar sonuç vermeyince Japonya 5 Şubat 1904'te Rusya'ya bir nota vererek siyasi ilişkilerini kestiğini bildirmiştir.¹⁸⁴ Nitekim Japonya 9 Şubat 1904'te Port Arthur deniz üssüne baskın yaparak Rus–Japon Savaşı'nı başlatan taraf olmuştur.

Japonya'nın Port Arthur limanına saldırarak savaşı başlatması 10 Şubat tarihli bir Osmanlı arşiv belgesinde de yer almaktadır.¹⁸⁵ Ayrıca *Sabah* gazetesi de 10 Şubat 1904 tarihli baskısında “Ajans Haberleri” başlığı altında, gelen bir telgraftan alınan

¹⁸⁰ B.O.A, Elçilik ve Şehbenderlikler Tahriratu, 19/Z. 1321 (6 Şubat 1904).

¹⁸¹ Armaoğlu, 1094.

¹⁸² *Sabah*, Nr: 5115, 19 Kanun-i Sani 1904 (19 Ocak 1904), s.1.

¹⁸³ *İkdam*, Nr: 3457, 2 Şubat 1904, s.1.

¹⁸⁴ Apatay, 23.

¹⁸⁵ B.O.A, Yıldız Sadaret Hususi Mazurat Evrakı, 23/Z. 1321 (10 Şubat 1904).

habere göre savaşın 9 Şubat'ta resmen başladığını duyurmuştur.¹⁸⁶ Aynı tarihli *İkdam* gazetesi de savaşın 9 Şubat'ta başladığına dair bir haber yayınlamıştır.¹⁸⁷ Bu günlük gazetelerin dışında haftalık olarak çıkan *Servet-i Fünun* dergisi de 11 Şubat tarihli baskısında Japonya'nın Port Arthur limanına baskın yaparak Rusya'ya karşı resmen savaşı başlattığını ilan etmiştir.¹⁸⁸ Bu aşamada dikkat çekici olan Şey bazı Türkçe gazetelerin savaşı günü gününe takip ediyor olmasıdır. Osmanlı yanlısı günlük gazetelerin tamamı 9 Şubat'ta başlayan savaştan 10 Şubat'ta bahsetmiştir. Bu da bize gösterir ki, Türkçe gazeteler savaşa gerçekten önem vermekte ve dönemin teknolojik Őartlarına rağmen savaşı yakından takip etmektedir.

¹⁸⁶ *Sabah*, Nr: 5137, 10 Şubat 1904, s.1.

¹⁸⁷ *İkdam*, Nr: 3465, 10 Şubat 1904, s.1.

¹⁸⁸ *Servet-i Fünun*, Nr: 0668, 11 Şubat 1904, s.19.

MAP 4: EAST ASIA : 1904 - 1931

Resim 7: Asya Kıtası

Kaynak: <https://www.google.com.tr>

Savaş

1904–1905 Rus–Japon Savaşı öncesi ve sonrasında pek çok ilke imza atmış ve gelecek dönemlerdeki pek çok olaya kaynaklık etmiştir. Bu yüzden de savaş kendisinden sonra yapılacak birçok savaşa örnek olmuştur. Söz konusu savaşın gidişatında ve sonuçlanmasında kuşkusuz en önemli pay savaş komutanlarına aittir.

Japon donanmasının komutanı Amiral Togo Heihachiro, kara ordusu komutanı ise General Nogi Maresuke’ydi. Rus donanma komutanlığına ise ilk olarak General Aleksiyef getirilmiş ancak Port Arthur baskınındaki başarısızlığından dolayı görevinden alınarak yerine Amiral Makarof tayin edilmiştir.¹⁸⁹ Rus Kara Ordusunun başında ise General Anatole Stoessel vardı.¹⁹⁰ Komutanların hepsi alanlarında uzman olmakla birlikte savaş yönetim, teknik ve yöntemleri açısından birbirinden çok farklı koşullarda eğitim almış ve savaşta da bu eğitim doğrultusunda hareket etmiştir ki bu durum savaşın sonucunu etkileyen önemli etmenlerden biri olmuştur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi savaşı başlatan taraf Port Arthur baskınıyla Japonya olmuştur. Japonların stratejisi, Tokyo’da İmparator Meiji tarafından açıklanmıştır. Strateji son derece basit ve pratikti; Japonya, aniden ve habersiz olarak saldıracaktı.¹⁹¹ Nitekim baskın imparatorun talimatına uygun bir biçimde meydana geldi ve Japonya ilk baskını Amiral Togo kumandasındaki, 6 zırhlı, 5 zırhlı kruvazör, 4 muhafazalı kruvazör ve 15 torpidobot ile gerçekleştirdi.¹⁹² Rus filosu ani bir baskın beklemediği için bu ilk baskın karşısında ağır bir darbe alarak daha savaş tam manasıyla başlamadan ciddi kayıplar vermiştir. Japonya bu ilk baskınla 2 Rus zırhlısına, 1 kruvazöre ve birkaç tane gemiye zarar vermiştir.¹⁹³ *Sabah* gazetesinin 13 Mart 1904 tarihli haberine göre Japonya bu ilk baskının ardından durmamış ve ara ara küçük çaplı baskınlar düzenleyerek Rus donanmasına zarar vermeye devam etmiştir.¹⁹⁴ Bu bilginin varlığı da bize gösterir ki bazı Türkçe gazeteler savaşın her anını izlemekte ve süreci bütün olarak değerlendirmektedir.

¹⁸⁹ Cezar, 2553.

¹⁹⁰ Shillony, 90.

¹⁹¹ Mehmet Turgut, *Japon Mucizesi ve Türkiye* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001), 87.

¹⁹² Gökdeniz, 25.

¹⁹³ Cezar, 2551.

¹⁹⁴ *Sabah*, Nr: 5169, 13 Mart 1904, s.1.

Resim 9: Şubat 1904 Port Arthur Baskını

Kaynak: <https://www.google.com.tr>

Bu ilk baskından sonra Japonya ikinci bir baskın yaparak Çemolpo Muharebesini başlatmış ve bu muharebede de bir kez daha üstünlük sağlayarak Rusya'ya ağır kayıplar verdirmiştir.¹⁹⁵ Bu iki baskın hareketlerinden sonra karşılıklı olarak çatışmalar başlamış her iki tarafta birbirine üstünlük sağlamak için tüm güçlerini kullanmışlardır. Ancak üstün gelen taraf Port Arthur limanını ele geçirerek savaşın ilk basamağını kazanan Amiral Togo ve Japonya olmuştur. *Osmanlı* gazetesi 5 Eylül 1904 tarihli haberinde Japonların üst üste saldırarak mücadele ettiklerini ve mücadelelerini kazandığını ifade etmiştir.¹⁹⁶

Bu ilk zaferin ardından kayıplara bakacak olursak Japonya'nın üstünlüğünü bir kere daha görmüş oluruz. Rusya'nın; 7 zırhlı, 1 zırhlı kruvazör, 5 muhafazalı kruvazör, 29 muhrip ve torpidobotla birçok muavin ve yardımcı gemileri batarken pek çoğu da Japonların eline geçmiştir. Japonya'nın kayıpları ise; 2 zırhlı, 2 muhafazalı kruvazör, 4 muhrip, 6 eski zırhlı, gambot ve kruvazör olmuştur.¹⁹⁷

Bu ilk zafer bazı Türkçe gazetelerde geniş bir yer bulmuş ve o dönemde çıkan pek çok gazete bu savaşa geniş bir yer vermiştir. Bunlardan ilki *İkdam* gazetesidir.

¹⁹⁵ Gökdeniz, 29.

¹⁹⁶ *Osmanlı*, Nr: 138, 5 Eylül 1904, s.2.

¹⁹⁷ Gökdeniz, 82–83.

İkdam gazetesi 3 Ağustos 1904 tarihli baskısında gazetenin önemli bir bölümünü bu savaşa ayırmış ve yapılan savaşlarla Japonya'nın Port Arthur'u işgal ettiğini hem kendi kaynaklarıyla hem de dış basından yararlandığı kaynaklarla duyurmuştur.¹⁹⁸ 20 Ağustos 1904 tarihinde de bu yenilginin ardından General Aleksiyef'in karargâhını Port Arthur'dan Mukden'e taşıdığını haber vermiştir.¹⁹⁹ 31 Ağustos 1904'te de General Aleksiyef'in ordunun bir kısmını Mukden'e çektiğini, Port Arthur civarında ise savunma için 40.000 kişi bıraktığını ifade etmiştir.²⁰⁰ General Aleksiyef, bu kararları ve Port Arthur mücadelelerindeki başarısızlıkları nedeniyle görevden alınmıştır. Bu bilgi de *İkdam* gazetesinin 13 Eylül 1904 tarihli bir haberinde yer almıştır. Ancak Paris 12 Eylül tarihli bu haberde Rusya'nın Mançurya valisinin çektiği bir telgrafa göre General Aleksiyef istifasını vermiş ve görevinden bu şekilde ayrılmıştır.²⁰¹

General Aleksiyef'in yerine getirilen Amiral Makarof da Japonların ilerlemesini durduramamış ve Rus donanması ağır kayıplar vermeye devam etmiştir. *İkdam* gazetesinin 1 Teşrin-i Sani 1904 (1 Kasım 1904) tarihindeki baskısında Fransız gazetelerinden aktarılan bir habere göre, Rusya'nın resmi raporlarında, 43.000 Rus askerinin savaşamayacak duruma geldiği yazmaktadır.²⁰² Buna rağmen savaş durmaksızın devam etmekteydi. 16 Teşrin-i Sani 1904 (16 Kasım 1904) tarihinde yayınlanan bir haberin verdiği bilgiye göre Teşrin-i Sani'nin on üçüncü gecesini (13 Kasım 1904) şiddetli bir bombardıman yaşanmış ve sabah da Japon askerleri Rus istihkâmlarına hücum etmiştir. Bu mücadelelerde ise Japonlar 1.500 kişi kaybederken Rusların kayıpları çok daha fazla olmuştur.²⁰³

Sabah gazetesi de savaşı yakından takip etmekte, hem yerel hem de ulusal basından haberler aktarmaktadır. Bu haberlerden biri Rusya'nın sevkiyatlarıyla ilgilidir. 12 Şubat 1904 ve 19 Mart 1904 tarihli baskılarında savaşın başladığı dönemde ve sonrasında Rusya'nın ara vermeksizin asker ve mühimmat sevkiyatı yapmaya devam ettiği haberleri verilmiştir.²⁰⁴ Bu sevkiyatlar da iki ülke arasındaki mücadelelerin devamlılığının bir göstergesi olmakla birlikte savaşın kayıplarının da

¹⁹⁸ *İkdam*, Nr: 3640, 3 Ağustos 1904, s.1.

¹⁹⁹ *İkdam*, Nr: 3657, 20 Ağustos 1904, s.1.

²⁰⁰ *İkdam*, Nr: 3668, 31 Ağustos 1904, s.1.

²⁰¹ *İkdam*, Nr: 3681, 13 Eylül 1904, s.1.

²⁰² *İkdam*, Nr: 3730, 1 Teşrin-i Sani 1904 (1 Kasım 1904), s.2.

²⁰³ *İkdam*, Nr: 3745, 16 Teşrin-i Sani 1904 (16 Ocak 1905), s.1.

²⁰⁴ *Sabah*, Nr: 5139, 12 Şubat 1904, s.2, Nr: 5188, 19 Mart 1904, s.1.

çok olacağını göstermektedir. Nitekim 3 Haziran tarihli bir habere de yansıdığı gibi Japonlar Port Arthur'a saldırmaya ve bazı küçük limanları ele geçirmeye devam etmektedir.²⁰⁵ Japonya'nın bu ilerleyişi de Rusya'nın kayıplarının artmasına sebep olmaktadır. Rusya'nın bölgedeki durumunun gittikçe zorlaştığının görülmesi üzerine Baltık filosu da Aksa-yı Şark'a doğru yola çıkmıştır. *Sabah*'ın 25 Temmuz 1904 tarihli baskısında bu filonun ikinci ayağının Ağustos'un 6'sı ile 13'ü arasında Aksa-yı Şark (Uzak Doğu) sularına varmak için çıkarılacağı haberi vardır.²⁰⁶ Söz konusu filo gelmeden önce mücadelelerin durumuna bakmaya devam edersek Japonların, 3 Ağustos 1904 tarihli bir haberde olduğu gibi işgal hareketlerine devam ettiğini söylemek mümkündür.²⁰⁷ Bu işgal sürecinde Japonların asker sayısı ise 14 Ağustos tarihli bir habere göre toplam 450.000 olup bunların 100.000'i Port Arthur'da 350.000'i ise Mançurya bölgesindedir.²⁰⁸ Eylül ayındaki durum için, Rusya'nın Port Arthur donanmasının limana sıkışıp kaldığını²⁰⁹ ve çıkabilmek için Baltık filosunu beklediğini söyleyebiliriz. Beklenen filonun ise 25'inde bölgeye varacağı haberleri gazetede yer almaktadır.²¹⁰ Baltık filosu geldikten ve Amiral Makarof görevi devraldıktan sonra görevinden ayrılan Amiral Aleksiyef'in Petersburg'a gittiği Londra 4 Teşrin-i Sani (4 Kasım 1904) başlıklı haberle 8 Teşrin-i Sani (8 Kasım 1904) tarihli baskısıyla *Sabah* gazetesinde yer almaktadır.²¹¹

Bu savaşı yakından takip eden ve hemen her gün bilgi aktaran gazetelerden biri de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesidir. Bu gazete 24 Mart 1904 tarihli baskısında Amiral Aleksiyef'in Çar'a yolladığı bir telgraftan aktarım yaparak, Japon torpidolarının Port Arthur limanını bombaladığını ancak onları geri püskürtmeyi başardığını ifade eden bir bilgi vermiştir.²¹² 5 Nisan 1904 tarihli bir haberde ise Yokohoma 1 Nisan başlığı altında 8 İngiliz, 5 Amerikalı, 1 Fransız ve 1 Alman savaş muhabirinin savaş alanına gidebilmek için gerekli izinleri aldığını ve savaş bölgesine doğru yola çıktığını bildirmiştir.²¹³ Osmanlı ise savaşı takip etmesi için muhabir göndermeyi değil daha önce de belirttiğim gibi Pertev Demirhan gibi askeri bilgiye

²⁰⁵ *Sabah*, Nr. 5252, 3 Haziran 1904, s.1.

²⁰⁶ *Sabah*, Nr: 5303, 25 Temmuz 1904, s.1.

²⁰⁷ *Sabah*, Nr: 5212, 3 Ağustos 1904, s.2.

²⁰⁸ *Sabah*, Nr: 5323, 14 Ağustos 1904, s.2.

²⁰⁹ *Sabah*, Nr: 5363, 20 Eylül 1904, s.1.

²¹⁰ *Sabah*, Nr: 5369, 26 Eylül 1904, s.2.

²¹¹ *Sabah*, Nr: 5409, 8 Teşrin-i Sani 1904 (8 Kasım 1904), s.2.

²¹² *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 8234, 24 Mart 1904, s.1.

²¹³ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 8248, 5 Nisan 1904, s.1.

sahip kişileri göndermeyi tercih etmiştir. Bu bilgiden yola çıkarak Avrupa basınının ve Osmanlı Devleti'nin savaşa büyük bir ilgi gösterdiğini ve savaşı yakından takip ettirmek istediklerini söylemek mümkündür. Nitekim bu 15 kişiden başka pek çok muhabir de savaş meydanında bulunmaktadır. Çünkü bölgeden gelen haberler günü gününe takip edilip kamuoyuna doğrudan aktarılmaktadır. Örneğin; 4 Temmuz 1904 tarihli baskıda bölgeden gelen haberler ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Bu haberlere göre Ruslarla Japonlar arasındaki mücadele aralıklı bir süreç izlemekten ziyade küçük çapta da olsa sürekli bir seyir izlemekte ve üstün gelen tarafın o günkü koşullara göre değişiklik gösterebilmekte olduğu söylenmiştir.²¹⁴ Ağustos ayının sonlarına doğru ise Port Arthur limanının durumu iyice belirginleşmiş ve 29 Ağustos 1904 tarihli bir haberde de söylendiği gibi Port Arthur limanı Japonlar tarafından işgal edilmiştir.²¹⁵ Bu işgalin ardından yeni bir adım atan Rusya Baltık Donanmasını 25 Eylül 1904'te bölgeye varmasını sağlamıştır. Bu bilgi de 29 Eylül 1904 tarihli bir habere konu olmuştur. Baltık filosunun bölgede hâkim olma çabaları da 5 Kanun-i Sani (5 Ocak 1905) tarihli bir habere yansımıştır. Bu habere göre Baltık filosu ve Rus kara ordusu bundan sonra birbirine paralel olarak hareket edecek ve başka bir yenilgi almamak için mücadele edecektir.²¹⁶

Japon–Rus mücadeleleri sadece İstanbul merkezli gazetelere yansımakla kalmamış, İzmir basınına da yansımıştır. Bunun en iyi örneği *Ahenk* gazetesindeki haberlerdir. *Ahenk* gazetesi de en az İstanbul merkezli gazeteler kadar savaşı yakından takip etmiştir. Savaşın başladığı tarihlerde bunu duyurmaya başlamış ve savaş sonlanana kadar haberler aktarmaya devam etmiştir. Aktarılan haberlerin içeriğine baktığımızda ise geliş güzel haber yapılmadığını, ayrıntılara ve kronolojiye dikkat edildiğini söyleyebiliriz. Örneğin; 15 Mart 1904 tarihli bir haberde karşılıklı mücadele ve baskınlar devam ederken Japonya'nın Kore ve Mançuri'ye de asker çıkarmaya başladığı bilgisi verilmiştir.²¹⁷ Bu haberden 3 gün sonra ise Japonların bir Rus torpidosunu batırdığı haberi yayınlanmıştır ki bu da savaşın ne kadar ayrıntılı takip edildiğinin bir göstergesidir.²¹⁸ 3 Nisan 1904 tarihli bir haberde de savaşın devamlılık gösterdiğini ve bu devamlılıkta Rusya'nın kayıplarının Japonya'dan daha fazla olduğu

²¹⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 8336, 4 Temmuz 1904, s.1.

²¹⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3192, 29 Ağustos 1904, s.1.

²¹⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 8522, 5 Kanun-i Sani 1905 (5 Ocak 1905) s.1.

²¹⁷ *Ahenk*, Nr: 2223, 15 Mart 1904, s.1.

²¹⁸ *Ahenk*, Nr: 2226, 18 Mart 1904. s.1.

ifade edilmiştir.²¹⁹ Rusların kayıplarının bu kadar fazla olmasının nedenlerinden biri de bölgede bulunan asker sayısının fazla olmasıdır. 11 Mayıs 1904 tarihli bir haberde Rusya'nın sadece Mançurya bölgesindeki asker sayısının 500.000 olduğu ifade ediliyordu.²²⁰ Nitekim bu sayı gittikçe de takviye edilmektedir. 16 Temmuz 1904 tarihli bir haberde gelmekte olan Baltık filosu gruplarında da yeni askerler ve mühimmatlar mevcuttur.²²¹

Yukarıda verdiğimiz gazetelerin dışında bazı dergilerde de bu savaşa geniş bir yer verilmiştir. Bu dergilerden biri de *Servet-i Fünun* dergisidir. Haftalık olarak çıkan bu dergi Asya'da meydana gelen olayları yakından takip etmiş ve siyasi ekinde savaşa yer vermiştir. 31 Mart 1904 tarihli bir habere göre çatışmalar devam etmekte, Japonlar Rusları bombardıman altında tutmakta ve tüm bu olaylar Avrupa gazetelerince takip edilmektedir.²²² Japonya'nın mücadelelerdeki üstünlüğüne de değinen dergi, 10 Ağustos 1904 tarihli bir haberde Japonya'nın Rusya'ya üstün geldiğini ve Rusya'nın savaşı lehine çevirmek için yeni çözüm yolları aradığı bilgisini vermiştir.²²³ 10 Eylül 1904 tarihli ekte ise Port Arthur'un Japonlar tarafından işgal edildiği ve bu işgal sırasında Rusya'nın 30.000, Japonya'nın 19.000 kişi kaybettiği haberi verilmiştir.²²⁴ Bu kayıpların devam edeceğine ise kesin gözüyle bakılmaktadır. Çünkü; 10 Teşrin-i Sani 1904 (10 Kasım 1904) tarihli bir habere göre Port Arthur'un artık neredeyse tamamının Japonların eline geçmek üzere olduğu ve bu durum karşısında da kayıp sayısının her iki taraf içinde artacağı yorumu yapılmıştır.²²⁵ Bu yorum yapılırken de Rusya'nın Japonya karşısında aldığı ağır kayıplar vurgulanmakta ve Rusya'nın savaşa devam ettiği takdirde bu kayıplarının sayısının da artmaya devam edeceği vurgulanmıştır. Çünkü Rusya'nın Japonya karşısında yetersiz kaldığı ve yenilme ihtimali basında çıkan haberlerden sezilmektedir ki Osmanlı Hükümeti'nin beklentileri de bu yöndedir.

Bu aşamada şunu belirtmelidir ki *Servet-i Fünun* gibi haftalık çıkan bir dergi ve hükümet yanlısı günlük gazetelerin tamamı savaşı günü gününde takip ettikleri için yaptıkları haberler birbirine benzer niteliktedir. Dolayısıyla yukarıda aktardığım

²¹⁹ *Ahenk*, Nr: 2340, 3 Nisan 1904, s.1.

²²⁰ *Ahenk*, Nr: 2376, 11 Mayıs 1904, s.1.

²²¹ *Ahenk*, Nr. 2428, 16 Temmuz 1904. s.1.

²²² *Servet-i Fünun*, Nr: 0675, 31 Mart 1904, s.21.

²²³ *Servet-i Fünun*, Nr: 0694, 10 Ağustos 1904, s. 20.

²²⁴ *Servet-i Fünun*, Nr: 0698, 10 Eylül 1904, s.21.

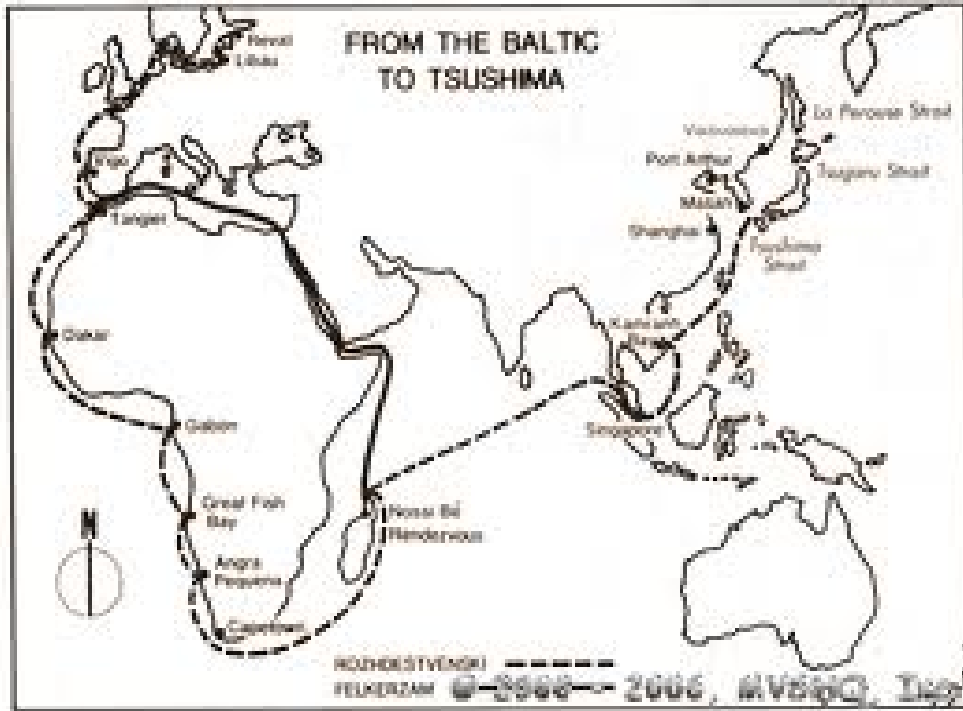
²²⁵ *Servet-i Fünun*, Nr.: 0707, 10 Teşrin-i Sani 1905 (10 Kasım 1904), s.20.

haberleri seçerken birbirinden farklı bir söylem kullanılmış olmasına ve savaşın değişik alanlarıyla ilgili olmasına dikkat ettim. Bu yüzden de yapılan haberlerin içeriğine bakarsak karşımıza çeşitliliğin çıktığını söylemek mümkündür. Çünkü; bazı Türkçe gazeteler savaşı tüm boyutlarıyla ele almış ve yaptığı haberlerin içeriklerinin çeşitli olmasına ve savaşın yalnızca tek bir boyutuna yönelik olmamasına dikkat edilmiştir. Hâliyle denilebilir ki Türkçe gazeteler için Rus-Japon Savaşı, gazetecilik anlamında da çeşitliliğin ve farklılığın bir kanıtı sayılabilir.

Japonya ile Rusya arasında meydana gelen ikinci büyük deniz savaşı ise Osmanlı arşiv belgelerinde Koşima (Toşima) adası olarak geçen bölgedeki savaştır.²²⁶ Nitekim 27 Mayıs 1905'te başlayan Çoşima/Tsushima (Türkçe gazetelerde ve eski tarihli kaynaklarda bölgenin adı ve dolayısıyla savaşın adı; Çoşima olarak geçerken, günümüz kaynaklarında Tsushima olarak geçmektedir.) Savaşı, Port Arthur'dan daha kanlı geçmiş ve bu savaşında Japonlar tarafından kazanılması Uzak Doğu'daki deniz savaşlarını bitirmiştir. Bu deniz savaşının kayıplarının dökümüne baktığımızda, yine Japonların üstün olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü her iki tarafın kayıpları da günü gününe hükümet yanlısı gazetelere yansımıştır. Bu yansımada Rusya'nın kayıp sayısı her yerde Japonya'dan fazladır. Gerek gazeteler, gerek ikinci el kaynaklar gerekse Osmanlı arşiv belgeleri bunu doğrulamaktadır. Ancak aralarında sayısal bir farklılığın olduğu da dikkat çekicidir. Gazeteler ve ikinci el kaynaklar kayıp sayıları olarak birbiriyle pek örtüşmemektedir. Hepsinde Rusya'nın kayıplarının fazla olduğu vurgulanmakla birlikte sayı olarak değişiklikler gözle çarpmaktadır. Bunun nedeni günün teknolojik koşulları olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı arşiv belgelerinde Rusya'nın kayıpları, 8 zırhlı kruvazör, 2 nakliye vapuru ve 4 büyük harp gemisi olarak kaydedilmiştir.²²⁷ Kayıpların genel toplamına bakacak olursak, Rusya 37 gemilik filodan 104.101 ton tutarında 19 gemi kaybetmiş, 42.624 ton tutarında 5 gemiyi de esir vermiştir. Personel kaybı da ölü ve yaralı olarak toplam 10.501'dir. Buna karşın Japonların gemi kaybı 1.150 ton tutarında 3 torpidobot, personel kaybı ise

²²⁶ B.O.A, Y.A, Elçilik ve Şehbenderlikler Tahriratu, 27/R. 1323 (31 Mayıs 1905).

²²⁷ B.O.A, Y.A, Elçilik ve Şehbenderlikler Tahriratu, 28/R. 1323 (2 Temmuz 1905).

Resim 10: Tsushima Deniz Savaşı

Kaynak: <https://www.google.com.tr>

Deniz savaşlarının dışında Japonya ve Rusya arasında 1905 yılının Mart ayında Mukden adı verilen kara savaşları yapılmıştır.²²⁹ Mukden Savaşı 150 kilometrekareye yayılan bir siperde 250.000 Japon askerine karşılık 320.000 Rus askeriyle gerçekleşmiştir.²³⁰ Burada dikkat çekici iki unsur vardır. Bunlardan ilki sayısal olarak Rusya'nın üstünlüğüdür. İkincisi ise Rusya'nın bu sayıya ulaşmak için verdiği çabadır. Çünkü bu kadar sayıda insanın Uzak Doğu'ya taşınması, yol güvenliği, yiyecek sorunu ve tabii ki ikmal yollarının durumu Rusya'nın deniz hezimetinden sonra karada kesin bir zafer beklentisinin olduğunu gözler önüne sermektedir. Kabul edilmelidir ki Rusya'nın 320.000 askeri Uzak Doğu'ya sevk edebilmesi ve bu askerlerle birlikte savaş teçhizatlarının taşınması hiçte hafife alınacak şeyler değildir. Daha önce de belirtildiği gibi Rusya bu sevkiyatı sağlamak için kara ve deniz yolunu kullanmıştır. Deniz yolunda ise tercihi Süveyş Kanalı

²²⁸ Apatay, 46.

²²⁹ Acar, 328.

²³⁰ Shillony, 90.

olmuştur. Özellikle de Port Arthur yenilgisinden sonra sevkiyat işlerinde daha dikkatli davranan Rusya, bu yenilgiyle birlikte Baltık Donanmasını da harekete geçirip Asya'ya yollarken yine Süveyş Kanalı tercih etmiştir. Rusya'nın bu tercihi de Osmanlı gazetelerine yansımış ve *İkdam* gazetesinin haberine göre sevkiyat sırasında herhangi bir saldırı yaşanma ihtimaline karşın Baltık Donanmasının güzergâhı ve varacağı liman gizli tutulmuştur.²³¹

Ancak Rusya için zoru başarmak yeterli olmamıştır. Gerek Rus komuta zincirindeki aksaklıklar ve iyi yönetilememe gerekse Japon askeri idaresindeki titiz yönetimler savaşın seyrini ve sonucunu belirleyen en önemli unsurlar olmuştur. Mukden Savaşı bir kez daha Japonya'nın galibiyeti ve Rusya'nın mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır. Bu durum, yenilgi beklemeyen Rusya için son derece şaşırtıcı bir şekilde karşılanırken Japonya içinse galip gelmiş olmanın verdiği şaşkınlıktan oldukça farklıdır.

Deniz savaşları kadar olmasa da Türkçe gazeteler kara savaşlarına da yer vermiştir. Örneğin; *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 10 Teşrin-i Evvel 1904 (10 Ekim 1904) tarihli haberine göre, deniz savaşları devam ederken her iki tarafta Mukden bölgesine doğru asker sevk etmeye başlamıştır.²³² *Sabah* gazetesi 6 Mart 1905 tarihli baskısında da Mukden bölgesine hem Rusya'nın hem de Japonya'nın asker çıkarmakta ve karargâh kurmakta olduğunun bilgisini vermiştir.²³³ 20 Mart 1905 tarihli *İkdam* gazetesinde Japonya'dan gelen bir telgraf yayınlanmış ve yayınlanan telgrafta Japon askerlerinin o gün 8 Rus süvari bölüğüyle mücadele ettiği ve Rus kuvvetlerinin topa tutulduğu bilgisi aktarılmıştır.²³⁴ Bu mücadeleler devam ederken *Servet-i Fünun* dergisi savaş meydanındaki duruma ilişkin bir tespitte bulunmuştur. Bu tespite göre Ruslar savaş meydanında saldırgan ve kazanma azmiyle mücadele ederken, Japonlar sükûnetlerini korumakta ve sakin bir şekilde savaşmaktadırlar.²³⁵ Sanırım bunun sebebi; deniz savaşlarında yenen tarafın Japonya, yenilen tarafın Rusya olmasıdır. Nitekim bu durum 19 Mart 1905 tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesine de yansımıştır. Bu habere göre Japonlar Mukden Muharebesinin kendi lehlerine sonuçlanacağını düşünmüşlerdir. Çünkü onlara göre savaşın bölgesel

²³¹ *İkdam*, Nr: 3757, 28 Teşrin-i Sani 1904 (28 Kasım 1904) s.1.

²³² *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 8434, 10 Teşrin-i Evvel 1904 (10 Ekim 1904), s.1.

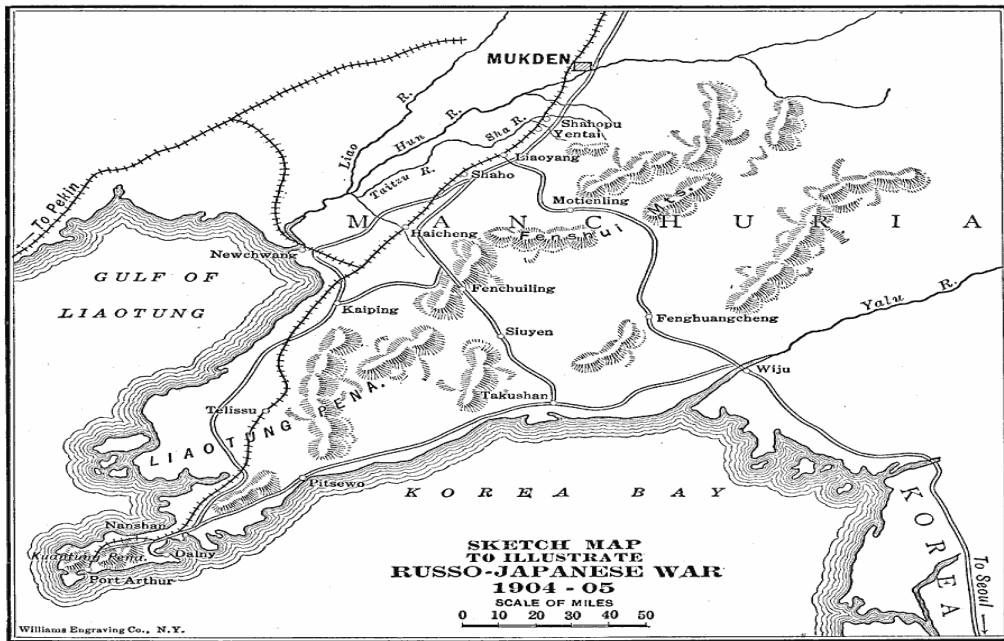
²³³ *Sabah*, Nr: 5523, 6 Mart 1905, s.1.

²³⁴ *İkdam*, Nr: 3869, 20 Mart 1905, s.1.

²³⁵ *Servet-i Fünun*, Nr: 0729, 13 Nisan 1905, s.19.

avantajı kendilerindeydi ve bunu doğru bir şekilde kullanırlarsa kazanmama ihtimalleri yoktu.²³⁶ Nitekim sonuç tam da Japonların tahmin ettiği gibi oldu ve Rusya Japonya karşısında ağır bir yenilgi aldı. Bu yenilginin kayıpları aynı gazetenin 1 Nisan 1905 tarihli bir haberine, Rus Erkan-ı Harbiye'si bu savaşta 90.000 kişiyi kaybetmiştir şeklinde yansımıştır.²³⁷

Görüldüğü gibi Rusya için durum son derece karmaşıktır. Çünkü hiç beklemediği gelişmeler yaşamıştır. Bazı Türkçe gazetelerin yaptığı haberlerden de anlaşılacağı gibi Rusya bu savaştan kesin bir galibiyet alarak çıkmayı hedefliyordu. Ancak durum beklediği gibi gelişmedi. Rusya önce 1904 Sonbaharında Liao-yang'da, yenilgiyle sonuçlanan büyük bir savaş geçirdi ve 1905 başlarında Port Arthur tamamen Japonlara bırakıldı. Bunun yanı sıra Afrika üzerinden Uzak Doğu'ya gelen Amiral Zinovy Rojestvensky komutasındaki Baltık Donanması da Tsushima Deniz Savaşı'nda Japonlar tarafından tamamen imha edildi.²³⁸ Bir de üzerine kara ordusu Mukden'de ağır bir yenilgi alınca bu Rusya için geri döndürülemez bir sürecin başlangıcı oldu.

Resim 11: Mart 1905 Mukden Muharebesi

Kaynak: <https://www.google.com.tr>

²³⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 8594, 19 Mart 1905, s.1.

²³⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 8610, 1 Nisan 1905, s.1.

²³⁸ George Vernadsky, *Rusya Tarihi* (İstanbul: Selenge Yayıncılık, 2009), 298.

Bazı Türkçe gazeteler, savaşın başında Rusya'nın kaybetmesi ve Japonya'nın kazanması beklentisi içindeydi. Bunun da nedeni; her türlü siyasi adımında karşısına dikilen Rusya'nın yenilmesinin kendi yararlarına olacağını düşünmesiydi. Savaş Osmanlı'nın beklediği ve istediği şekilde sonuçlanmıştı; Rusya yenilmişti. Dolayısıyla Osmanlı Devleti, savaşın sesleri duyulmaya başladığı andan itibaren dolaylı yoldan da olsa tarafını belirlemişti. Manevi olarak Japonya'nın yanında yer alacak, kamuoyuna Rusya'nın yenilme ihtimalini ve yenildiği takdirde Osmanlı üzerindeki politikalarından bir sürelik de olsa uzaklaşacağı sinyallerini vermekteydi. Durum böyle olunca da kendi denetimi altında bulunan basın organlarını da bu şekilde yönlendirmesi kaçınılmaz olmuştur. İncelediğimiz hükümet yanlısı gazetelerde Japon taraftarlığı yapılması, Rusya'nın kayıplarının sayısal fazlalığının üzerinde durulması ve Japonya'nın girilen her mücadeleyi kazanmasına yönelik vurgu yapılması da Osmanlı taraftarlığının bir göstergesi sayılabilir. Üstelik bu taraftarlık yalnızca basınla da sınırlı kalmamış halka kadar ulaşmıştır. Çünkü incelediğimiz hükümet yanlısı gazeteler halkın okuyabileceği ve çıkarımlar yapabileceği bir şekilde yazılmıştı. Üstelik günlük olarak çıkmakta ve hemen her gün savaşa yönelik tespitler yapılmaktaydı. Hâl böyle olunca da halkın söz konusu savaşa kayıtsız kalması mümkün değildi. Dolayısıyla halkın da gazetelerdeki haber ve yorumlardan etkilenerек Rusya'nın yenilmesi beklentisi içine girmesi son derece normaldir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞIN SONUÇLARI

1904–1905 Rus–Japon Savaşı, gerek nedenleri gerekse savaş süreci ile dünya kamuoyunun ilgisini çekmiş ve yakından izlenen önemli bir olay olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Önceki bölümlerde, savaşın taraflarına, nedenlerine, hazırlıklarına ve savaş sürecine değindik. Bu bölümde ise savaşın sonuçlarına değineceğiz. Bu sonuçlar; “Dünya tarihi,” “Rusya Tarihi” ve “Japonya Tarihi” açısından ele alınacaktır.

Bilindiği gibi savaşı kazanan taraf Japonya olmuş ve Rusya yenilmiştir. Bu durum Osmanlı arşiv belgelerine, “Rusya perişan, Japonya muzaffer olmuştur” şeklinde yansımıştır.²³⁹ Savaş meydanında yaşanan mücadele daha önce sıraladığımız beklentilerin ilk halkasını oluşturmaktaydı. İkinci halka da masa başında, kazanan ve kaybedenin resmen ilan edilmesi ve sonuçların resmileştirilmesiydi. Bu resmiyet 5 Eylül 1905 tarihinde imzalanan Portsmouth Anlaşması ile gerçekleşmiştir.²⁴⁰ Bu anlaşma için Rus Çar’ının (isim verilmemiş) Petersburg’a gittiği haberi *Sabah* gazetesinin 24 Eylül 1905 tarihli bir baskısında yer almıştır.

Oral Sander’in *Siyasi Tarih*’i gibi bazı kaynaklar bu anlaşmanın Amerika’nın arabuluculuğuyla gerçekleştiğini yazmıştır.²⁴¹ Bu kaynaklardan biri de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesidir. Gazete de, 21 Teşrin-i Evvel 1905 (21 Ekim 1905) tarihli bir haberinde, Rus-Japon barış anlaşmasından bahsederken, bu barış anlaşmasının Amerika’nın arabuluculuğu ile gerçekleştiğini yazmıştır.²⁴² Aynı şekilde *Servet-i Fünun* dergisi de 28 Eylül 1905 tarihli baskısında yapılan barışın Amerika’nın arabuluculuğuyla gerçekleştiğini aktarmıştır.²⁴³ Bu aşamada şu belirtilmelidir ki Oral Sander’in kitabı ve birçok ikinci el kaynak, olaylarla ilgili aktarım yaparken basını kullanmamıştır. Diğer bir ifade ile, ikinci el kaynakların çoğu, savaşın Amerika’nın arabuluculuğuyla gerçekleştiğini yazmış ancak Türkçe gazetelerinde bu konuda söz söylemiş olduğuna dikkat etmemiştir. Bu yüzden yaptığım araştırma, ikinci el

²³⁹ B.O.A, Askeri Maruzat, 7/M. 1323 (14 Mart 1905).

²⁴⁰ Kezban Acar, *Ortaçağ’dan Sovyet Devrimine Rusya* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 328.

²⁴¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih–İlkçağlardan 1918’e* (Ankara: İmge Kitapevi, 2008), 264.

²⁴² *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 8810, 21 Teşrin-i Evvel 1905 (21 Ekim 1905), s.1.

²⁴³ *Servet-i Fünun*, Nr. 0753, 28 Eylül 1905, s.19.

kaynaklardaki basın açığını kapatmakta ve basının da ne söylediğini dile getirmektedir.

Rusya ile Japonya arasında imzalanan Porstmouth Anlaşması'nın içeriğine bakacak olursak; bu antlaşma ile Kore bağımsız ilan edildi ancak Japonya'nın nüfuz alanında olacağı kararlaştırıldı.²⁴⁴ Rusya'nın savaş tazminatı ödemeyeceği resmîyet kazanırken, Kuzey Mançurya'daki demiryolunu da kapsayan Liao-tung Yarımadasını da Japon himayesine bırakmak zorunda olduğu kesinleşti.²⁴⁵ Bunların dışında Japonya, Kuril adalarını ve Formosa bölgesini ele geçirdi.²⁴⁶ Ayrıca Güney Sakhalin'i de Rusya'dan geri aldı.²⁴⁷ Yapılan anlaşma sonucunda avantajlı olan taraf Japonya gibi görünse de, Rusya'nın savaş tazminatı ödememiş olması savaş meydanında kazanılan zaferin anlaşma masasında tam manasıyla uygulanmadığını göstermektedir. Buna rağmen Rusya bu savaşın sonucuyla birlikte Asya'da son 10 yılda kazandığı her şeyi kaybetmiştir.²⁴⁸ *Ahenk* gazetesinin 8 Eylül 1905 tarihli haberinde de bahsettiği gibi Rusya'nın en büyük kaybı Kore ve Mançurya olmuştur.²⁴⁹

Tercüman-ı Hakikat gazetesi konuyla ilgili olarak, Viyana'dan aldığı 6 Eylül tarihli bir telgraf yayınlamış ve bu telgrafta yapılan anlaşmanın bazı maddelerini vermiştir. Telgrafın aktardığı üzere, antlaşmanın birinci maddesine göre, her iki ülke de sulh kararına uyacak ve anlaşmayı bozacak şekilde hareket etmeyecektir. İkinci maddeye göre ise Rusya Japonya'nın Kore'deki hakkının tanımaktadır. Üçüncü madde, Rusya'nın Mançurya bölgesindeki askerilerini çekmesi ve bölgeyi Japonlara bırakması; dördüncü madde ise Liao-tung Yarımadasının Japonya'ya bırakılmasıyla ilgilidir. Beşinci maddeye göre Mançurya'daki ticaret bölgeleri Japonya'ya bırakılmaktadır. Altıncı, yedinci ve sekizinci maddeler Mançurya şimendiferlerine yönelik kararları içermektedir. Dokuzuncu madde ise Sakhalin Adası'nın ve Peroz Boğazı'nın Japonya'ya bırakılacağı hakkındadır. Onuncu madde, Sakhalin ve Mukden bölgesindeki Rusların emlakları üzerindeki haklarının temin edileceğini belirtmektedir. On birinci madde, Rus denizlerinde Japonlara seyahat etme hakkı

²⁴⁴ Acar, 328.

²⁴⁵ George Vernadsky, *Rusya Tarihi* (İstanbul: Selenge Yayıncılık, 2009), 298.

²⁴⁶ Ministry Of Foreign Affairs, Japan, *The Japan Of Today*, Japonya 1979. s. 14.

²⁴⁷ Edwin O. Reischauer-Marius B. Jonsen, *The Japanese Today: Change And Continuity* (London: Harvard University Press, 1996), 90.

²⁴⁸ Kezban Acar, "1905 Rus Devrimi'nin Genel Bir Değerlendirmesi," *Divan, Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 13. Cilt, Sayı 24 (İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı, 2008), 89.

²⁴⁹ *Ahenk*, Nr: 6780, 8 Eylül 1905, s.1.

verilmesiyle ilgilidir. On iki, on üç, on dört ve on beşinci maddeler, gazetenin yıpranmış olmasından ve ciltlenirken yazılara dikkat edilmemesinden dolayı net okunamamakta ve anlaşılammaktadır.²⁵⁰ Buna rağmen gazetenin bu denli ayrıntılı bir haber yapmış olması ve tüm maddeleri sıralaması, Türkçe gazetelerin savaşın sonrasını da ne kadar yakından ve özenle takip ettiğinin önemli bir göstergesidir.

Yukarıda sıralanan maddelerin bazıları hemen gerçekleştirilirken, bazıları Rusya'nın geciktirmesine maruz kalmıştır. Bazı Türkçe gazetelerin de vurgulandığı gibi, Rusya özellikle Mançurya ve Kore üzerindeki askerlerini çekme konusunda sorun çıkarmıştır. 11 Eylül 1905 tarihli *İkdam* gazetesi Japonya'nın, Rusya'nın bölgeden çekilmesini beklediğini, Rus askerleri ve memurları bölgeden çıktıktan sonra kendi asker ve memurlarını bölgeye yerleştireceğini ifade etmiştir.²⁵¹ 13 Eylül 1905 tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi de Mançurya'daki askerlerin çekilme emirlerini aldıklarını yazmıştır.²⁵² *Sabah* gazetesi ise 16 Eylül 1905 tarihli bir haberinde Rus askerlerinin aldıkları emre henüz uymadıklarını ve askerlerin çekilmeye başlamadığını yazmıştır.²⁵³ İkinci el kaynakların bir kısmı Rusya'nın çekilme kararını yavaşlattığı bilgisini vermiştir. Ancak yine basın vurgulanmadan, gazete ve dergilerin konuya ilişkin görüşlerini aktarmadan, bazen ikinci el kaynaklar, konuyla ilgili araştırmalarını yayınlamışlardır. Örneğin; Sermet Gökdeniz'in *1904–1905 Rus–Japon Harbi* adlı eseri, basını vurgulamadan yalnızca savaşı anlatmaktadır. Buna karşın F. Şayan Ulusan Şahin'in *Türk–Japon İlişkileri (1876–1908)* adlı kitabı özellikle İzmir basınının savaşa bakış açısı ve bazı İstanbul merkezli gazetelerin konuya ilişkin yorumları ele alınarak kaleme alınmıştır.

²⁵⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 8766, 7 Eylül 1905, s.1.

²⁵¹ *İkdam*, Nr: 4044, 11 Eylül 1905, s.1.

²⁵² *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 8771, 13 Eylül 1905, s.1.

²⁵³ *Sabah*, Nr: 5721, 16 Eylül 1905, s.1.

Resim 12: Tercüman-ı Hakikat

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

1333

توجیهات

خدمات حساسه... توجیهات... خدمات حساسه... توجیهات... خدمات حساسه... توجیهات...

طبیبان سحر

آفت جهانب... طبیبان سحر... آفت جهانب... طبیبان سحر... آفت جهانب... طبیبان سحر...

نکات

عکبه نیز... نکات... عکبه نیز... نکات... عکبه نیز... نکات...

فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر...

فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر...

فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر...

فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر...

فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر...

فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر...

فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر...

فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر...

فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر... فکر و فکر...

Rusya'nın çekilme işlemlerini yavaşlatmasının yanı sıra, bu süreçte Çin de devreye girerek Mançurya'nın kendisine bırakılmasını ya da en azından kontrolü altına bırakılmasını istemiştir. Bu durum, *Sabah* gazetesinin 18 Eylül 1905 tarihli bir haberinde yer almıştır.²⁵⁴ *Servet-i Fünun* dergisi de 9 Teşrin-i Sani 1905 (9 Kasım 1905) tarihli bir haberde Çin hükümetinin de Mançurya üzerinde hak istediği için barış görüşmelerine bir heyet gönderdiğinden bahsetmiştir.²⁵⁵ *Sabah* gazetesi 17 Eylül 1905 tarihli baskısında Kore'nin de sorun teşkil etmeye devam ettiğini ve Rusya'nın Kore'yi bırakmak istemediği için o bölgedeki işleri de yavaşlatmaya çalıştığını aktarmıştır.²⁵⁶ *İkdam* gazetesi de 13 Eylül 1905 tarihli haberinde Rusya'nın yavaşlatma politikalarına değinmiştir.²⁵⁷ Gazete bu haberi yaparken Rusya'nın tavrını eleştirmekte ve bir an önce karara uymasının doğru olacağına ilişkin yorumlar yapmaktadır. Rusya'nın bu yavaşlatma politikası üzerine iki hükümet arasında yeni bir görüşme ayarlanmış ve *Sabah* gazetesinin 21 Teşrin-i Evvel 1905 (21 Ekim 1905) tarihli baskısına da yansdığı gibi her iki devlet yaptıkları anlaşmaya uyacaklarını bir kez daha taahhüt etmişlerdir.²⁵⁸

1904-1905 Rus-Japon Savaşı sonuçlanmış kazanan taraf Osmanlı Devleti'nin beklediği ve basın yoluyla sık sık vurguladığı gibi Japonya olmuştur. Rusya kaybetmiş ve siyasi, askeri ve özellikle de ekonomik açıdan zor bir duruma düşmüştür. Yapılan savaş ve sonrasındaki anlaşma elbette her iki taraf için de farklı olayların başlangıcı olmuştur. Ancak bu olaylara geçmeden önce bu savaşın dünya tarihine ne kattığına ve özellikle Avrupa siyasetini nasıl etkilediğine bakmak yerinde olacaktır.

Dünya Tarihi Açısın Sonuçları

1904-1905 Rus-Japon Savaşı Asya kıtasında gerçekleşmiş ve temelde iki ülkenin çıkar çatışmalarının sonucunda meydana gelmiştir. Peki, böyle bir savaşın dünya tarihine nasıl bir katkısı olmuştur? Bu savaşın taraflarından biri dünyanın en güçlü ülkelerinden Rusya idi. Dolayısıyla Rusya gibi bir ülkenin Avrupa sınırlarından uzak bir bölgede savaşması, kazanması veya kaybetmesi, Avrupa siyasetini yakından ilgilendirecek bir durumdu. Çünkü Rusya bu savaşı kazanırsa sadece yeni sömürge

²⁵⁴ *Sabah*, Nr: 5723, 18 Eylül 1905, s.1.

²⁵⁵ *Servet-i Fünun*, Nr: 0759, 9 Teşrin-i Sani 1905 (9 Kasım 1905), s.21.

²⁵⁶ *Sabah*, Nr: 5722, 17 Eylül 1905, s.1.

²⁵⁷ *İkdam*, Nr: 4046, 13 Eylül 1905, s.2.

²⁵⁸ *Sabah*, Nr 5766, 27 Teşrin-i Evvel 1905 (27 Ekim 1905), s.1.

bölgeleri elde etmekle kalmayacak, aynı zamanda İngiltere ve Fransa'nın sömürge yollarını da tıkayacaktı. Eğer Rusya kaybederse, maddi ve manevi bir sıkıntı içine girecek; bu da Avrupa ülkelerinin yayılmacı siyasetlerini kolaylaştıracaktı. Hâl böyle olunca, söz konusu savaşın sonucunun ne olacağı pek çok ülke için ciddi bir merak konusu idi.

Bilindiği gibi Rusya, Japonya ile olan savaşını kaybetti ve bu, pek çok Avrupa ülkesinin işini kolaylaştırdı. Rusya'nın Japonya'ya mağlup olması, İngiltere açısından çok önemliydi. İngiltere, Japonya ile ittifak yaparak ne kadar doğru bir karar verdiğini kanıtlamış ve bu ikili Rusya'nın Uzak Doğu'da büyük kayıplar vermesine sebep olmuştur. Bu durum 7 Eylül 1905 tarihli *İkdam* gazetesine de yansımıştır. Verilen habere göre, yapılan ittifaktan her iki taraf da memnun kalmış ve ileriye dönük yeni planlar olabileceğinin sinyallerini vermişlerdir.²⁵⁹ Bu savaştan en karlı çıkan ülke, İngiltere olmuştur. Çünkü İngiltere, Uzak Doğu'da da yenilmez olduğunu göstermiştir.²⁶⁰ Bu tarz bir haber *İkdam* gazetesinin 26 Teşrin-i Sani 1905 (26 Kasım 1905) tarihli baskısında da yer almıştır. Bu habere göre, Asya kıtasında Japonya ve İngiltere'den başka bir devlete yer kalmamış ve bu durum ikilinin ittifakının sonucunda oluşmuştur.²⁶¹ Bazı Türkçe gazeteler İngiltere-Japonya ittifakının oluşum sürecine ve bu ittifakın her iki ülkeye neler kazandırdığına sık sık değinmiştir. Ayrıca yapılan haberlerde bu ikili ittifakın devamının geleceği ve özellikle Asya için yeni oluşumlar söz konusu olacağı vurgulanmıştır.

Bu savaştan etkilenen diğer bir ülke, Amerika olmuştur. Bazı Türkçe gazeteler Amerika'nın savaşa yönelik planlarını kendince yorumlamış ve ABD'nin arabuluculuk yaparak Asya üzerinde söz sahibi olmayı amaçladığını belirtmiştir. Daha önce vurgulandığı gibi Amerika ile Japonya arasında resmi bir antlaşma bulunmadığı halde Amerika maddi ve manevi açıdan Japonya'yı desteklemiştir. Buna paralel olarak, savaş sonucunda yapılan anlaşmada da arabuluculuk yapmıştır. Ancak bu arabuluculuk tam anlamıyla Japonya'nın istediği şekilde gerçekleşmemiştir. Japonya savaşın sonunda büyük bir tazminat almayı düşünmekteydi ancak tazminat konusunda Rusya'nın

²⁵⁹ *İkdam*, Nr: 4039, 7 Eylül 1905, s.2.

²⁶⁰ Erol Mültecimler, *Ertuğrul Faciası; 21. Yüzyıla Doğru Türkiye-Japonya İlişkisi* (İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2010), 80.

²⁶¹ *İkdam*, Nr: 4089, 26 Teşrin-i Evvel 1905 (26 Kasım 1905), s.2

yanında yer alan Amerika, Japonya'nın tazminat almasına engel olmuş ve bu durum ileride meydana gelebilecek gergin olayların nedenlerinden birini oluşturmuştur.²⁶²

İkinci el kaynaklar, Türkçe gazetelerden farklı olarak, savaşın Asya açısından ilginç bir başka sonucuna daha değinmişlerdir. Bazı kaynaklarda aktarıldığı üzere, savaşla birlikte, Avrupa'da gelişen milliyetçilik akımları paralelinde, Asya'da da sarı ırk ve milliyetçiliği güç ve dinamizm kazanmıştır. Japonya başarısıyla, sarı ırka mensup diğer milletlere de örnek olmuş ve bu sarı ırkın neler yapabileceğini tüm dünyaya göstermiştir.²⁶³ Benzer şekilde, Erol Mültecimler'in *Ertuğrul Faciası; 21. Yüzyıla Doğru Türkiye-Japonya İlişkisi* adlı kitabında da, ırk kavramına dikkat çekilmiş ve savaşın dünya tarihi açısından en önemli sonucunun modern çağlarda beyaz olmayan bir halkın beyaz bir halkı yenmesi olduğu belirtilmiştir.²⁶⁴ Türkçe gazeteler Mültecimler'in veya başka yazarların vurguladığı beyaz-sarı ırk mücadelesine hiçbir bir referansta bulunmamış; aksine, Japonya'nın Rusya'ya karşı aldığı galibiyeti, daha çok güç ve statü gibi kavramlar ekseninde açıklamış ve savaşta alınan galibiyetin Japonya'yı Avrupa devletleriyle yarışabilir bir güç haline getirdiğini vurgulamıştır.

Yine bazı Türkçe gazetelerden farklı olarak, ikinci el kaynaklar, savaşın Asya'daki başka bölgelere etkisine dair bilgiler de vermişlerdir. Örneğin; Ali Merthan DüNDAR'ın *Pan-İslamizm'den Büyük Asyacılığa* adlı kitabına göre, Japonya'nın Rusya gibi dönemin sayılı devletlerinden birini yenmesi, özellikle Rusya mağduru halklar ve Müslümanlar üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Ayrıca DüNDAR'a göre bu durum Osmanlı yöneticileri ve halkı arasında da büyük bir sevinç yaratmıştır.²⁶⁵ Bu sevincin basına da yansıdığını, hatta oluşmasının basın yoluyla sağlandığını söylemek mümkündür. Çünkü basın her döneminde savaşla yakından ilgilenmiş ve edindiği bilgileri Japonya lehine ifadelerle kamuoyuna sunmuştur. Dolayısıyla denilebilir ki Osmanlı basını halkın gözünde Japon imajının oluşmasını sağlayan en önemli araç olmuştur.

Rus-Japon Savaşı'nın en önemli sonuçlarından biri de kuşkusuz I. Dünya Savaşı'nı hazırlayan nedenlerden birini teşkil etmesidir. Gerek Amerika-Japonya gerginliği, gerek Rusya'nın kaybettiği statüsünü yeniden kazanma çabası; gerekse

²⁶² Mehmet Turgut, *Japon Mucizesi ve Türkiye* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001), 88.

²⁶³ Apatay, 225.

²⁶⁴ Mültecimler, 79.

²⁶⁵ Ali Merthan DüNDAR, *Panislamizm'den Büyük Asyacılığa Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya* (İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 2006), 141.

Avrupa ülkelerinin sömürge yarışı, söz konusu savaşı hazırlayan en önemli unsurlardan olmuştur.

Rusya Tarihi Açısından Sonuçları

Rusya, Rus-Japon Savaşı'nın mağlup tarafıydı. Büyük umutlar besleyerek, galibiyete kesin gözüyle bakarak ve Asya hâkimiyetini hızlandırmayı planlayarak girdiği bu savaştan mağlup çıkmıştır. Bu durum Rusya'nın iç ve dış siyasetinde çok büyük sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Japonya'nın Rusya karşısında kara ve deniz zaferi kazanması, Rusya'daki huzursuzlukların artmasına, siyasetin bozulmasına, Avrupa'daki askeri dengenin bozulmasına ve Rusya'nın ekonomik olarak gerilemesine etki etmiştir.²⁶⁶

Savaşın Rusya açısından en önemli sonuçlarından biri, uluslararası sahada prestij kaybetmesiydi. Çünkü siyasi olarak güçlü ve yönlendirici pozisyonda olan Rusya, Asya kıtasında kendi halinde bulunan ve henüz yenileşmeye açılmış bir ülke tarafından yenilmişti. Dolayısıyla bu durum var olan güçlü statüsünü bozmaya yetti. Rusya'nın bir an önce bu durumu düzeltecek adımlar atması gerekiyordu. Uzakdoğu'da izlediği dış politikada başarılı olamayan Rusya, dikkatini yeniden Batı'ya vererek Balkanlar'da etkin bir politika izlemeye başladı.²⁶⁷ Rusya'nın Balkan coğrafyasına yönelmesi demek, Osmanlı üzerinden etkin bir politika yürütmesi anlamına geliyordu.²⁶⁸

Bu durum, Osmanlı açısından oldukça kötü sonuçlar doğurdu. Çünkü Rusya'nın Asya'da oyalanması Osmanlı'ya nefes alacak bir süre tanıdı. Ancak Rusya'nın Asya'da Japonya karşısında aldığı yenilgi, Osmanlı'nın, beklentisinin aksine, aleyhine oldu çünkü Rusya, kaybını telafi etmek ve zarar gören saygınlığını yeniden kazanmak için Balkanlara ve Boğazlara yöneldi.

Rusya'nın dış siyasetteki güçlü durma mücadelesine değindikten sonra iç siyasetteki durumuna da bakmakta fayda vardır. Japonya yenilgisi Rus yönetimi ve Rus halkı arasında içi doldurulamaz uçurumların oluşmasına sebep oldu. Türkçe gazeteler doğrudan herhangi bir vurgu yapmamış olsa da, Rus-Japon Savaşı'nın Rusya için en önemli sonucu, Ekim 1905 devriminin gerçekleşmesiydi. Rusya bu savaşı kazanmak için tüm askeri ve ekonomik gücünü kullanmıştı. Askeri kayıpların

²⁶⁶ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri-16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005), 308.

²⁶⁷ Mültecimler, 79.

²⁶⁸ Apatay 225.

fazla olması, halkı yönetime ve savaşa karşı büyük bir tepki göstermeye ve hükümete karşı protestolar yapmaya sevk etmişti. Ancak bu savaşta halk ile yönetimin arasının açılmasının asıl nedeni ekonomikti. Rusya bu savaş için var olan ekonomisinin büyük bir kısmını harcayarak halkı zor bir duruma sokmuş, özellikle de işçi sınıfının tepki göstermesine neden olmuştu.²⁶⁹ Üstüne bir de savaş kaybedilince hükümete karşı olan ayaklanmalar iyice artmıştı.²⁷⁰

Türkçe gazeteler Rus-Japon Savaşı ile 1905 Devrimi arasında doğrudan bağlantı kurmasa da, savaşın Rus ekonomisine olumsuz etkisine dair önemli bilgiler aktarmaktadır. Örneğin, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, 9 Eylül 1905 tarihli baskısında, Rusya Maliye Nazırı'nın *Standart* isimli bir gazetenin Petersburg muhabiriyle yaptığı görüşmeyi aktarmıştır. Bu görüşmede Japonya ile olan savaşın ekonomik yönü hakkında bilgi alınmıştır. Bu bilgilere göre Rusya, savaş için, ordu ve donanma masrafları hariç tam 1 Milyar 3.000 milyon ruble (doğrudan bu rakamlar kullanılmış) harcamıştı.²⁷¹ 11 Teşrin-i Sani 1905 (11 Kasım 1905) tarihli *Sabah* gazetesi de *New York Herald* gazetesinin Rusya Maliye Nazırı ile yaptığı röportajı aktarmıştır. Bu habere göre ise Rusya ekonomisinin içinde bulunduğu zor durumun en önemli nedeni 1904–1905 Rus-Japon Savaşı idi.²⁷²

Bu aşamada şu belirtilmelidir ki, 1905 devriminin tek nedeni, Rus–Japon Savaşı değildi. Bu savaş öncesinde ve savaş süresince Rus halkı içinde bir takım hareketlenmeler mevcuttu. Örneğin; 9 Ocak 1905 tarihinde meydana gelen işçi protestoları, ağır bir şekilde bastırılmış ve bu olay Rusya tarihine Kanlı Pazar olarak geçmiştir.²⁷³ Ocak 1905 ile Ekim 1905 arasındaki süreçte toplumdaki tüm gruplar, çarlık yönetimine saldırıda birleşmiş, işçiler, köylüler ve muhtelif meslek grupları amaçları için birlikte hareket etmişlerdir.²⁷⁴ Bu tarz olayların görülmeye devam ettiği süreçte alınan Japon yenilgisi, bardağı taşıran son damla olmuş ve Geoffrey Hosking'in

²⁶⁹ Acar, 329.

²⁷⁰ Edwin O. Reischauer, *Japan: The Story Of A Nation* (New York: McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages; 4 Edition, 1981), 165.

²⁷¹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 8768, 9 Eylül 1905, s.1.

²⁷² *Sabah*, Nr: 5746, 11 Teşrin-i Sani 1905 (11 Ekim 1905), s.1.

²⁷³ Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, Çev: Kezban Acar (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2011), 501.

²⁷⁴ David Paker, *Batıda Devrimler ve Devrimci Gelenek*, Çev: Kemal İnal (Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2003), 202.

tabiriyle Monarşi'nin prestiji, Japon savaşındaki yenilgiyle düşüşünü derinleştirmiştir.²⁷⁵

Rusya hükümeti, iç işlerinde meydana gelen bu karışıklıkları baskı ve şiddet yoluyla önleyemeyince, 17 Ekim 1905'te bazı hakları tanımayı kabul ettiğini bildiren bir bildiri yayınlamak zorunda kaldı.²⁷⁶ Bu bildiride düşünme, konuşma ve toplantı özgürlüğü gibi sivil hak ve özgürlükleri tanımak ve 6 Ağustos Kanunu ile açılması kabul edilen ve seçimle başa gelecek yasama meclisleri olan Dumalar için seçimlerin yapılması yer alıyordu.²⁷⁷ Söz konusu Dumalar, en radikal devrimci konumda bulunanlar da dâhil siyasal partiler temelinde ve ulusal ölçekte seçilecekti. Bu yenilikler, bazı yazarlara göre, Rusya'ya dönemin Batı Avrupa'sında yürürlükte olan en ileri meşruti monarşilerle eşit düzeyde bir temsili demokrasi kazandırmıştır.²⁷⁸ Görüldüğü gibi 1904–1905 Rus–Japon Savaşı, Rusya tarihi açısından, iç işlerindeki hareketlenmelere ivme kazandıran ve yeni bir süreci başlatan basamaklardan birini teşkil etmiştir.

Japonya Tarihi Açısından Sonuçları

1904–1905 Rus–Japon Savaşı'nın galibi beklenilenin aksini göstererek adını dünya kamuoyuna duyurmayı başaran Japonya olmuştur. Japonya'nın bu savaşı kazanmasının nedenlerinin başında, savaşın Asya kıtasında ve Japon sularında gerçekleşmiş olması gelmektedir. Çünkü; Japon coğrafyası, denizleri ve adalarının yerleşimi bakımından, Rusya ile olan savaşta özellikle de deniz savaşlarında Japonya'ya büyük bir avantaj sağlayarak müdafaasını kolaylaştırmıştır.²⁷⁹ Bunun yanı sıra, Japon komutanlarının bölge hâkimiyetleri ve savaş yönetme becerileri de savaşın kazanılmasında önemli rol oynamıştır.

Peki, bu savaşı kazanmak Japonya'ya ne sağladı? Açıkça denilebilir ki, bu savaş Japonya'ya yepyeni bir dünyanın kapılarını araladı. Japonya bu savaşla sadece adını dünya kamuoyuna duyurmakla kalmadı, aynı zamanda Rusya gibi bir dünya gücünü yenerek adını dünya üzerindeki güçlü ülkeler listesine yazdırmayı başardı.²⁸⁰ Özellikle

²⁷⁵ A.g.e, 520.

²⁷⁶ Acar, *Disiplinlerarası*, 93.

²⁷⁷ Acar, *Ortaçağ'dan*, 339.

²⁷⁸ Robin Milner Gulland–Nikolay Dejevskiy, *Rusya ve Sovyetler Birliği Tarihi*, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi (İstanbul: İletişim Yayınları, 1993), 143.

²⁷⁹ Geeneral Haushofer, *Coğrafi ve Siyasi Japonya*, Çev; Galip Kemal Söylemezoğlu (İstanbul: Kanaat Kitapevi/Ahmet Sait Matbaası, 1941), 35.

²⁸⁰ Mültercimler, 80.

de İngiltere ile olan ittifakı ona Avrupa kıtasında da tanınma ve bazı uluslararası konularda söz söyleyebilme hakkı tanıdı.²⁸¹ Bu hak sadece Avrupa ile sınırlı kalmadı ve Japonya, Uzak Doğu'da büyük bir kuvvet olarak sivrilerek milletlerarası politikanın büyük devletleri arasında itibarlı bir yer aldı.²⁸² Bu durum 25 Kanun-i Evvel 1905 (25 Ekim 1905) tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesine de yansımıştır. Bu habere göre de Avrupa'nın Japonya'ya olan bakış açısı değişmiş ve olumlu bir hal kazanmıştır.²⁸³

Japonya için en önemli sonuçlardan bir diğeri de; kuşkusuz Asya hâkimiyeti yolunda attığı adımlardır. Japonya, işe Rusya'nın, Çin'e ait Mançurya toprakları üzerinde sahip olduğu ekonomik hak ve imtiyazları aynen devralmakla başladı. Ardından da, bu topraklar üzerinde kurmak istediği kontrol için 1910'da Kore'nin bağımsızlığına son verip, bu ülkeyi de kendisine ilhak etti. Bu durum, Japonya'nın önünde yepyeni emperyalizm ufukları açtı ve Japonya yeni sömürgeci devlet olma sıfatıyla batılılaştığını gösterdi.²⁸⁴ Japonya için bu durumun tek bir açıklayıcısı vardı. O da Asya'yı kendi çatısı altında birleştirme fikrine dayanan "Büyük Asyacılık" fikriydi.²⁸⁵

Japonya için bu fikir, Rusya'yı yendikten sonra şekillenmiş gibi görünse de aslında İmparator Meiji başa geçtikten sonra yapılmaya başlanan yenileşme çabalarının bir sonucuydu. Nitekim bu savaşın kazanılması Meiji Devri'nin, Japon tarihinde oldukça önemli bir yer almasını sağlamıştır.²⁸⁶ Çünkü İmparator Meiji pek çok kaynakta Japon dış kabuğunu kıran imparator olarak adlandırılmaktaydı ki, Japonya'yı demokrasi, askeri, ekonomik ve teknolojik açıdan geliştiren ve dünyaya açan o idi.

Japonya 1945 yılına kadar, aldığı bu galibiyet parlak bir biçimde anarak yaşattı. Mukden'de kara harbini kazandıkları 10 Mart'ı Harbiye Günü, Tsushima Deniz Savaşı'nı kazandıkları 27 Mayıs tarihini ise Bahriye günü ilan etti.²⁸⁷ Bunların yanı sıra, Japonlar Amiral Togo Heihachiro ve General Nogi Maresuke'yi, ölümlerinin ardından

²⁸¹ Samizade Süreyya, *Büyük Japonya*, Haz; Ali Ergun Çınar (İstanbul: Kitapevi Yayınları, 2001), 49.

²⁸² Apatay, 224.

²⁸³ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 8875, 25 Kanun-i Evvel 1905 (25 Kasım 1905), s.1.

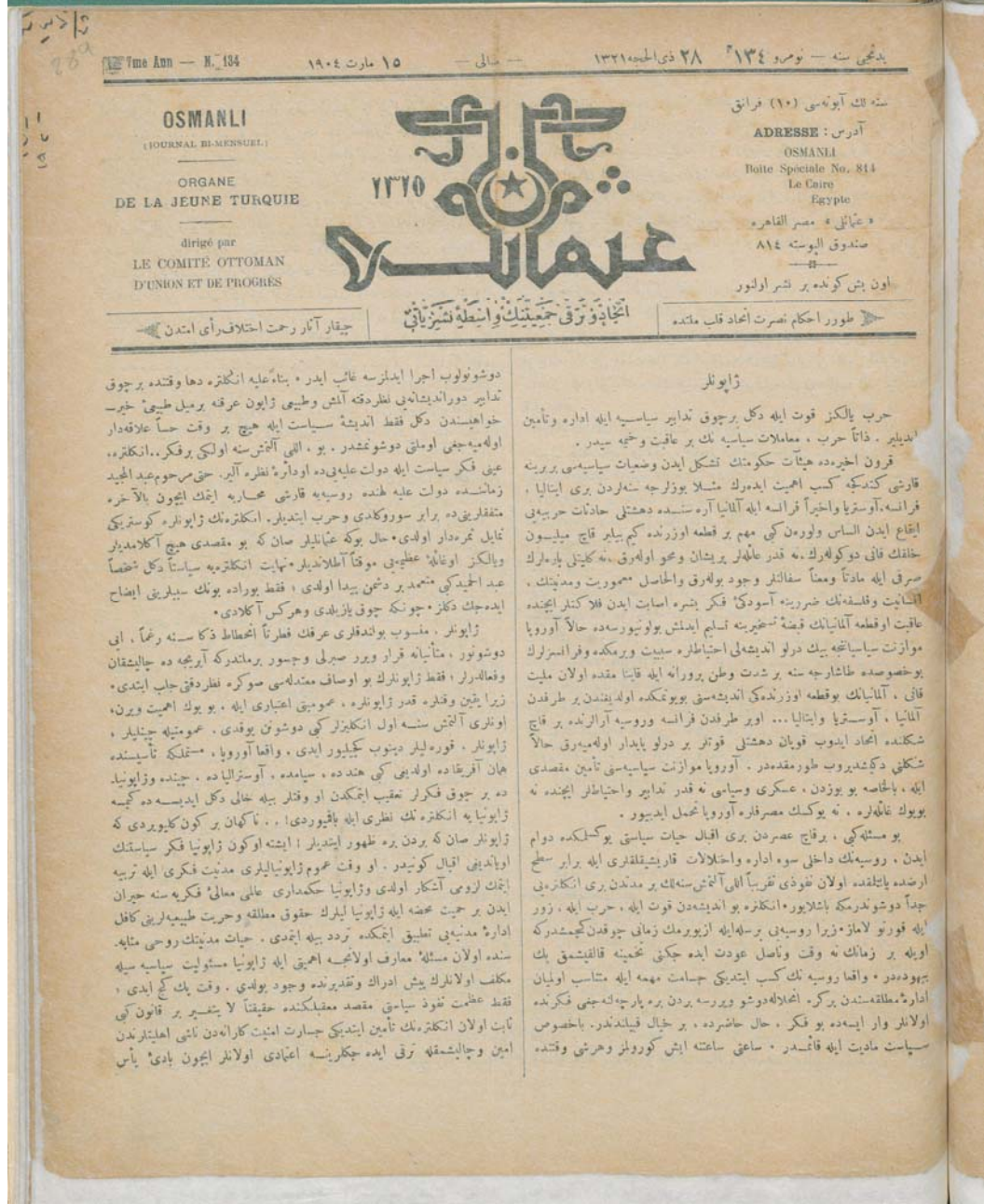
²⁸⁴ A.g.e, 225.

²⁸⁵ Dündar, 141,

²⁸⁶ Kunio Katakura-Motoko Katakura, *Japon And The Middle East*, (Tokyo, 1991), 9.

²⁸⁷ Ben-Ami Shillony, "1904-1905 Rus-Japon Savaşı Neden Unutuldu ve Neden Hatırlanmalı," Çev: Nilüfer İlkaya, *Toplumsal Tarih*, Sayı 176 (İstanbul: Numune Matbaacılık, 2008), 87.

“Gunshin” (savaş tanrıları) olarak yüceltildiler ve adlarına Tokyo’da kutsal yapılar inşa ettiler.²⁸⁸

Resim 13: *Osmanlı*, 15 Mart 1904, Nr: 134.

²⁸⁸ A.g.e, 87.

فکرده صیادری نکر اوتدر نیاسی . هنی . لاری نکر فزیندر

عقل ادراری
نماینده باب مال بادنده دارنده صومرد. ادارنده اخبار صیادری کوندر همرات آیدرد.
JOURNAL POLITIQUE, ÉCONOMIQUE ET LITTÉRAIRE
Abonnement: Un an 88 fr; Six mois 20 fr.
Un Numéro (à Copie) 10 paras
Lundi 11 Septembre 1905

آرداکنشیمه

فکرده صیادری نکر اوتدر نیاسی . هنی . لاری نکر فزیندر

عقل ادراری
نماینده باب مال بادنده دارنده صومرد. ادارنده اخبار صیادری کوندر همرات آیدرد.
JOURNAL POLITIQUE, ÉCONOMIQUE ET LITTÉRAIRE
Abonnement: Un an 88 fr; Six mois 20 fr.
Un Numéro (à Copie) 10 paras
Lundi 11 Septembre 1905

۱۱ ربه
پژدارنشی ۹۹ آردود ربه
۱۱ آردود ربه
نشمی ۱۰ آردود

و اما قش ادراری هکت اشترنه علقاً
عدم توتیت کوفریا اولنده ایش . هوز
قطی وحوادث اولنده ورا برش طرفین

صومرد کنگره خروایش اولانامع و مسانک
برجون سوادری وادیه کونک قطعاً بیان واین

اللیاتک اصرای ترشده لقب ایکنده
اولدنی سلک سرف بخاری رطه ابله

عزیمتنامه نامه نظارت مجلس متدارلی
عبارت جلیگه دیوان هکایت رقیب طوطوق

ادام کیشیمه
قانون سرفزین

صومرد کنگره خروایش اولانامع و مسانک
برجون سوادری وادیه کونک قطعاً بیان واین

اللیاتک اصرای ترشده لقب ایکنده
اولدنی سلک سرف بخاری رطه ابله

نکته
صومرد متعلق اعلیایان هزین صرد.

سازنده مشتمل ترکی . عرب . فارسی
کات و نیرات ایضا اصطلاحات خاصه ایلان

صومرد کنگره خروایش اولانامع و مسانک
برجون سوادری وادیه کونک قطعاً بیان واین

اللیاتک اصرای ترشده لقب ایکنده
اولدنی سلک سرف بخاری رطه ابله

مدلیتیه
صومرد بابت کیشیمه صومرد

مهرمان منجم بر آردود . سپاسی ۲
شومرد ایرون آردود پوست اجری کهدیه

صومرد کنگره خروایش اولانامع و مسانک
برجون سوادری وادیه کونک قطعاً بیان واین

اللیاتک اصرای ترشده لقب ایکنده
اولدنی سلک سرف بخاری رطه ابله

افکار مخصوصه
تکریر اولول . ورتیزان ۱۰ ربه غزیه

اقوی زادنک حیدر ابراهیم شری اهن
شوزور همدارین وادیان شومرد.

صومرد کنگره خروایش اولانامع و مسانک
برجون سوادری وادیه کونک قطعاً بیان واین

اللیاتک اصرای ترشده لقب ایکنده
اولدنی سلک سرف بخاری رطه ابله

حیدر خازنورد ولی ادارت ممالی نظارت
جلیهستان

افکار مخصوصه
تکریر اولول . ورتیزان ۱۰ ربه غزیه

صومرد کنگره خروایش اولانامع و مسانک
برجون سوادری وادیه کونک قطعاً بیان واین

اللیاتک اصرای ترشده لقب ایکنده
اولدنی سلک سرف بخاری رطه ابله

حیدر خازنورد ولی ادارت ممالی نظارت
جلیهستان

افکار مخصوصه
تکریر اولول . ورتیزان ۱۰ ربه غزیه

صومرد کنگره خروایش اولانامع و مسانک
برجون سوادری وادیه کونک قطعاً بیان واین

اللیاتک اصرای ترشده لقب ایکنده
اولدنی سلک سرف بخاری رطه ابله

حیدر خازنورد ولی ادارت ممالی نظارت
جلیهستان

افکار مخصوصه
تکریر اولول . ورتیزان ۱۰ ربه غزیه

صومرد کنگره خروایش اولانامع و مسانک
برجون سوادری وادیه کونک قطعاً بیان واین

اللیاتک اصرای ترشده لقب ایکنده
اولدنی سلک سرف بخاری رطه ابله

حیدر خازنورد ولی ادارت ممالی نظارت
جلیهستان

افکار مخصوصه
تکریر اولول . ورتیزان ۱۰ ربه غزیه

صومرد کنگره خروایش اولانامع و مسانک
برجون سوادری وادیه کونک قطعاً بیان واین

اللیاتک اصرای ترشده لقب ایکنده
اولدنی سلک سرف بخاری رطه ابله

SONUÇ

Osmanlı Basınında 1904–1905 Rus–Japon Savaşı adlı bu tezde, Rusya ile Japonya arasındaki savaştan bahsedilmekle birlikte, bu savaşın Türkçe gazetelere ne kadar ve nasıl yansdığına dikkat çekilmektedir. Bu yansıma hükümet yanlısı gazeteler ile İttihat Terakki grubunun gazeteleri kıyaslanarak yapılmak istenildiyse de pek mümkün olmamıştır. Çünkü hükümet yanlısı gazeteler, savaşın öncesi, sırası ve sonrasına dair hemen her gün günlük bilgiler aktarırken, İttihat Terakki grubunun gazeteleri sadece Rusya ile Japonya arasında bir savaş meydana geldiğini ve savaşı Japonya'nın kazandığını ifade eden birkaç günlük bir haber yayınlamıştır. Dolayısıyla denilebilir ki, İttihat Terakki grubunun gazeteleri söz konusu savaşla doğrudan ilgilenmemiş yalnızca birkaç haberle duyuru yapmıştır.

İttihat Terakki grubunun bu ilgisiz tavrına karşılık, hükümet yanlısı gazeteler, savaşı günü gününe takip etmiştir. Bu takibi de gerek kendi telgraf ağını kullanarak gerekse yabancı gazetelerden doğrudan ve dolaylı yoldan alıntılar yaparak aktarmıştır. Yapılan bu aktarmanın da günü gününe yapıldığını söylemek mümkündür. Örneğin; savaşın 9 Şubat 1904'te başladığı haberi 10 Şubat tarihli hemen her gazetede vardır. Bu gazetelerin çoğu “Telgraflar” başlığı altında savaşa dair aldıkları telgrafları yayınlamakla birlikte “Ajans Haberleri” başlığı altında yabancı basından aldıkları telgrafları olduğu gibi yayınlamaktadır. Yukarıdaki örnekten yola çıkarsak 10 Şubat tarihli gazetelerin pek çoğunda “Ajans Haberleri” başlığı altında, ya “Dünkü Ajans Haberleri” alt başlığı ya da 9 Şubat tarihli şu gazetenin haberine göre şeklinde aktarmalar yapılmıştır. Bunlar da göstermektedir ki hükümet yanlısı gazeteler tüm imkânlarını kullanarak bu savaşı incelemiştir.

Bununla birlikte bu inceleme için bölgeye herhangi bir muhabirin gönderilmemiş olması da oldukça ilginçtir. Osmanlı Devleti inceleme için gazeteci ya da muhabir göndermektense, askeri rütbe sahibi ve savaş deneyimi olan gözetmenleri tercih etmiştir ki, General Pertev Demirhan bunlardan biridir. General Pertev Demirhan savaşı gözlemlemek için hem Japon donanmasında, hem de kara ordusunun içlerinde bulunmuş ve bunu günü gününe telgraflarla İstanbul'a bildirmiştir. Bu da göstermektedir ki Osmanlı Devlet'i savaşı hem kendi askerleriyle gözlemlemek hem de birinci ağızdan takip etmek istemiştir.

Ancak Şu belirtilmelidir ki, söz konusu takip yalnızca savaş döneminde değil savaş öncesi dönemde de görülmektedir. 1903 yılının son dönemlerine doğru Japonya ile Rusya arasında anlaşmazlıklar olduğu ve iki ülkenin sorunlarını barış yoluyla zmeyeceği haberleri incelediğimiz tüm gazetelerde yer almaktadır. Osmanlı Devleti, Rusya'nın Asya politikasını ve olası savaş ihtimallerini dikkatle takip etmektedir. Çünkü daha önce de bahsettiğimiz gibi Rusya'nın Osmanlı sınırları dışındaki her faaliyeti Osmanlı için nefes alma dönemi olarak görülebilir. Bu nedenle de resmi kurumların dışında basın organları da Rusya'ya yönelik savaş ve barış ihtimallerini yakından takip etmektedir. Bu ihtimal haberlerine ek olarak da her iki ülkenin yaptıkları ittifaklar da basında yer almıştır. Rusya ve Japonya'nın hangi ülkelerle neden anlaşmak istediği ve bu anlaşmalarının onlara neler katıp kaybettireceği net bir Şekilde bazı Türkçe gazetelere yansımıştır.

Hükümet yanlıŐ gazetelerin savaş öncesi olasılıkları irdelemesinin yanı sıra savaş hazırlıklarını da derinlemesine incelediğini söylemek mümkündür. Savaşın komutanları, asker ve mühimmat sayısı, gemi isimleri, geçiş gzerghları ve ikmal yolları ayrıntılı olarak hemen her gazetede yer almaktadır. Bu da demektir ki hükümet yanlıŐ gazeteler savaşı yzeyssel olarak değil derinlemesine incelemekte ve yayınlamaktadır. Ancak yapılan hazırlık haberlerinin doğrudan taraf tuttuğunu ve yalnızca Rusya ya da Japonya temelli olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü pek çok gazete her iki ülkenin de hazırlıklarına ayrıntılı olarak yer vermiştir. Bu nedenle de tek bir tarafı tutup sadece onunla ilgili haber yaptığını söyleyemeyiz.

Yapılan haberlerin en yoğun olduğu dönem, savaşın başlangıcı ile sonuçlanması arasında geçen dönemdir. Örneğin; *Sabah*, *İkdam* ve *Tercüman-ı Hakikat* gibi dört sayfa çıkan günlük gazeteler, savaş dönemi boyunca iki ve bazen de üç sayfasını yalnızca bu savaşa ayırmıŐtır. Kendi edindikleri bilgilerin yanı sıra, dış basından doğrudan veya dolaylı olarak aktardıkları haberleri, telgrafları ve bazen de bölgeden dönen veya yakın iletiŐimde bulunan kişilerle yaptıkları röportajları yayınlamışlardır. Bunlara ilaveten, yazar belirtmeden yaptıkları durum değerlendirmelerine ve savaş sürecine ilişkin yorumlara da geniş yer vermişlerdir.

Savaş devam ederken, bölgeden telgraflar geldikçe ele geçirilen ya da kaybedilen bölgelere, kimin ne kadar ilerlediğine ya da gerilediğine ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Ayrıca her iki tarafın kayıplarının ne kadar olduğu sayısal olarak

yansıtılmıştır. Yapılan baskınlar, bölgesel çatışmalar ve büyük mücadeleler en ince ayrıntılarına kadar tüm gazetelerde yer almıştır ki, bu da yapılan takibin boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Savaşın ilerleyen dönemlerinde de, sonucunun ne olacağına dair pek çok fikir yürütülmüş ve bunlar yazar belirtilmeksizin gazetelere yansımıştır. Savaş resmen sonuçlandığında ise Amerika'nın arabuluculuğu, barış görüşmeleri, yapılan toplantılar ve imzalanan anlaşma doğrudan tüm gazetelerde yer almıştır. Pek çok gazete, savaşın maddelerine de yorum yapmaksızın yer vermiştir. Savaş sonrasında çıkan anlaşmazlıklar, Rusya'nın bölgeden çıkmamak için direnmesi, Japonya'nın kazandıkları ve savaşın iki ülkeyi tamamen değiştiren etkileri gazetelerde açıkça belirtilmiştir. Bu bağlamda özellikle savaşın Japonya açısından önemi ve sonucuna değinilmiştir. Ancak basınının bu tutumunu Osmanlı'nın Japonya'dan bir beklentisi var şeklinde yorumlamak yanlıştır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin Japonya'dan hiç bir beklentisi yoktu. Bazı Türkçe gazetelerin bu denli Japon taraftarlığı yapmasının tek nedeni, Japonya'nın Rusya'yı yenebilecek olması ve yenmesiydi.

Hükümet yanlısı gazetelere yansıyan tüm bu olaylar zincirini incelersek, bazı ayrıntıların eksik olduğunu ve yayınlanmadığını söyleyebiliriz. Örneğin, gazeteler Japonya'nın modernleşme sürecine, ekonomisini geliştirmesine, askeriyesini yenilemesine ve toplumsal kalkınmasına geniş bir yer verirken, siyasi olarak demokratikleşme adımlarına yer vermemiştir. Aynı şekilde, savaşı kaybeden Rusya'nın içine düştüğü ekonomik ve toplumsal sorunlara değinirken, bu sorunların yol açtığı siyasi değişikliklere de yer vermemiştir. Bunun nedeni de Osmanlı basınına uygulanan sansür olabilir. Bu açıdan baktığımızda, Osmanlı basını, ne Rusya'nın, ne de Japonya'nın tarafını; sadece kendi tarafını tutmuştur. Çünkü sadece sansür politikasına uygun haberlerin yayınlanmasına izin vermiştir ki, bu da bize hükümet çıkarlarının korunmaya çalışıldığını gösterir.

Osmanlı için Japonya'nın kazanması doğrudan bir şey ifade etmese de Rusya'nın kaybetmesi çok şey ifade etmekteydi. Çünkü Rusya, Osmanlı'nın yüzyıllardır düşmanıydı ve Osmanlı üzerindeki planları bitmiş değildi. Bu nedenle de Rusya'nın yenilmesi ve gerilemesi Osmanlı'nın rahatlamasına ve belki de Rusya'dan kurtulmasına neden olacaktı. Ancak işlerin Osmanlı'nın planladığı gibi yürümediği görülmektedir. Çünkü yenilen Rusya, Osmanlı'nın beklediğinin aksine, gerilemek bir

yana Osmanlı üzerine çok daha şiddetli ve planlı bir şekilde gelmeye başladı. Örneğin, Bulgaristan'ın, Osmanlı'nın aleyhine olacak şekilde, 1908'de resmen bağımsızlık kazanmasında etkili oldu.

İncelediğimiz dergi ve gazetelerin söz konusu savaşa bakış açılarını genel olarak değerlendirecek olursak, her birinin, tarafsız kalmaya çalışmakla birlikte Japonya lehine bir tavır içinde olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü savaşın başlaması ve seyri Japonya galibiyetini kesinleştirmişti. Türkçe gazeteler bu durumun farkındaydı ve ona göre bir tavır takınmaktaydı. Takınan tavır, uygulanan sansür politikasından da bağımsız değildi. Sansür süzgecinden geçebilen haberler yazılmakta, dış basından gelen haberler sansüre uğradıktan sonra aktarılmaktaydı. Bu yüzden, savaşa ilişkin bilgiler, ne kadar ayrıntılı olursa olsun, belirli bir denetim çerçevesinde verilmiş ve sansüre uğramış olarak kamuoyuna sunulmuştur.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

B.O.A, Elçilik ve Şehbenderlikler Tahrirâtı, 19/Z. 1321 (6 Şubat 1904)

B.O.A, Yıldız Sadaret Hususi Mazurat Evrakı, 23/Z. 1321 (10 Şubat 1904)

B.O.A, Askeri Maruzat, 7/M. 1323 (14 Mart 1905)

B.O.A, Y.A, Elçilik ve Şehbenderlikler Tahrirâtı, 27/R. 1323 (31 Mayıs 1905)

B.O.A, Y.A, Elçilik ve Şehbenderlikler Tahrirâtı, 28/R. 1323 (2 Temmuz 1905)

SÜRELİ YAYINLAR

İkdam Gazetesi 1903-1905

Sabah Gazetesi 1903-1905

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi 1903-1905

Osmanlı Gazetesi 1903-1905

Şuray-ı Ümmet Gazetesi 1903-1905

Ahenk Ahenk Gazetesi 1903-1905

Servet-i Fünun Dergisi 1903-1905

BASILMIŞ ESERLER

Acar, Kezban. *Resimlerle Rusya, Savaşlar ve Türkler* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004)

-*Ortaçağ'dan Sovyet Devrimine Rusya* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009)

-“Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi “1905 Rus Devrimi'nin Genel Bir Değerlendirmesi,” *Divan*, C.13, Sayı 24 (İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı, 2008), 79-98.

Apatay, Amiral(e) Çetinkaya. *Ertuğrul Fırkateyni'nin Öyküsü; XIX yüzyıldan Bugüne Türk-Japon İlişkileri* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1998)

-*Port Arthur'dan Pearl Harbor'a Pasifikte Olup Bitenler* (İstanbul: Deniz Basımevi, 2002)

Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (İstanbul: Aklım Kitapevi, 2010)

Aydın, Hilmi. “II Abdülhamid'e Japon Zırhı,” *Tarih ve Medeniyet*, Sayı: 24 (İstanbul: Mapsam Matbaacılık, 1996), 62.

Banoğlu, Niyazi Ahmet. “Abdülhamid Devrinde Basın Rezaletleri,” *Dünya Gazetesi*, 1955.

- Büyükbaş, Hakkı. “Meiji Döneminde Japonya’nın Dış Politikası ve Bölgesel Rolü Üzerine,” *Khuka*, C.7 (1) (Diyarbakır: Adalet Yayınevi, 2004), 97-126.
- Cezar, Mustafa. “Kore Yüzünden Rus–Japon Harbi,” *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı: 44, C.4 (İstanbul: İskit Yayınevi, 1953), 2550-2551.
- Chiharu, İnaba. “Rus–Japon Savaşı Esnasında ve Sonrasında İstanbul’da İki Japon Tüccar,” *Toplumsal Tarih*, Sayı: 176 (İstanbul: Numune Matbaacılık, 2008), 76-84.
- Demirhan, General Pertev. *Japonların Asıl Kuvveti; Japonya Niçin Ve Nasıl Yükseldi?*, 2. Basım (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1942)
-*Hayatımın Hatıraları; Rus Japon Harbi 1904–1905* (İstanbul: Matbaai Ebüzziya, 1943)
- Dündar, Ali Merthan. *Panislamizm’den Büyük Asyacılığa Osmanlı İmparatorluğu; Japonya ve Orta Asya* (İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 2006)
- Eberhard, Wolfram. *Çin Tarihi*, 3. Baskı (Ankara: TTK Basımevi, 1995)
- Ekinci, Necdet. “Türk Basın Tarihinden Kesitler,” *Türkler Ansiklopedisi*, C.14 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 675-680.
- Engin, Vahdettin. *II. Abdülhamid ve Dış Politika* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005)
- Erkin, Hüseyin Can. *Geçmişten Günümüze Japonya’dan Türkiye’ye Bakış* (Ankara: Vadi Yayınları, 2004)
- Esenbel, Selçuk. “Osmanlı İmparatorluğu Hakkında 19. Yüzyıl Japon Seyahatnameleri ve İstihbarat Raporları,” *Osmanlı Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 215-221.
- “Türk Japon İlişkilerinin Tarihi,” *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 149-161.
- “İslam Dünyasında Japonya İmgesi: Abdürreşid İbrahim ve Geç Meiji Dönemi Japonları,” *Toplumsal Tarih*, Sayı: 19 (İstanbul: Numune Matbaacılık, 2008), 18-26.
- “Savaşın Osmanlı Türkiye’si Üzerindeki Etkisi,” *Toplumsal Tarih*, Sayı 19 (İstanbul: Numune Matbaacılık, 2008), 72-75.
- Göçmen, Muammer. “Jön Türk Basımı,” *Türkler Ansiklopedisi*, C.14 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 665-674.

- Gökdeniz, Sermet. *1904–1905 Rus–Japon Harbi* (İstanbul: Askeri Deniz Matbaası, 1944)
- Gulland Robin Milner–Dejevskiy, Nikolay. “Rusya ve Sovyetler Birliği Tarihi”, *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1993), 142-143.
- Günay, Reha. *Tarihsel Gelişim İçinde Japonya Kültür ve Sanatı* (İstanbul: Yıldız Üniversitesi Yayınları, 1986)
- Haushofer, Geueral. *Coğrafi ve Siyasi Japonya*, Çev: Galip Kemali Söylemezoğlu (İstanbul: Kanaat Kitapevi/Ahmet Sait Matbaası, 1941)
- Hosking, Geoffrey. *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, Çev: Kezban Acar (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2011)
- Hunter, Janet E. *Modern Japonya'nın Doğuşu; 1853'den Günümüze*, Çev: Müfit Günay (Ankara: İmge Kitapevi, 2002)
- Ilgaz, Hasene. “Japonya ile Dostluğumuz Nasıl Başladı,” *Yeni Defne*, C. 7, Sayı: 76 (İstanbul: Büyük Yıldız Matbaası, 1988), 9-10.
- İbrahim, Abdürreşid. *20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya da İslamiyet*, Haz: Mehmet Paksu, C.1 (İstanbul:Yeni Asya Yayınları, 1987)
- İmura, H. Wilson. *Rus–Japon Harbi* (Ankara: Büyük Erkan-ı Harbiye Reisliği Matbaası, 1932)
- İnuğur, N. Nuri. *Basın ve Yayın Tarihi* (İstanbul: Der Yayınları, 2002)
- Karakartal, Oğuz. “1985–1928 Yılları Arasında Türk Basın ve Edebiyatında Japonya ve Japonlar Üzerinde Bir Bibliyografya Denemesi,” *Müteferrika*, Sayı 10 (İstanbul: Müteferrika Matbaası, 1988), 231-237.
- Kızıltoprak, Süleyman. *II. Abdülhamid Han'ın Dış Politikası ve Taşöz Operasyonu* (İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2011)
- Katakura, Kunio, Katakura, Motoko. *Japon And The Middle East* (Tokyo: 1991)
- Kennedy, Paul. *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri–16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri çatışmalar* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005)
- Koloğlu, Orhan. “Osmanlı Basını; İçeriği ve Rejimi”, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), 68-93.
- Avrupa'nın Kıskaçında Abdülhamit (İstanbul: İletişim

- Yayımları, 2005)
- *Osmanlıdan 21. Yüzyıla Basın Tarihi* (İstanbul: Pozitif Yayımları, 2006)
- Kurat, Yuluğ Tekin. "1878–1919 Arasında Türk–Rus İlişkilerinin Siyasal Anatomisi," *Türk–Rus İlişkilerinde 500 yıl 1491–1992* (Ankara: TTK Yayımları, 1992), 139-145.
- Kurat, Akdes Nimet. *Rusya Tarihi; Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, 4. Baskı (Ankara: TTK Basımevi, 1999)
- Lee, Stephen J. *Avrupa Tarihinden Kesitler*, Çev: Savaş Aktur (Ankara: Dost Kitapevi Yayımları, 2010)
- Matsutani, Hironao. *Japonya'nın Dış Politikasında Türkiye'nin Yeri ve Önemi*, (Doktora Tezi) (İstanbul: Enstitü Matbaası, 1994)
- *Japonya'nın Dış Politikası ve Türkiye* (İstanbul: T.C İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayımları, 2009)
- McNeill, William H. *Dünya Tarihi*, Çev: Alaeddin Şenel, 13. Baskı (Ankara: İmge Kitapevi, 2008)
- Ministry Of Foreign Affairs, *The Japan Of Today* (Japan: 1979)
- Mültecimler, Erol. *Ertuğrul Faciası; 21. Yüzyıla Doğru Türkiye–Japonya İlişkisi* (İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2010)
- Ödek, Halil. "Japon Tarihinden Yapraklar," *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 6 (İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, 1975), 80-84.
- Paker, David. *Batıda Devrimler ve Devrimci Gelenek*, Çev: Kemal İnal (Ankara: Dost Kitapevi Yayımları, 2003)
- Reischauer, Edwin O. *Japan : The Story Of A Nation* (New York: 1981)
- *Marius B. Jonsen, The Japanese Today : Change And Continuity* (London: 1996)
- Roberts, J.M. *Avrupa Tarihi*, Çev: Fethi Aytuna (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2010)
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih–İlkçağlardan 1918'e* (Ankara: İmge Kitapevi, 2008)
- Shillony, Ben-Ami. "1904–1905 Rus–Japon Savaşı Neden Unutuldu ve Neden Hatırlanmalı," *Toplumsal Tarih*, (İstanbul: Numune Matbaacılık, 2008), 86-91.
- Süreyya, Samizade. *Büyük Japonya*, Haz: Ali Ergun Çınar (İstanbul: Kitapevi

- Yayınları, 2001)
- Şahin, F. Şayan Ulusan. *Türk-Japon İlişkileri (1876-1908)* (Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, 2001)
- "Bazı Arşiv Belgelerinde ve Ahenk Gazetesi'nde Çin-Japon Savaşı," *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, Sayı: 2 (Manisa: Emek Matbaacılık, 2003), 79-91.
- Şakir, Ziya. *Sultan Hamit ve İmparator Mikado* (İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2009)
- Tanili, Server. *Uygarlık Tarihi* (İstanbul: Alkim Yayınevi, 2008)
- Tokyo Büyük Elçiliği, *Türk-Nippon Dostluğunun Sonrasız Hatırası Ertuğrul*, 1937.
- Topuz, Hıfzı. *Türk Basın Tarihi* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2003)
- Turgut, Mehmet. *Japon mucizesi ve Türkiye* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001)
- Tuncoku, A. Mete. "Japonya-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri," *Uzakdoğu-Pasifik Araştırmaları Dizisi*, 2. Baskı (Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2002)
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.23 (İstanbul: İsam Yayıncılık, 2001)
- Uluslararası Eğitim Enformasyon Merkezi, *Bugünkü Japonya* (Ankara: Japon Büyükelçiliği, 1989)
- Varlık, Bülent. "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri," *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), 112-125.
- Vernadsky, George. *Rusya Tarihi* (İstanbul: Selenge Yayıncılık, 2009)
- Yamanaka, Keisuke. *Meiji Devrinde (1868-1912) Japonya'nın İktisadi Gelişmesi*, (Yüksek Lisans Tezi) (İstanbul: Enstitü Matbaası, 1987)